

UNIVERZA V LJUBLJANI
HUMANISTIČNI ODDELEK FILOZOFSKE FAKULTETE

UVOD
V
SLOVANSKO FILOLOGIJO

Napisal
univ. prof. dr. RAJKO NAHTIGAL
r. član Akademije znanosti in umetnosti

V LJUBLJANI

1949

Phil I 80 (10. lx)

J VI 4143

Delo je bilo sprejeto na seji Tiskovne komisije
filozofske fakultete v Ljubljani dne 20. V. 1949

PREDGOVOR

Namen pričujočega delca je, seznaniti začetnike slaviste, slušatelje slovanske filologije, z glavnimi pojmi te vede, njenim bistvom in obsegom in obmejnimi panogami ter glavno literaturo predmeta in nuditi neko izhodišče za študij. V stremljenju podati v kritični osvetljavi čim več, a po možnosti kratko, je izvedeno to tako, da je prvo predstavljeno spredaj v dveh poglavjih (I. Kratek historični pregled in pretres dosedanjih orisov zgodovine slovanske filologije in njenih definicij z metodološkim ekskurzom in II. Pojem in obseg slovanske filologije – v bolj teoretični luči), drugo pa s pojasnili, da ni postal sprednji tekst preveč razkosan, postavljeno v pripombe, ki zavzemajo zato precej prostora. Iz tega pa je sledila nehote neka nesorazmernost, deloma majhni paragrafi v drugem poglavju poleg obširnih pripomb, pa mora pisec priznati, da bi bila boljša ureditev, ako bi bil važnejša pojasnila prevzel v sprednji tekst drugega poglavja, n. pr. razpravljanja o delih gramatike, kakor besedotvoritve, sintakse, o akcentu i. dr. V tem oziru ni pisec zadovoljen s svojim delom, toda iz raznih razlogov ga ni bilo mogoče več izpremeniti. Upa pa pisec, da bo tudi tako dobro služilo svojemu namenu in pokazalo kolikor toliko tudi razvoj vede.

V pripombah podana bibliografija ne more biti, razume se, popolna, saj tudi ni bil namen spisa, orisati zgodovino slovanske filologije, izpopolniti pa jo je, kakor kažejo na to številna posebna opozorila, z obširno bibliografijo v knjigi istega pisca »Slovanski jeziki« (V Ljub-

ljani 1938, str. 311—340), ker ni kazalo tega ponavljati. Reči se seveda mora tudi, da za nabavo in celo zameno najnovejše literature iz inozemstva časi niso ugodni, kakor so tudi sicer v Ljubljani še vedno težave v dosegljivosti mnogoterega dela, dasi je priznati, da je vkljub temu le za čudo veliko, zlasti za starejšo dobo, na razpolago v Univerzitetni knjižnici in Institutu za slovansko filologijo, brez katerih bi itak ne bilo mogoče napisati ta spis. Zveze s slovanskimi zemljami so vse prej nego razveseljive. Ako avtor omenja večkrat tudi svoje spise, je to predvsem zaradi tega, ker so najlaže dostopni in je v njih najti tudi nadaljnji napotek. Nekatero ponovitev v literaturnih podatkih menda ne bodo odveč. Nekaj redkih nenančnosti je zakriviljenih po tisku.

Za požrtvovalno pomoč v iskanju in dobiivanju literature predmeta, branje rokopisa in korektur ter stalno vezo s tiskarno se moram zahvaliti tov. višjemu asistentu v Institutu Zvonku Bizjaku, prof. Francu Ramovšu za branje rokopisa, prof. Antonu Sovretu pa za pojasnila rabe terminov »filolog« in »filologija« pri Platonu v zvezi s Sokratom. Za izid knjige v korist slušateljev imata zaslugo rektorat univerze in Državna založba Slovenije, za kar se jima najlepše zahvaljujem.

Ljubljana, v početku spomladi 1949.

Univ. prof. dr. Rajko Nahtigal.

UVOD V SLOVANSKO FILOLOGIJO

I. Kratak historični pregled in pretres dosedanjih orisov zgodovine slovanske filologije in njenih definicij z metodološkim ekskurzom

§ 1. Vprašanje, kaj je slovanska filologija, kaj je nje bistvo in obseg, ni, kakor bi se morda na prvi pogled zdelo, povsem jasno in dognano, pa je bilo ne glede na odgovore na to iz prejšnjega časa n. pr. še po prvi svetovni vojski celo predmet posebnih razprav znanih slovanskih filologov, kakor Rusa Grigorija Andrejeviča Iljinskega, Čeha Miloša Weingarta in Francoza Andreja Mazona.¹

Grški termin sam na sebi ne pove veliko. Izveden je od *φίλος* »ljubeč« in *λόγος* »beseda, govor, razgovor«, pa ga v dobrem smislu rabi Platon v zvezi s Sokratom. Sokrat sam sebe imenuje filologa kot ljubitelja (učenega) razpravljanja, na drugem mestu pa vnetega za filologijo, t. j. disputiranje.² Prvi, ki se je v nam bliže stojećem pomenu nazval »filolog«, je bil učeni Aleksandrinec Eratosthénés (276—195 pred našo ero), temeljit poznavalec grškega jezika in literature. Na visoki šoli v Aleksandriji (v Egiptu), ki sta ji bila priključena biblioteka in muzej (320—30) in ki jo je ustanovil sin prvega Ptolomeja iz macedonske dinastije po Aleksandru Velikem, se je gojil študij starih grških literaturnih spomenikov kakor zlasti Homerja z jezikovnim in stvarnim komentarjem. Kot literaturni kritik in Homerjev komentator se je proslavil Aristarh (225—153), čigar ime je postalo naravnost ape-

lativno, naziv za znanstvenike podobnega zanimanja. Njegov učenec Dionysij Thrax je sestavil prvo slovnico *τέχνη γραμματική*; oče sintakse pa je bil Apollonij Dyskolos (v II. stol. naše ere).³ Iz teh početkov se je razvila t. zv. klasična filologija, baveč se s študijem grškega in latinskega jezika in literature, v širšem smislu pa tudi zgodovine, politične, socialne in kulturne, starožitnosti, mitologije, arheologije in umetnosti, torej v vsem obsegu kulture Grkov in Rimljanov, v glavnem bistvu seveda jezika in literature ter kulturne zgodovine, kakor se pojavlja predvsem v jeziku. Drugi navedeni predmeti služijo le bolj kot pomožne, sicer samostojne vede. Po tem vzorcu, toda s privzemom historično-razvojne metode sta se v začetku preteklega stoletja, v dobi romantike, izoblikovali tudi filologiji modernih jezikov, kakor germanska po Jakobu Grimmu (1785—1863) in romanska po Friedrichu Diezu (1794—1876).⁴ Sočasno pa je vzniknilo po Francu Boppu (1791—1867) z uporabo primerjalne metode tudi primerjalno indoevropsko jezikoslovje, komparativna lingvistika.⁵

§ 2. Početki slovanske filologije segajo nekaj dalje nazaj, v dobo t. zv. prosvetljenstva, in so vezani v prvi vrsti na ime Josipa Dobrovskega (1753—1829). On je znanstveno v najširšem obsegu zajel vse Slovanstvo kot celoto, kakor je n. pr. razvidno iz naslova njegovega slavističnega zbornika »Slovanka« (1814): »Zur Kenntniss der alten und neuen slavischen Literatur, der Sprachkunde nach allen Mundarten, der Geschichte und Alterthümer«. Ne le jeziki, literatura in zgodovina Slovanov, vsa kulturna zgodovina, zgodovina vsega ljudskega življenja, starožitnosti, arheologija in etnografija, vse ga je zanimalo. Z veliko

slovnico cerkveno-slovanskega jezika, epohalno za svojo dobo, »Institutiones linguae slavicae dialecti veteris, quae quum apud Russos, Serbos aliosque ritus graeci, tum apud Dalmatas glagolitas ritus latini Slavos in libris sacris obtinet« (Vindobonae 1822) je ustvaril izhodišče in temelj za znanstveno slovnico slovanskih jezikov, s tem da jo je osredotočil na najstarejšem jezikovnem tipu; s klasično slovnico češkega jezika »Lehrgebäude der böhmischen Sprache« (Prag 1809, v drugi izdaji 1819) pa je podal vzorec za slovnice slovanskih jezikov.⁶ V njih je na podlagi raznih že preje objavljenih razprav predstavljen za začetek nedvomno dober poskus klasifikacije, stopnje sorodstva slovanskih jezikov v dveh skupinah, južnovzhodni in zahodni,⁷ izvedena je delitev glagola po infinitivu, lastni slovanski tvorbi, uveden v gramatiko nauk o besedotvoritvi, orisana sintaksa i. dr. Posebne omembe vredno je tudi, da je v krog znanstvenega zanimanja uvedel vprašanja, tičoča se življenja in prosvetnega dela slovanskih apostolov Konstantina-Cirila in Metoda, ki jima je posvetil poleg drugega dve posebni študiji »Cyrill und Method der Slawen Apostel. Ein historisch-kritischer Versuch« (Prag 1823) ter »Mährische Legende von Cyrill und Method« (Prag 1826). Kako je sploh pravilno doumel važnost od njiju ustvarjenega prvega slovanskega pismenstva v jezikovnem oziru, kakor dandanes vemo, historičnega reprezentanta praslovanščine, se vidi iz njegovih pisem Jerneju Kopitarju (1780—1844), svojemu učencu. Že v prvem pismu iz l. 1809 piše: »Möchte doch jemand das Krainische mit dem altslaw. vergleichen. Ich fange, wenn ich Schüler habe, die als Philologen das Sprachstudium

treiben, immer mit dem altslaw. an und mit Nutzen«. ⁸ V sledečem pismu pa pravi: »das altslaw. müssten Sie studiren... Nur auf diesem Wege kann man ein gründlicher Slawist werden«. ⁹

§ 3. Z določitvijo, kaj je slovanska filologija kot posebna veda in kaj njen obseg, se je bavil Vatroslav (Ignatij) Jagić (1838—1923), učenec Franca Miklošiča (1813—1891), ki je bil zopet s svoje strani Kopitarjev učenec. V. Jagić je bil zadnja osrednja osebnost na polju slovanske filologije, od ustanovitve njenega centralnega organa časopisa »Archiv für slavische Philologie« l. 1876 pa do smrti, torej okoli pol stoletja. Že l. 1874 mu je pisal Miklošič: »Sie müssen dazu beitragen, eine slavische Philologie aufzubauen. Das ist die Aufgabe, der Sie gewachsen sind. Nur der philologische Betrieb einer Sprache erreicht das uns vorschwebende Ziel«. ¹⁰ Kako si je Jagić zamislil pojem slovanske filologije in nalogo »Archiva« za zbiranje doneskov k njej, je izpovedal v oznanilu k izdaji (Archiv I 3): »Pojem filologije umem v širokem smislu A. Boeckha ¹¹ ali J. Grimma, tako da v Archivu ne bodo le jeziki, dasi stoje s polno pravico v ospredju, predmet razpravljanja, temveč tudi jezikovni in literaturni spomeniki, plodovi narodnega duha in vsa literarna starina.« Vidi pa se to tudi iz pripovedno napisanega bibliografskega pregleda publikacij na polju »slovanske filologije in starožitnosti« za dobo 1870—1876 v istem prvem letniku. ¹² Razdeljen je na pet poglavij: I. Splošna pomožna sredstva (1. bibliografija, strokovni časopisi, 2. kritika, 3. nekrologi, biografije, 4. korespondenca, 5. enciklopedije), II. slovansko jezikoslovje (1. splošno, 2. gramatična obdelava posameznih slovanskih jezikov

in doneski k njej, 3. primerjalna gramatika slovanskih jezikov in etimologija, 4. dialektologija, 5. leksikografija, 6. jezikovni spomeniki), III. literaturna zgodovina (z vključitvijo spisov o Konstantinu - Cirilu in Metodu ter slovanski vzajemnosti), IV. narodopis in narodna slovesnost, V. starožitnosti (1. stara zgodovina in geografija, 2. pravna zgodovina, 3. mitologija, 4. zasebne starožitnosti, narodna kultura). Po tem vzorcu je bil pri »Archivu« že v posebni knjigi izdan še bibliografski pregled za dobo 1876—1890/1 ¹³, poleg tega pa so na enak način razdelitve gradiva izdali tudi Čehi celo pod enakim naslovom kakor Jagić l. 1876 v dveh letnikih bibliografski periodicum kot nadaljevanje bibliografije slovanskih starožitnosti. ¹⁴ Sočasna bibliografska publikacija ruske akademije z delitvijo na naslovnem listu ¹⁵ sicer napominja na Jagičev program, vendar je izvršitev izvedena že pod drugim vidikom ruskega славяноведения, o katerem bo pozneje govor. Pač pa je Jagić za Enciklopedijo slovanske filologije, zasnovano od ruske akademije, po svoje sestavil plan izdaje, ki ga je odobrila akademija in ki bi imel sestajati iz splošnega uvoda in treh glavnih oddelkov: prvega o vseh vprašanjih, tičočih se slovanskih jezikov in narečij (lingvistični del), drugega o zgodovini slovanskih literatur (literaturnozgodovinski del) in tretjega, nanašajočega se na ljudsko življenje (быт) slovanskih narodov (etnografski del). ¹⁶ Od njih je podroben prospekt objavljen le od Uvoda in prvega oddelka. ¹⁷

§ 4. Obširno zgodovino slovanske filologije (str. VIII+961) začelja V. Jagić s tudi obširno obrazložbo pojma in obsega slovanske filologije: „Славянская филология въ обширномъ значеніи этого слова обнимаетъ совокупную

жизнь славянскихъ народовъ, какъ она отражается въ ихъ языкѣ и письменныхъ памятникахъ, въ произведеніяхъ литературныхъ то отдѣльныхъ личностей, то общей силы протонароднаго творчества, наконецъ въ вѣрованіяхъ, преданіяхъ и обычаяхъ. Такимъ образомъ она включаетъ въ кругъ своихъ занятій: во-первыхъ, научныя разсужденія о языкахъ славянскихъ, подвергая разбору какъ памятники языка, такъ и всѣ діалектическія особенности живыхъ говоровъ, не обходя молчаніемъ и языковъ, литературныхъ со всѣми иногда довольно сложными условіями ихъ происхожденія и развитія; во-вторыхъ, исторію славянскихъ литературъ, вдаваясь въ объясненіе цѣлыхъ эпохъ и оцѣнку отдѣльныхъ произведеній, доискиваясь источниковъ или зависимости отъ чужого вліянія; въ-третьихъ, исторію бытовую, изображающую особенности народной жизни во всѣхъ ея изгибахъ. Въ этомъ объемѣ славянская филологія представляетъ сложный организмъ различныхъ предметовъ, сплоченныхъ въ одно цѣлое.¹⁸

Tej definiciji sta ugovarjala Iljinski in Weingart, da slovanska filologija po njej ni nobena v sebi zaključena veda, da je premalo ločena od splošne kulturne zgodovine in da bi ji mogla pripadati tudi zgodovina umetnosti in filozofija. Zato sta skušala definicijo omejiti. Po Iljinskem naj bi se glasila: „Славянская филологія есть культурно-историческая дисциплина, изучающая духовную дѣятельность славянства, поскольку она проявляется в слове (resp. языке) и его произведеніяхъ.“¹⁹ Weingart pa je predložil sledečo stilizacijo: »Slovanská filologie jest historicko-srovnávací věda o všech slovanských jazycích a všech slovesných útvech, studovaných se zvláštním zřetelem k jejich vzájemným stykům a spo-

lečným rysům, na podkladě celého dějinného vývoje Slovanstva.«²⁰ Iljinskega definicija je preozka, ker opušča po razvoju slovanske filologije utemeljeno k njej pripadajoča realia, kakor starožitnosti in dele narodopisa. Weingartova pa sicer pravilno poudarja historično-primerjalno metodo vede, toda premalo postavlja v ospredje celotnost Slovanstva kot izhodišče in stalno podlago slovanskofilološkega študija. Vse nadaljnje o tem pa glej v drugem poglavju.

§ 5. Po definiciji, podani v začetku, V. Jagić v zgodovini slovanske filologije nato omenja, da so stoletja delala na posameznih oddelkih, dokler se ni pojavila zavest notranjega edinstva, stremeča k enemu cilju. Šele koncem XVIII. stol. se je začel očrtavati polni obseg slovanske filologije kot samostojne vede. A pretežna zasluga za to pripada Josipu Dobrovskemu. Od tega časa je število predmetov, vključujočih se v sestav slovanske filologije, stalno naraščalo, metode raziskovanja so se izpopolnjevale, organizem celotne vede je postajal vedno bolj skladno urejen.

Po uvodnih besedah podaja V. Jagić v obširnem, skoro tisoč strani velike osmerke obsegajočem delu zgodovino slovanske filologije, in sicer najprej v prvem poglavju pregled slovanskega filologa zanimajočih podatkov srednjega veka, počenši s Konstantinom-Cirilom, omembe kronistov, historikov in drugih literaturnih virov o Slovanih, slovanske glose in glosarje ter paralelne večjezične slovarje. V okviru, začrtanem na začetku, nadaljuje še v treh poglavjih oris v poštev prihajajočega gradiva, peto poglavje pa je že posvečeno Josipu Dobrovskemu, za katerim sledi deloma kronološko, deloma vsebinsko razvrščenih petindvajset pogla-

vij. Pri tem ni v glavnem upoštevano delo tedaj še živih slavistov, a zgodovina je podana v biografski in bibliografski obliki s pridodano kritično oceno in oznako dela. Stanje sočasne vede je orisano le na kratko v »zaključnih besedah« na tridesetih straneh, in sicer v nekem povsem slučajnem redu. Ocenjujejo se namreč najprej uspehi v slovanskih starožitnostih, etnografiji in zgodovini slovanske literature v splošnem in v posameznem. Navajajo se bibliografski pripomočki, izdaje starih spomenikov ter rezultati raziskav o jeziku: pravopisna in paleografska vprašanja, cerkvenoslovanska gramatika in posamezni jeziki, dialektološka raziskovanja, primerjalna smer. Nato sledi: Vprašanje o fiziologiji slovanskih glasov, o naglasu in ritmiki, uspehi na polju leksikografije, etimološka in sintaktična dela, skrb za ohranitev narodnega stila, bibliografski pregledi „славяновѣдѣнія“ (glej dalje doli), zgodovina slovanskega prava.

§ 6. Zadnjič je V. Jagić izpregovoril o slovanski filologiji še l. 1921 v članku, natisnjem v zborniku, posvečenem Janu Baudouinu de Courtenay.²¹ V njem se obrača proti vedno bolj se razvijajočemu dualizmu v obratu slovanske filologije, nastajanju filologij posameznih slovanskih jezikov, bohemistike, polonistike itd., pri čemer se preveč izgublja iz vida za tako delno filologijo znanstveno neobhodno potrebna veza s celoto, celokupno slovansko filologijo. Zato priporoča dogovorno določitev nekega splošnega kanona disciplin prvega reda, nekega edinstva glavnih predmetov, poleg katerih bi obstajale še specialne naloge intenzivnega študija posameznega slovanskega jezika.

§ 7. Od V. Jagića karano, pretirano delitev slovanske filologije na dvoje, in sicer še v mno-

go večji meri z ene strani, z druge strani pa še obširnejše zajemanje predmetov, sploh vsega, kar se tiče Slovanov, tako n. pr. tudi politične zgodovine, je v Rusiji že od prvih dob predstavljalo t. zv. славяновѣдѣніе, neka kumulativna veda o Slovanih z izjemo Rusov in cerkvenoslovanskega jezika. To seveda ni nobena v sebi zaključena, organsko zvezana enotna veda in se ne more istovetiti po pojmu in nalogah s slovansko filologijo. Eden vidnih predstavnikov ruskega »slavjanovedenija« je bil Jagićev vrstnik Vladimir Ivanovič Lamanskiĭ (1833—1914),²² profesor slovanskih jezikov na petrograjski univerzi, čigar habilitacijska doktorska disertacija je bila „Объ историческомъ изученіи греко-славянскаго міра въ Европѣ“ (l. 1870). O njegovem mnogostranskem, naravnost polihistoriskem in v veliki meri tudi publicističnem, toda malo bistveno slovanskofilološkem delu ni tu mesta govoriti.²³ Poudariti pa je treba, da je imel velik vpliv na slušatelje, tako da je ustvaril močno svojo šolo, katera je za oznako ruskega »slavjanovedenija« omembe vredna. K petindvajsetletnici znanstvene in profesorske delavnosti so izdali njegovi učenci Сборникъ статей по славяновѣдѣнію (Санктпетербургъ 1883) z najrazličnejšimi prispevki (21), med katerimi se le trije tičejo jezika. Tudi od njega urejevana publikacija drugega razreda Akademije znanosti Статѣи по славяновѣдѣнію (вып. I., С. Петербургъ 1904) vsebuje vrsto izven slovanske filologije stoječih razprav, kakor n. pr. A. Hirschberg »Dla czego Polacy popierali drugiego Dumitra Samozwańca«, A. Jasinskiĭ „Присяга крестьян по чешскому средневѣковому праву“, F. Корса „О современномъ изученіи памятниковъ искусства въ Польшѣ“, M. Hruševskij „Звичайна схема ,рус-

скої історії й справа раціонального укладу історії Східного Словянства".²⁴

§ 8. Njegov učenec Konstantin Jakovljevič Grot, ki je v gori imenovanem prvem jubilejnem zborniku prispeval spis „Новые труды по истории Венгрии“, je napisal za ruski Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза — И. А. Ефрона (1900, т. LIX) članek „Славяновѣдѣніе“, kateri je z dodatki izšel tudi v posebni knjižici.²⁵ Tu je v prvem poglavju podan zgodovinski oris »slavjanovédénija« z definicijo, kaj je, v začetku. Glasi se: „Славяновѣдѣніе (славистика) — есть наука о славянствѣ въ его цѣломъ и въ частности о каждомъ членѣ племенной семьи славянской во всѣхъ проявленіяхъ его народнаго типа и его жизни въ прошедшемъ и въ настоящемъ, — есть всестороннее изученіе славянъ въ отношеніяхъ лингвистическомъ и этнологическомъ, археологическомъ и историческомъ, историко-литературномъ и фольклористическомъ, религіозномъ и церковно-историческомъ и проч. Впрочемъ всякая славянская народность въ обычномъ употребленіи нѣсколько ограничиваетъ объемъ понятія славистики выключая изъ него себя и разумья подъ нимъ всю область инославянскихъ изученій. Такимъ образомъ русское славяновѣдѣніе въ этомъ болѣе узкомъ смыслѣ заключаетъ въ себѣ изученіе всего заграничнаго, западнаго и южнаго славянства, а именно: галицкой, угорской и буковинской Руси, лашской вѣтви . . . Съ другой стороны въ область славяновѣдѣнія, въ особенности какъ науки о славянствѣ въ его совокупности, входятъ иногда тѣсно соединенное съ нимъ изученіе народностей, своей судьбой и исторіей неразрывно со славянствомъ связанныхъ и составляющихъ съ нимъ одинъ культурно-историческій міръ, а именно мадьяръ, румынъ, албанцевъ и т. д.“²⁶

Iz navedene definicije je jasno razbrati, da »slavjanovédénije« kot tako ne more biti posebna veda, temveč je le skupina različnih ved o Slovanih in še to ne o vseh, ampak le o enem delu Slovanov. Vsa njegova mehaničnost se vidi najbolj v oddelitvi zamejnih Rusov od onih v Rusiji i. dr.

§ 9. Gori v zvezi s češkim poizkusom izdajanja periodične publikacije bibliografije slovanske filologije omenjeni podobni poizkus ruske akademije (glej prip. 15) se sicer, kakor je bilo tam rečeno, po predmetih, navedenih v naslovu, bliža Jagičevemu pojmovanju obsega slovanske filologije, vendar ni zgodovina omejena, izključeni pa so Rusi, a dodane »neslovanske narodnosti in države, zvezane s slovanskim svetom«, tako da se v podvzetju jasno zrcali princip ruskega »slavjanovédénija«. Če stoji po splošnoslovanskem oddelku »cerkvenoslovanski (starobolgarski) jezik«, ne izpremeni veliko na stvari. Pri tem je zanimivo, da so med srbsko-hrvatski in bolgarski oddelki vrinjeni kot poseben tip „Македонские Славяне“. Bibliografijo vseh teh je sestavil Peter Aleksejevič Lavrov (1856—1929), naslednik V. I. Lamanskega na petrograjski univerzi in znamenit raziskovalec starocerkvenoslovanskega in cerkvenoslovanskega pismenstva. V doktorski disertaciji »Orisu glasovnih in oblikovnih posebnosti bolgarskega jezika« (1893) je macedonska narečja priključil k bolgarskim.²⁷

Pred prvo svetovno vojsko je ruska Akademija znanosti obnovila poizkus bibliografije »slavjanovédénija«, to pa že s priključitvijo Rusov, ne pa omejitvijo predmetov, ki tu še bolj razraslo nastopajo, med drugim zgodovina umetnosti i. dr.²⁸ Dovolj je, ako omenim n. pr.

v prvem zvezku pregleda za l. 1912 (str. 38) »Kobal F., O koleri na Kranjskem«.

§ 10. Za izključitev s stališča ruskega »slavjanovédénija« starocerkvenoslovanskega in ruskega jezika, pa seveda tudi ukrajinskega (maloruskega) in beloruskega iz primerjalne gramatike drugih slovanskih, južnih in zahodnih jezikov predstavlja lep primer tako delo kijevskega profesorja Timofeja Dimitrijeviča Florinskega (1854—1919), tudi učenca V. I. Lamanskega in mnogostranskega kritičnega raziskovalca in ocenjevalca na polju slovanske filologije.²⁹ Tako je tudi umevno, da je iz njegove šole izšla n. pr. obširna študija o kajkavskem narečju³⁰, ne pa katera o ukrajinskem jeziku. Delo T. Florinskega je po Fr. Miklošiču³¹ drug v poštevh prihajajoč, na podlagi dotedanjih rezultatov napisan in za svojo dobo dobro uporabljiv poizkus primerjalne slovanske gramatike v obliki paralelnih gramatik posameznih slovanskih jezikov. Glasovi in oblike pa se povsodi primerjajo s starocerkvenoslovanskimi, dokaz, da znanstvena slika katerega koli slovanskega jezika ni mogoča brez zveze z drugimi in zlasti najstarejšim tipom, reprezentantom praslovanščine. V uvodu govori Florinskij o slovanski skupini jezikov, o njihovem mestu med indoevropskimi, o teorijah medsebojnega razmerja indoevropskih jezikov, teoriji rodoslovnega drevesa (Stammbaumtheorie) Augusta Schleicherja (1821—1868) ter teoriji valov (Wellentheorie) Johanesa Schmidta ((1843—1901),³² o praslovanškem jeziku in njegovih značilnih črtah, o klasifikaciji slovanskih jezikov in nalogah ter metodah slovanskega jezikoslovja z dodatkom del o splošnem in primerjalnem študiju slovanskih jezikov. Posamezni slovanski jeziki pa so ob-

delani po programu: študij jezika, teritorij, zgodovina jezika, glasovne posebnosti, naglas, oblikovne posebnosti, nepregibne besede, narečja in govori. Pri uvodnih in dialektoloških pripombah so povsodi dodani tudi bibliografski podatki. Besedotvoritev in sintaksa, ki ju je Miklošič že resnično enotno primerjalno in ne več le paralelno po posameznih jezikih obdelal, manjkata. Objavo dela sta Jagić in Oblak pozdravila, izvršitev pa pohvalila. O slovenskem oddelku pravi Oblak (Ljubljanski Zvon l. c. str. 128), »da ustreza dosti bolje našim sedanjim zahtevam, kakor dotična poglavja v Mikloš. primerjajoči slovnici,« v Arhivu l. c. 257 pa meni o pregledu slovenskih narečij, da »se more reči, da imamo tu še najboljši pregled slovenskih narečij po njihovih temeljnih posebnostih.«

§ 11. Drugo strokovno zgodovino slovanske filologije po Jagićevi (Grotovega članka ne moremo tako imenovati) je napisal Aleksander Brückner (1856—1939), Miklošičev učenec in Jagićev naslednik na berlinski univerzi, a to že z neko specialno usmeritvijo, z ožjega jezikoslovnega (lingvističnega) stališča.³³ Poglavja so ji: »Die Anfänge. Dobrowsky (3—14). Miklosich (14—30).³⁴ Die neuere Forschung (30—59). Methodisches (59—79)«. Kakor pa je tudi v ospredju študij jezika, mora Brückner vendar posegati preko tega in govoriti v širšem obsegu o slavističnem znanstvenem delu, ki skupno s študijem jezika pripada razvoju slovanske filologije v nje pravem pomenu. Tako omenja že pri »očetu slovanske filologije« Josipu Dobrovškem, kakor ga po drugih imenuje, poleg njegovih zaslug na polju jezikovnega študija, da »so se na podlagi jezika samega zbudila zanimanja za tradicijo, zgodovino, na-

rodnost, literaturo in našla že pri njem zrelo razumevanje«. Potrebnost skupnega pogleda na razvoj lingvistično-filoloških študij se razodeva pri Brücknerju vseskozi tudi v nadaljnjem prikazovanju, kakor je tudi Brückner sam bil ne le lingvist, ampak tudi filolog.³⁵

§ 12. Za razdobje do Miklošiča navaja vse važnejše, kar je vredno tu pripomniti, vendar to in ono v nekoliko drugem redu in z nekimi dopolnili in popravami. Na prvem mestu po Dobrovskem je imenovan Samuel Bogumil Linde (1771—1847), utemeljitelj slovanske leksikografije, ki je svojemu obsežnemu poljskemu slovarju pritegnil tudi druge slovanske jezike, tako da je neke vrste primerjalni slovar slovanskih jezikov.³⁶ Pri Čehih je Lindejev vrstnik, narodni buditelj in oblikovatelj novočeškega literarnega jezika Josip Jungmann (1773—1847) izdal velik in izvrsten slovar češkega jezika v vsem časovnem obsegu, torej tudi staročeščine.³⁷ Po starosti in zlasti še po svoji tesni zvezi z Dobrovskim bi imel slediti Jernej Kopitar (1780—1844), ki ga Brückner omenja za mlajšim Vostokovom. Toda bolj čudna je njegova karakteristika. O njem pravi. Po svojem bogatem znanju in kritičnem talentu bi bil mogel »svojski čudak« (»Eigenbrödler«) Jernej Kopitar zavzeti »izredno odlično mesto« (»hervorragenden Platz«), ko bi bil razen izdaje Glagolita Clozianus, »starobolgarskega« spomenika, in staro-poljskega Florjanskega psalterja XIV. stol.³⁸ izvršil katerega svojih na veliko zasnovanih načrtov. Velika zasluga za slavistiko ostane njegovo energično podpiranje leksikalnih in drugih del Vuka Karadžića. Ta karakteristika je tudi v kratkem orisu zelo pomanjkljiva. Vuka Karadžića Kopitar ni le podpiral,

brez njega bi Vuk, kakor vemo, sploh ne postal, kar je. Njegove zasluge v tem pravcu pa so še druge dalekosežne. Le po Kopitarjevem priganjanju in z njegovo pomočjo je izšlo Dobrovskega glavno delo »Institutiones linguae slavicae dialecti veteris« (glej str. 7), a Miklošiča je pridobil za slavistiko in mu bil učitelj (o njegovem vplivu nanj govori tudi Brückner str. 14).³⁹ Izdaja glagolskega spomenika Glagolita Clozianus, odlomka zbornika homilij; je izdaja prvega starocerkvenoslovanskega spomenika sploh in vsebuje tudi izdajo slovenskih brižinskih spomenikov, Libellus de conversione Bagoariorum et Carantanorum i. dr. Bila je za svoj čas zelo sloveča publikacija. Z njo se je izkazala sicer oporekana starost glagolice. Ob strani prvih znanstvenih slovanskih slovníc, kakor ruske Lomonosova in češke Dobrovskega (glej gori str. 7, prip. 6) zavzema tudi Kopitarjeva slovenska častno mesto. Časovno stoji celo malo pred češko Dobrovskega.⁴⁰ Zanimivo je, da se pričinja prvi paragraf z razpravljanjem o cirilici (tako tudi Bohoričeva). Koliko znanstvenih razbistritev in pobud so dali Kopitarjevi mnogoštevilni in mnogostranski manjši spisi! Njih ponatis v skupnem zborniku sta že za njegovega življenja želela Čop in Vuk. Njegovi kritični (v Šafaříkovi Geschichte der süd-slawischen Literatur »kritično-filološki«) spisi, pravi Čop, se odlikujejo po bistroumnosti in učenosti (pri Šafaříku še »po plodonosnih idejah«), kakor tudi izvirnem načinu izlaganja.⁴¹ Kopitar je končno ustvaritelj balkanistike, vede o sorodnem razvoju jezikov, ne po genetični zvezi, ampak medsebojnem sosedskem vplivu v geografsko enotnem ozemlju.⁴² Nadaljeval in s posebnimi deli obogatil je to potem Miklošič.⁴³

Vrstnik Kopitarjev pri Rusih in prvi veliki ruski filolog Aleksander Hristoforovič Vostokov (1781—1864) je znamenit po svojih spisih in delih, tičočih se z ene strani starega cerkvenoslovanskega, z druge sodobnega, živega ruskega jezika. Pečal se je tudi s slovenskimi brižinskimi spomeniki.⁴⁴ Zaslovel je s svojo razpravo o cerkvenoslovanskem jeziku „Разсужденіе о славянскомъ языкѣ, служащее введениемъ къ Грамматикѣ сего языка, составленной по древнѣйшимъ онаго письменнымъ памятникамъ“, v kateri je med mn. dr. na podlagi primerjanja s poljskim jezikom dokazal, da je starocerkvenoslovansčina imela nosne samoglasnike, medtem ko sta še Dobrovský in Kopitar smatrala po ruskem izgovoru cir. ж = ѡ in cir. ѡ = а. Boljšo predstavo je imel tudi že o »polglasnih« ъ—ь in prvi je v nasprotju z Dobrovskim dokazoval potrebo delitve slovanskih jezikov na tri skupine. Po času druga znamenita razprava Vostokova je bila posvečena brižinskim spomenikom. Ruski raziskovalec in posredovalec med Rusi in zahodnimi Slovani Peter Ivanovič Keppen (Köppen, 1793—1864) si je, sledeč za slovanskimi spomeniki na Nemškem, napravil posnetke slovenskih brižinskih spomenikov, a bil kakor Dobrovský te misli, da jih ima izdati in pojasniti Kopitar. Ker pa se ta ni le protivil, temveč je celo spodbujal k izdaji v Rusiji (o. c. str. 3), je Keppen naprosil Vostokova za to. Ta ni le podal vzorno izdajo z gramatično analizo in seznamom besed, ampak je po svoji načitanosti v cerkvenoslovanskem pismenstvu opozoril tudi na cerkvenoslovanski tekst, ki se mestoma dobesedno krije s homilijo brižinskih spomenikov (o. c. str. 22) in ki se je pozneje izkazal kot spis Klimentov, učenca slovanskih apostolov.⁴⁵ O stilu

spisa je Vostokov takoj zaslutil: „слогъ и ма-неръ въ ономъ кажутся не Греческіе“. Vzorna je izdaja Vostokova Ostromirovega evangelistarja (evangelija kot obredne knjige), najstarejšega ruskega datiranega ohranjenega spomenika, ki je dolgo časa veljal za reprezentanta stare cerkvenoslovansčine, tako da se je n. pr. August Leskien (1840—1916), najznamenitejši nemški slavist, še l. 1871⁴⁶ v prvi izdaji svoje pozneje od druge izdaje l. 1886 dalje tako upošte-vane odlične starocerkvenoslovanske slovnice v izredni meri opiral nanj, dasi je že Miklošič l. 1847 v oceni izdaje Vostokova dokazal, da je Ostromirov evangelistar ločiti od pristnih starocerkvenoslovanskih spomenikov.⁴⁷ Slovar je izšel ravno leto pred začetkom izhajanja Miklošičevega l. 1862,⁴⁸ tako da ga je mogel Miklošič še uporabiti. Končno je posebej omeniti rusko gramatiko z bogatim, še danes uporabnim gramatičnim gradivom in dragocenim dodatkom o ruskem naglasu s seznami oblik s premikanjem akcenta.

O Vuku Karadžiću (1787—1864) govori Brückner kot slovanskem folkloristu velikega stila in ustvaritelju modernega srbohrvatskega literaturnega jezika, ki je pristni narodni govor gramatično opisal in leksikalno fiksiral⁴⁹ in ga z vsem svojim delom dvignil do stopnje literaturnega jezika. Omeniti je tudi njegovo reformo pisave, vzorni fonetični pravopis. A v vsem tem mu je bil Kopitar pobudnik, učitelj in pomočnik. Karadžić je bil tudi prvi (Brückner tega ne navaja), ki je podal primere čistega bolgarskega jezika po govoru dveh Bolgarov iz Razloga (južno od Sofije blizu gornjega toka reke Meste).⁵⁰

Pavel Josip Šafařík (1795—1861) je bil po Brücknerju mnogo bolj raziskovalec sta-

rožitnosti in literature, a je z izdajami tekstov in odločilnim posegom v vprašanje obeh slovanskih azbuk pospešil jezikovni študij; napisal je tudi črtice gramatične vsebine.⁵¹ K temu bi bilo pripomniti sledeče. »Serbische Lesekörner« so gramatično-filološki komentar k starosrbskemu pismenstvu in listinam. Je nekak početek zgodovine starosrbskega jezika, ki se razlikuje od cerkvenoslovanščine srbske recenzije. V »Slovanskem narodopisu«, ki ga Brückner opušča, je podan tudi pregled narečij. »Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku« (Brückner ne omenja) je za svoj čas znamenita razprava o starocerkvenoslovanskem pismenstvu. V spisu »Über den Ursprung und die Heimath des Glogolitismus« se v prvem delu obravnava vprašanje postanka glagolice, v drugem pa poleg skupno s Kopitarjem in Miklošičem danes že zastarelega nazora o panonski domovini starocerkvenoslovanščine še drugo še dandanes daleč nedognano vprašanje o »panonizmih«, sledovih panonskega jezika v starocerkvenoslovanskih spomenikih (str. 33 sl.), četudi le po poreklu, to je v poznejših cerkvenoslovanskih rokopisih. V gramatičnih razpravah, ki izpričujejo neko predpripravo za večje jezikoslovno delo (prim. prip. 51), je govor o važnih gramatičnih problemih glasoslovja, besedotvoritve in oblikoslovja. Iz zadnjega je opazil n. pr. take arhaizme, kakor loc. plur. -as ali particip sigmatičnega futura byšesteje i. dr.

Za Šafaříkom govori Brückner nadalje še o V. Grigoroviču. Ne omenja pa Izmailja Ivanoviča Sreznjevskoga (1812—1880), Jagičevega predhodnika na petrograjski univerzi (kratka pripomba je le ob Miklošiču str. 27).⁵² Sreznjevskij, Viktor Ivanovič Grigorovič (1815—1876) in Peter Ivanovič Preis (1810—1846) so

bili iz prvih ruskih študentov, poslanih v inozemstvo zaradi študija Slovanstva (pred njimi je bil še Malorus Osip Maksimovič Bodjanskij 1808—1877). Študijsko potovanje Sreznjevskega je trajalo od konca 1839. leta do jeseni 1842. Njegovi prvi razpravi o slovanskih jezikih ali narečjih imata med drugim pomen za slovensko dialektologijo. O njegovi sodbi o razvoju in delitvi slovanskih narečij pravi prof. F. R. Ramovš, da »je storil toliko kot nihče pred njim in za njim« in da »je — on edini — mogel lepo in točno označiti sile, ki so raznoličnost ustvarile«. »Njegova razprava О нарѣчїяхъ славянскихъ dobro pokaže, kako silno je deloval pri slovanskih dialektih partikularizem in kako je nasproti delujoča sila prometa bila vezana le na malo obsežne pokrajine.« Kako »je njegovo znanje in gledanje prav točno in pravilno povedano,« podaja prof. Ramovš daljši citat iz razprave Sreznjevskega (str. 136—137).⁵³ Ta citat kaže, da je Sreznjevskij vprav na sodoben način motril stanje in razvoj ljudskega življenja. Rezijanom in beneškim Slovencem (furlanskim Slovanom) je posvetil pred Baudouinom de Courtenay posebne članke. Za ruski jezik in njegovo zgodovino so bile epohalnega pomena njegove Мысли объ исторїи русскаго языка. V njih je očrtan historični razvoj ruskega jezika v širokem smislu besede in njegovih glavnih narečij. Postale so podlaga historični gramatiki ruskega jezika. Pomen spisa je še bolj razviden iz E. F. Karskega orisa znanstvenega raziskovanja ruskega jezika,⁵⁴ nego iz pripomb V. Jagića v zgodovini slovanske filologije (str. 470—471). Ogromno je bilo delo Sreznjevskega na polju raziskovanja in proučevanja starih jezikovnih spomenikov, starocerkvenoslovanskih, cerkvenoslovanskih in staroruskih rokopisov.

Koliko je tu neznanega odkril in malo znanega opisal! Njegovo gradivo k obširnemu staroruskemu slovarju je nad vse dragocen pripomoček pri študiju staroruskega jezika in njegovih, a tudi drugih jezikovnih spomenikov.

Povsem se Brückner poda na filološko polje, ko pravi (po pripombah o Šafaříku), da med sočasnimi ruskimi slavisti zasluži posebno omembo V. Grigorovič (glej gori), ki je na svojem potovanju po Balkanu 1844—1845, segajočem do Atosa,⁵⁵ ne le ugotovil sledove nazalizma na macedonskem jugu, ampak tudi prinesel s seboj rokopise ali vesti o njih, ki so imeli prevrniti cerkvenoslovansko gramatiko. Dotlej so bili iz starocerkvenoslovanskih spomenikov znani: Glagolita Clozianus,⁵⁶ Supraseljski kodeks, zbornik žitij in homilij,⁵⁷ Assemanov evangelistar⁵⁸ in Savina knjiga.⁵⁹ Grigorovič je na Atosu videl Zografski evangelij,⁶⁰ ki so ga menihi pozneje podarili carju Aleksandru II., sam pa si je poleg raznih rokopisnih fragmentov na različnih krajih na Atosu pridobil izredno važni, oblikovno arhaični Marijanski evangelij.⁶¹ Zadnja dva evangelija (z imeni po samostanih) sta izšla v vzornih izdajah V. Jagića, Marijanski z variantami k tekstu pod črto, paleografsko in gramatično študijo ter glosarjem. Sočasno s tema izdajama je obelodanil L. Geitler, zagrebški slavist, dva glagolska rokopisa s Sinajske gore, evhologij (ritual, obrednik, cksl. cirilsko trebnik)⁶² in psalter.⁶³ K njim se je pridružil končno še dragocen, fonetično zelo arhaični večji glagolski fragment rimskega misala, Kijeovski listki.⁶⁴ Od Grigoroviča pa so bili poleg drugega prineseni ali od drugih odkriti tudi manjši glagolski in cirilski starocerkvenoslovanski fragmenti, o katerih ni tu mesta podrobneje govoriti.⁶⁵ Po teh spome-

nikih se je izkazala starejša in čistejša cerkvenoslovansčina, kakor je izhajala iz tradicije slovanskih apostolov. Grigorovičeva odkritja pa so, pravi Brückner, razgibala zlasti tudi vprašanje postanka in razmerja obeh azbuk, ki je našlo v glavnem zadovoljivo rešitev posebno po študijah P. Šafaříka in seveda tudi V. Jagića i. dr. S tem šele, nadaljuje Brückner, je genialno zamišljeni in izvedeni plan Konstantina-Cirila v svojem polnem pomenu ocenjen. Po grafično-lingvistični strani je njegovo delo najpomembnejša storitev te vrste v vsej srednjeveški Evropi. Še pomembnejše pa je bilo Konstantinovo delo v jezikovno-političnem pravcu: dovedlo je do edinstva vseh Slovanov v enotnem svetem jeziku, kateremu bi bil mogel slediti posvėtni, s tem da je bil najbolj konservirani, t. j. vsem razumljiv dialekt preko vseh posameznih razlik zavestno dvignjen za edinega nosilca literaturnega jezika.

§ 13. Podrobnejšemu pretresu Brücknerjeve zgodovine prve dobe slovanskega jezikoslovja je bil glavni namen pokazati, da taka zgodovina ni mogoča brez filologije, da je oboje med seboj tesno zvezano in prepleteno in da je tudi njegov zgodovinski oris prav za prav oris zgodovine slovanske filologije v širšem smislu besede, t. j. ne samo deljeno uporabe z ene strani lingvistične, z druge filološke metode. Brückner tudi sam izrečno poudarja važnost filološkega dela za specialista lingvista. Svoj spis začinja namreč s sledečimi besedami: »V klas. jeziki je filolog lingvistu močno predpripravljaj; zdavnaj kritično prerešetano gradivo je imel lingvist le z novega vidika preiskati in urediti. Drugače je bilo v slovanskih jeziki, kjer je filološki študij nastal skoro šele z lingvističnim ter je še danes v mnogem v zastanku,

tako da se ima lingvist še na vsakem koraku boriti z vrzelmi in nedostatki gradiva«. Konča pa v istem smislu (str. 79): »Neobhodni pogoj za napredek slovanskega jezikoslovja ostane za zdaj filološko delo, ki ima razčistiti gradivo in ki naj zamaši stalni vir pomot modernega jezikoslovnega raziskovanja.«

§ 14. Lingvist se peča z analizo jezika kot takega, jezika samega na sebi, bodisi sedanjega živega v splošnem govoru in narečjih, bodisi starega v spomenikih ohranjenega in dostopnega mu v čisti obliki, a vrši to s pomočjo primerjalnojezikoslovne metode, poleg nje pa tudi deloma prirodoslovne (fiziologije), deloma psihološke, da bi spoznal strukturo jezika in zakone nastalih in nastajajočih izprememb in izpreminjanj v fizični sredini, ne promatra pa jezika z vidika historičnega razvoja in ne zanima ga tudi postanek in analiza literarnega jezika, starega in novega kot kulturnih produktov, kar je stvar filologa. Za jezik starih spomenikov, rokopisnih prepisov nekdanjih originalov z vsemi možnimi pomotami in pomanjkljivo grafiko je zanj naravnost predpogoj filološka predpriprava za doseg čistega jezikoslovnega gradiva. Naloga filologa v ožjem smislu besede, t. j. filološko-historične metode je, odkriti zavisnost med jezikom, ozir. njegovim razvojem in med historičnimi ter etničnimi prilikami v kulturnohistorični in socialni sredini in dognati te vsakovrstne vplive na razvoj. Njegovo delo je z vsemi potrebnimi pripomočki izvedena kritična prireditev besedila, teksta, bodisi starih spomenikov jezikovnooblikovno in z besednopomenskim in stvarnim komentarjem v luči kulturnohistoričnih prilik, in določitev njih pomena in načina vplivanja s svrho dognanja prave podobe jezika in nje-

gove kulturne stopnje in v tej zvezi značaja pismenega jezika v celoti, bodisi izdaja in ocena sodobnih literarnih umotvorov z različnih stališč, s stališča jezika, v kolikor se tiče orisa in opisa književnega jezika, njegovega ogrodja. Pa naj je lingvist opazovalec jezika kot pretežno prirodopisnega objekta, filolog kot kulturnohistoričnega, ne more biti dvoma, da lingvistika in filologija kot metodološko različna pogleda na študij jezika drug drugega podpirata, drug v drugega prehajata in drug brez drugega, kadar gre za splošne rezultate, za splošno končno sliko, ne moreta izhajati in da je pod pojmom filologija kot veda zapopadeno oboje.

§ 15. Da bi se pa razlika obeh metod, lingvistične in filološke, in njuna medsebojna povezanost nazorno predočila, naj pokažem to in obenem način raziskovanja na nekih primerih, ki jih jemljen deloma iz svojih »Starocerkvenoslovanskih študij«⁶⁶ in tu podajam z nekaterimi dopolnili in novimi podatki, a dodajam še druge.

§ 16. Vsi slovanski jeziki imajo slovenski besedi cerkev ustrezajoče izraze: srb.-hrv. crkva, bolg. църква, rus. церковь, polj. cerkiew (stpolj. cyrkiew in cyrki), češ. církev (stčeš. cierkev), slovaš. cirkev itd. Vsi ti izrazi so nedvomno kulturnohistorične izposojenke že iz stare dobe po nekem germanskem posredstvu iz prvotnega gr. *κυριακόν* »Gospodovo«⁶⁷, pri čemer se nehote vriva misel, da izhajajo vsi iz istega vira, t. j. ene enotne praslovanske izposojenke v fonetični obliki s sonantnim, zlogotvornim *r*, kakor jo predstavlja tudi steksl. цръкы. Tako se to tudi še v novejših etimoloških slovarjih E. Bernekerja, A. Brücknerja, St. Mladenova ali študijah O. Hujerja, P. Skoka,

A. Stender-Petersena i. dr., torej le z lingvističnega stališča in seveda za del slovanskih izrazov nasiloma z ad hoc prikrojenim pravilom razlaga.⁶⁸ Da so izrazi pravoslavnih Slovanov, Srbov, Bolgarov in Rusov in navedeni starocerkvenoslovanski potekli iz ene in iste praslovanske fonetične oblike s sonantnim *r*, je jasno, ni pa mogoče to trditi za izraze katoliških Slovanov, Slovencev, Čehov, Slovakov, Poljakov in, kakor se bo videlo, tudi Hrvatov. Ti izrazi nimajo refleksov za sonantni *r*, ki je pri Slovencih, Hrvatih, Slovakah in Čehih kakor pri Srbih še danes ohranjen. Zato so se skušale konstruirati ad hoc posebne razlage glasovnih izprememb. E. Berneker je n. pr. stčes. ciergev, gen. cěrekve razlagal iz cěrkъ s sonantnim *r* na ta način, da naj bi bil iz crk nastal cerk-, *e* med *r* in *k* pa naj bi se bil vrnil zbog težke glasovne skupine. Tu se je pokazal nedostatek filološkega znanja in umevanja. V starocerkvenoslovansčini ni namreč zabeležena le običajna prvotna, južna oblika s sonantnim *r*, ampak tudi še druga z vokali ob obeh straneh konzontanega *r*, in sicer v spomenikih, ki so ozko zvezani z moravsko-panonsko dobo starocerkvenoslovanskega pismenstva. Nahaja se v fragmentu prevoda rimskega misala, t. zv. Kijevskih listih VIa 4 цѣркѣ ради твоѣи in IVb 17 твоѣ цѣркѣнѣкѣ твоѣдѣ z okrajšavo za цѣркѣнѣнѣкѣ ter v Sinajskem psalterju ps. 78, 1 acc. цѣркѣвоу, v katerem so tudi sicer očitni moravizmi, kakor ps. 24, 7 gen. некъзвѣства z *з* namesto steksl. жд in ps. 29, 1 abreviatura za gen. освѣщенѣ(нѣ) ali loc. о свѣщенѣ(нѣ) s *ц* namesto steksl. шт ter ps. 16, 14 одѣлѣкѣ namesto steksl. отѣлѣкѣ. Z varianto steksl. цѣркѣи, gen. цѣркѣи pa se popolnoma sklada stčes. ciergev, gen. cě-

rekve in stpolj. cyrki, acc. cyrkiew, gen. cyrekwie s poznejšim onemenjem *ѣ* v šibki poziciji. Temu je pridružiti tudi v slovenskih brižinskih spomenikih II 35 circuvah. A iz navedenih starih oblik so nastale sedanje, kakor vzhodno-slovensko in kajkavsko-hrvatsko cirkva itd. Podlaga za vse pa je, bila starovisokonemska oblika chirichun, ki jo je nemška cerkev kakor še mnoge druge krščanske termine zanesla med sosodne Slované. V Conversio Bagoariorum et Carantanorum nahajamo z ozemlja vzhodno od Ptuja, torej v Panoniji kar trinajst imen krajev s cerkvami in šest sestavljenih s stvn. chirichun, n. pr. Lindolveschirichun, kar je Dolnja Lendava ali Lindoves pri Mali nedelji, i. pod.⁶⁹ Drugo, slovanske fonetične substitucije za starovisokonemske glasove (prvi *i* je n. pr. pod naglasom ostal, za *-rik-*: *-rak-* i. dr.) ne dela dalje nobenih težav.⁷⁰

§ 17. Druge vrste primer potrebe predhodnega filološkega študija je izraz steksl. вѣсѣдѣ »communio, obhajilo« iz iste kulturnohistorične sredine kakor цѣркѣи. V Kijevskih listih nahajamo desetkrat по вѣсѣдѣ pred molitvami po obhajilu, štirikrat razne oblike (nom., acc., gen. in instr. s končajem *-ѣи* kot moravizem) v tekstu obhajilnih molitev ter enkrat V b 16 adjektiv вѣсѣдѣнѣкѣ молѣтѣ »obhajilna molitev«. Tudi v hrvatskoglagoškem odlomku misala, ki je seveda potekel iz istega vira, v t. zv. Dunajskih listih XII. stol.⁷¹ beremo po obhajilni molitvi Ba 9 вѣсоудѣ твоѣго ради. Razen tega je sled izraza v Metodovem Žitju pogl. VIII v navedbi pisma papeža Hadriana, kar se je posrečilo A. Šahmatovu pojasniti.⁷² V najstarejšem staroruskem rokopisu, v zborniku moskovskega Uspenskega sobora XII. stol. stoji, dokler se ni vedelo za izraz вѣсѣдѣ, nejasno mesto, ki se

ni moglo besedno dobro razdeliti : ГАДА КНИГЪ ИЗЪЯКА ВАШЕГО ДА БОУДЕТЬ ОТЪЛОУЧЕНЪ НЪ ТЪКЪМО ВЪ СОУДАНЫ ЦРКВЕ.⁷³ V staroruskem letopisu je za pisca neumljivo mesto izpuščeno : да будетъ отълученъ отъ цркъве. Fr. Miklošič je bral to mesto: да не боудеть отълоученъ, нѣ тъкъмо въ соудъ данъ цркви »ne excommunicetur, sed tantum in iudicium detur ecclesiae.«⁷⁴ Toda v rokopisu ne stoji ne pred боудеть. Tako je z besedo въсоудъ najbolj pojasnjeno mesto: да боудеть отълоученъ не тъкъмо въсоуда . нѣ и цркви, v prevodu prof. Fr. Grivca »naj bo izobčen ne samo od obhajila, ampak tudi iz cerkve.«⁷⁵

Poizkus etimologije izraza въсждъ je podal prvi V. Jagić. Abstrahiran naj bi bil iz adverba въсждоу – въсждоу, v trdi obliki panonskoslovenskega originala.⁷⁶ To je nekako povzel francoski jezikoslovec Antoine Meillet (1866—1936), ki izvaja *visadū* iz *visi* in navaja med tvorbami s sufiksalmim *-d*.⁷⁷ Šahmatov pa je l. c. izrazil domnevo, da je въсждъ prevod gr. *ἐγκρίσις* »pripustitev po izbiri (k tekmi),« torej iz *vs* in *sodъ*, ter je hotel iz tega celo sklepati, da je 1) avtor Žitja Metodovega imel Hadrianovo pismo v grškem prevodu in da je 2) glagolski misal potekel iz grškega prevoda latinskega originala. A Jagićevo razlago ponavlja še Paul Diels brez vsakega pridržka.⁷⁸ Etimologija z *vs-* je lingvistično kot tvorba s sufiksom *-od-* slabo podprta, filološko pa izvajanje iz pronominalnega korena *vs-* nemogoče. Pisava Kijevskih listov je namreč v fonetičnem pogledu silno natančna, po arhaičnosti naravnost na čelu starocerkvenoslovanskih spomenikov. A s tega vidika je odločilno, da imamo vseskozi petnajstkrat pisano въсждъ z ѣ, temu nasproti pa dvanajstkrat oblike zaimka въсь z ѣ (dve mesti sta nejasni) in

šestkrat oblike deležnika въсмогоу, poleg tega pa tudi IVa22 neutr. plur. въсѣ *vs̥s s̥*, a nikdar ne ѣ po с v въсждъ. Šahmatova domnevo je zavrnil že Jagić v pripisu, češ da je pomensko preoddaljena in da se gr. *ἐγκρίσθαι* prevaja steksl. сждити. Filološka analiza kaže tedaj, da je z ene strani izhajati iz въсждъ z ѣ in da veza s сждъ »sodba« ne ustreza, da torej izraza ni mogoče razlagati iz slovanskih sredstev. Ako tedaj nahajamo v starovisokonemški cerkveni terminologiji wizzôd »eucharistia, obhajilo«,⁷⁹ ne more biti dvoma, da je to v zvezi z въсждъ in da imamo opraviti z izposojenko na cerkvenem področju. Potrebna pa so pojasnila k slovanski substituciji glasov. Začetno wi- za Slovana ni imelo palataliziranega izgovora in je zato zastopano z *vs-*. Podobnih primerov je več. Tako je za srvnem. wi- v gornji lužiščini wu- iz wy-.⁸⁰ Hol. wimpel je rus. вѣмпель,⁸¹ grško (hebr.) *λαβίθ* je steksl. Дакмѣдъ.⁸² Indo-evropsko-slovansko ali praslovansko-germansko razmerje *ŷ* → *v* tu ne velja več. Iz stvnem. *ô* se je razvil diftongični izgovor, ki se med dr. piše *uo*.⁸³ Takega vokala slovanščina ni imela. Po smeri k labializiranemu izgovoru višje lege se je najbolj bližal češkoslovaški *o*, ki je denazaliziran dal *u*. Da pa je *ô* substituiran z *o*, sta vplivala še dva druga momenta. Pri izposojenkah je v raznih jezikih pogostni pojav, da se pred eksplozivnim elementom, to je eksplozivnim konzonantom (zapornikom) ali afrikato uveljavljuje nazalna artikulacija vokala ali vrine t. zv. neorganični, parazitski *n*, prilagojen seveda sledočemu eksplozivnemu elementu (prim. slovensko barantati iz it. barattare, trobenta iz ital. trompetta, štenge iz nem. Stiege, špansirati iz nem. spazieren itd.).⁸⁴ Po »Rječniku« zagreb-

ške akademije znanosti prim. cindra za citra v gornjih hrvatskih krajih in pri M. Maruliću. V vseh rokopisih legend obeh apostolov Konstantina-Cirila in Metoda in v Pohvali obema se nahaja ime papeža Hadriana v obliki *Андріанъ* — *Андріанъ* (v Šafaříkovi izdaji), kar bi pričalo, da je bilo tako že v originalu kot *Андріанъ* z naslonitvijo na *Андріи* v evangeliju. V nekkih skupinah rokopisov legende Konstantina-Cirila stoji tudi *Гондріхъ* za ime škofa Gauderika.⁸⁴ Zanimiv je primer narodne etimologije v poljščini v pridevniku *sędziwy* s sekundarnim nosnikom namesto *szedziwy*, češ. *šedivý*, rus. *сѣдой* »siv« in z naslonitvijo na *sędzia*, steksl. *сѣднн* »sodnik«.⁸⁴ V drugih primerih tvori sekundarna nazalizacija v poljščini (n. pr. *miedzy* »med« i. dr.) svoj poseben problem. Kake potvorbe tujega izgovora so mogle tudi že v stari dobi nastati, kaže n. pr. stčeš. krleš za gr. *κρούε ἐλέησον*,⁸⁵ strus. *күрелѣсу*.⁸⁶ Kronist škof merseburški Thietmar (976—1018) poroča, da so lužiški Srbi navedeni refren norčavo izpreminjali v »Ukrivolsa«, t. j. *въ крѣи олѣса* »v grmu jelša.« Z druge strani je bila kaj lahka naslonitev na domače besede s končnim *-qd-*, ki pri končaju *-dъ* radi redkosti in sporadičnosti tvorb z *-d*⁸⁷ ali korenov na *-d* sploh edine morejo priti v poštev in med katerimi je zlasti več s *sqd-*: *sqdъ* „instrumentum, vas“, *svsqdъ* „vas“, *sqdъ* „judicium“, adj. *sqdъ* (češ. *sud*, *sudý počet*, sloven. *sodo število*), verb. *po-*, *svsqditi* „posoditi“, adv. *sodu* „tod“, *vsqdu* „povsodi“. Prim. pa še druge besede s sufiksalnimi ali korenskimi *-qd-*, kakor *želqdъ* „želod“, *želqdъkъ* „želodec“, *trqdъ*, češ. *trud* „lišaj“, sloven. *trod* „kolika“ in češ. *troud* „netilo“, sloven. *trod* „kresilna goba“, *skqdъ* „siromašen“, *spqdъ* „mernik“.

Izposojenk iz starovisokonemške cerkvene terminologije, sprejetih na Moravskem in v Panoniji, in njenega vpliva sploh je v starocerkvenoslovanskih spomenikih več. Za primer naj navedem le en prevod starovisokonemškega termina iz Kijejskih listov I b 17-18, kjer se papež sv. Kliment imenuje *законникъ*, po latinskem padovanskem tekstu »sacerdos«.⁸⁸ Isti izraz pa se poleg drugega nahaja tudi v brižinskih spomenikih III 18 ufeh *б заconnic*. V staročeščini je pomenilo *законникъ* »redovnik«.⁸⁹ Že Miklošič pa je opozoril, da je stvym. *ewart* iz *éva* »lex« in *wart* »custos«, torej »legis custos«, v pomenu »duhovnik«.⁹⁰ V evangelistarju (Luk. XI 25, XIV 3 in XXII 35) je *законникъ* le prevod gr. *νομικός* »legis peritus«, v rabi za starovisokonemški izraz pa t. zv. »le calque«. V starocerkvenoslovanskem glagolskem spomeniku Sinajskem evhologiju 72a5-73a1 imamo v spovednem obredu⁹¹ vključen celo prevod cele starovisokonemške, t. zv. svetoemmeramske⁹² molitve, kakor je dokazal V. Vondrák.⁹³

Rečeno se potrjuje s historičnim ozadjem. Prvi dve cerkvi na ozemlju, prihajajočem v poštev; sta po *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* posvetila solnograška nadškofa, prvo ok. l. 830 v Pribinovi Nitri, drugo l. 850 v Pribinovi poznejši panonski prestolnici ob Blatnem jezeru, imenovani *Blatnuskъ kostelъ*.⁹⁴ Prvi Pribinovi duhovnik v Panoniji Dominik je bil spočetka najbrž duhovnik regensburške škofije.⁹⁵ V Regensburgu se je l. 845 dalo pri Ludviku Nemcu krstiti s svojimi ljudmi štirinajst čeških knezov.⁹⁶ Po Žitju Konstantina-Cirila pogl. XIV je moravski knez Rastislav po poslancih izjavil bizantinskemu cesarju Mihaelu: »Naši ljudje so se odrekli poganstvu in se drže krščanske vere, toda učitelja nimamo takega, ki

bi nam v našem jeziku razložil pravo krščansko vero.« V Žitju Metodovem pogl. V pa se omenja: »... prišli so k nam mnogi učitelji iz Italije, Grčije in Nemčije (из Блѣхъ и из Грѣкъ и из Нѣмѣцѣ) ter so nas učili različno. A mi Sloveni, preprosti ljudje (проста члѣдѣ), nimamo, ki bi nas poučil v resnici...«

§ 18. Potrebnost filološke metode kot predpriprave za pravilno razlago in nepravilnost razlage brez nje je mogoče pokazati seveda takisto ob svojih domačih izrazih. Kot lep primer za to nam more služiti *потѣкѣга* kot prevod za gr. *γυνή ἀπολελυμένη* »uxor dimissa«, »ločena žena« v evangeliju in sicer na dveh mestih Mat. V 32, Luk. XVI 18, ki ju ni v evangelistarju, a Mat. XIX 9 iz evangelistarja je pač po Mat. V 32. Razen tega se nahaja izraz še v dveh spomenikih, ki sta potekla iz moravskoponanske dobe starocerkvenoslovanskega pismenstva, v Glagolita Clozianus v homiliji, katere grški vir ni znan, ki pa se je izkazala kot govor Metoda samega⁹⁷, ter v nomokanonu, prevodu Metodovem na Moravskem. Izraz je odsev realnega življenja in vezan na Moravsko in Panonijo. V navedenih spomenikih, že poznejših prepisih, se izraz kot ne več dobro umevan piše na različne načine, kar šest variant: *потѣкѣга*, *подѣкѣга*, *подѣнѣга*, *потѣкѣга*, *подѣкѣга* in *отѣкѣга*. V podrobni pretres vsega tega gradiva se tu ne morem vpuščati in opozarjam le nanj kot je v Starocerkvenoslovanskih študijah str. 31 sl. Pretres kaže, da je izhajati iz oblike *потѣкѣга*, kakor stoji zlasti v Glagolita Clozianus v Metodovi homiliji, ki se s posebno vnemo dotika tudi čistosti zakonskega življenja, kar je, kakor rečeno, odsev resničnega tedanjega življenja. Tako piše papež Janez VIII. l. 873 Koclju dve pismi o ločenih ženah, prvo »de his, qui uxores suas di-

miserint...« drugo »... ut duo viri illi, qui uxores suas abiecerint, eas repellere minime permittantur.«⁹⁸ S podobnimi razmerami na Moravskem se bavita tudi obe Žitji slovanskih apostolov. V Žitju Konstantina-Cirila pogl. XV se pripoveduje, da tuji duhovniki niso branili »brezbožnih ženitev sklepati« (*жнитѣвъ вшити-сѣлнѣхъ творити*). Ker se to podpira s citati iz proroka Malahije in evangelija in v taki vezi tudi v homiliji v Glagolita Clozianus, je verjetno, da se to naslanja na nauk obeh apostolov. V Žitju Metodovem pogl. XI pa se pripoveduje, da se je neki bogat človek in (knezov) svetovalec oženil z botro, bratovo ženo (*кнѣпѣроу, рекъше ѿбрѣвѣж*), pa ju je Metod mnogo svaril in učil in opominjal, a ju ni mogel ločiti; drugi namreč, ki so se delali božje služabnike, so ju tajno pohujševali, ker so se jima laskali radi premoženja. In slednjič ju je izobčil iz Cerkve... Tudi obširna grška legenda učenca slovanskih apostolov Klimenta omenja, kako je Metod učil Rastislava in Koclja, zlasti pa ostro nastopal proti razuzdanemu življenju Svetopolkovemu.⁹⁹ Vse to nima nobene veze z jugom, zibelko prvotne starocerkvenoslovanske. Tako prihaja za razlago izraza v poštev na prvem mestu dialekt. leksikografija ustrežajočega ozemlja. A tu v Slovenskih goricah je še danes doma izraz potepiga v pomenu »potepenka« (prim. glagol potepati se). Na Štajerskem v Gradcu se je dal večkratno zaslediti tudi priimek Potpežnik¹⁰⁰ za nekdanje *потѣпѣжнѣкѣ*. O besedotvornih momentih izraza *потѣпѣга* (redukcija korena *t e p*, verbalna baza *t ъ р ѣ* in sufiks prv. - ga) na podlagi slovanske gramatike glej Starocerkvenoslovanske študije str. 52—53, 48—51.

Brez vsake filološke predpriprave pa so lingvistično etimologizirali o izrazu na najrazličnejše načine. Eni so smatrali besedo za sestavljenko (compositum) iz dveh samostalnikov, drugi za sestavljenko iz predloga in samostalnika, tretji za tvorbo s sufiksom iz prefigirane glagola, kar pa tudi ni zadelo pravega. Raznih poizkusov etimologij je izredno veliko (podrobni pregled o njih je podan v Starocerkvenoslovanskih študijah str. 42—47, a zlasti 46—47). Za ilustracijo naj navedem najglavnejše. A. Meillet je v drugi izdaji primerjalne slovanske slovnice, ki sta jo izdala skupno z A. Vaillant-om,¹⁰¹ izhajal iz oblike potšbĕga in je v prvem delu nahajal »sans doute« ievr. *potis »gospod«; a pomen tvorbe mu je »femme répudiée«, »femme qui fuit son mari.« A. Brücknerju pa je začetno potš »cunnus« in torej potšbĕga (njemu je ta oblika podlaga) »in cunno maculata«.¹⁰² Iz Jagičeve normalizacije izraza v Index verborum k Marijanskemu evangeliju подѣкъга (glej prip. 61) se vidi, da je nahajal na začetku prefiks подѣ. Mat. V 32 je našel подѣкъгж, Mat. XIX 9 подѣкъгож z variantama Zogr. подѣкъгож, Ostr. потѣкъгож (v Sav. je izraz izpuščen). A na podlagi tega pripominja „подѣкъга, quod minus bene подѣкъга scribitur.« Precejšnja fonetična natančnost in arhaičnost Ostromirovega evangelistarja se odločno upira predpostavki prefiksa подѣ. Na tretji način je skušal podati razlago A. Sobolevskij.¹⁰³ Po vzoru ruskih tvorb iz glagolskih korenov s sufiksom -ĕga išče v izrazu koren -tŕp- (prim. tŕptati), tako da bi bila *tŕpĕga „женщина, которая тяжело ходить, топаетъ, топочеть“. Ne glede na čudni pomen zavrača to etimologijo pisava ž v Glagolita Clozianus in v Ostromirovem evangeliju.

§ 19. Poleg posameznih etimologij pa je mogoče tudi v splošnih vprašanjih slovanske gramatike pokazati na potrebo filološkega gledanja z ozirom na razvoj jezika. Strogo lingvistična primerjalna gramatika klasificira n. pr. glagol na podlagi sedanjške osnove. A že Dobrovský je izbral za izhodišče klasifikacije domačo slovansko glagolsko tvorbo, nedoločnik.¹⁰⁴ Obe imata skupno upravičenost. Tudi v razvoju slovanskih jezikov samih so se izvršili razni prelomi. Tako se je n. pr. indoevropski in praslovanski princip razlikovanja sklanjatev po osnovah v historični dobi slovanskih jezikov v splošnem izpremečil v princip razlikovanja po spolu. Primerjaj razdelitev v Leskienovem »Handbuchu« (glej prip. 46) in v sedanji slovanski slovnici.¹⁰⁵ Polno primerov neobhodnosti filološkometodičnega študija nudi seveda starocerkvenoslovanski jezik, za primerjalnega jezikoslovca neprecenljiva zakladnica. Iz mnogih gramatičnih vprašanj naj navedem le jako poučne slučaje analogij po osnovah na -ŕ- v starocerkvenoslovanskih spomenikih¹⁰⁶ in izjavo o rezultatu njih študija češkega osprednjega jezikoslovca Oldriha Hujerja (1880—1942), kako hvaležna je naloga »jazykového analytika, stopujícího duševní podklad dění, jehož výsledky se v mrtvé literě starých textů zračí.«¹⁰⁷

II. Pojem in obseg slovanske filologije

§ 20. Slovanska filologija v sodobnem smislu, kakor sta jo izoblikovala razvoj in praksa, je v splošnem veda o slovanski bitnosti v luči jezika kot njenega najbistvenejšega temeljnega znaka, ki najbolj bliža in

druži ljudi, in sicer slovanske skupnosti kot enote in posameznih slovanskih narodov v njih samostojnem razvoju s preučevanjem vseh pojavov in ustrezajočih predmetov z vsemi možnimi sredstvi in s pomočjo tudi pomožnih ved. Iz celokupnosti Slovanstva mora izhajati, ker so Slovani tvorili enkrat resnično skupno enotnost, iz katere so se pod vplivom historičnih prilik sčasoma razrasli posamezni slovanski narodi, toda tako, da sta njihovo ozko jezikovno sorodstvo in zavest tega sorodstva ostala do današnjih dni, pa bi bil njih iz celokupnosti iztrgani, izolirani študij nekritičen in neznanstven, v globlji meri sploh nemogoč. V središču vsega študija sta na ta način z ene strani, kakor rečeno, najizrazitejši znak bitnosti — jezik kot tak, kakor se pojavlja kot občilo in kot izraz in oblika duhovnih umotvorov, z druge strani ti duhovni umotvori sami kot taki, bodisi individualni, določljivi znanih pesnikov in pisateljev, bodisi proizvodi neznanega postanka v narodnem ustnem izročilu, t. zv. narodno tradicionalno slovstvo (angl. folkore fem. v pomenu prvotne rabe besede). Ta drugi del tvori po svoji vsebini in svojevrstnih metodah kot književnost, literatura, leposlovje posebej znanstven predmet tudi v univerzitetnem učnem obratu in ne more biti moja naloga, podrobneje o njem govoriti. Omeniti hočem le, da so v mnogih smereh vezi, ki spajajo obe panogi slovanske filologije,¹⁰⁸ kateri šele skupno na višji stopnji kulture tvorita iz jezikovno iste ljudske množice ljudsko-kulturni organizem — narod, in da niso upravičene tu in tam nastopajoče težnje, ustvariti znanstveno dve vsaksebi povsem ločeni vedi. Poseben problem literarne zgodovine slovanskih narodov je vprašanje možnosti le paralelnega predstavljanja¹⁰⁹ ali

tudi pod skupnim vidikom, analogno primerjalni gramatiki slovanskih jezikov, kjer je to seveda mnogo laže rešljivo. V novejšem času je zlasti pri Čehih po delih Jana Máchala (1855—1939)¹¹⁰ in njegovega naslednika Franka Wollmana¹¹¹ v cvetu razvoj take struje sintetično komparativne slovanske literarne zgodovine. V nadaljnjem se omejujem na prvo imenovani del nalog slovanske filologije, študij jezika.

§ 21. Jezik, kakor ga govorimo, sestaja iz rabe in veze besed za izražanje obvestil, misli in čustev, pa je v njem ločiti poleg popolnih ali nepopolnih, toda umljivih, zadostno izraznih stavkov kot sestavne dele posamezne besede in njih oblike ter tvoreče jih glasove. Študij in opis teh elementov in jezikovne strukture pripada t. zv. gramatiki, slovnici.¹¹² Ta se potemtakem deli na štiri glavne dele: I. nauk o glasovih, glasoslovje (fonetika po gr. *φωνή* »glas«) z naukom o naglasu (lat. *accentus* kot prevod gr. *προσῳδία*); II. nauk o oblikah, oblikoslovje (morfologija po gr. *μορφή* »oblika«); III. nauk o tvorbi besed, besedoslovje ali besedotvoritev¹¹³ skupno z naukom o pomenu besed, pomenoslovjem (semantika ali sémasiologija iz gr. *σημαίνω* »zaznamovati, označevati«, *σημαντικός* »označujoč«, *σημασία* »zaznamovanje«); IV. nauk o funkcijskem načinu izražanja z besedami in v to svrho potrebni vezi besed, skladnji (sintaksa iz gr. *σύνταξις* »sestava, razvrstitev« od *συντάσσω* »construo, postavljam skupaj«)¹¹⁴ s posebnim oddelkom slogoslovjem (stilistiko po gr. *σῦλος*, toda po pomenu lat. *stilus* »pisalo, črtalnik, s katerim so pisali na voščeni ploščicah; način pisanja, slog«).¹¹⁵ Vsi ti deli gramatike katerega koli jezika ali skupine jezikov predpostavljajo znanje teorije

kot pomožne vede, tako glasoslovje splošne fonetike, fiziologije glasov, tudi prirodoslovne metode eksperimentalne fonetike, drugi pa predvsem dušeslovne, psihološke, med drugim psihično-funkcionalnega vidika, ki za glasoslovje takisto prihaja v poštev kot »fonologija«, nauk o označujoči uloži ali funkciji glasov, v tej zvezi imenovanih »fonémat«. ¹¹⁶ Že iz tega pa sledi tudi eksaktnost filološko-lingvistične vede. O neki novejši metodi izučevanja jezika glej še na koncu v zadnji prip. 158.

§ 22. Jezika ne govorimo samo, jezik tudi pišemo in so ga pisali pa nahajamo v jezikovnih spomenikih in starih spisih gradivo za historično-razvojni študij jezika. A za določitev časa nedatiranih spomenikov, včasih tudi piščeve roke je potrebna kot pomožna veda zgodovina pisave (paleografija), pri Slovanih kar treh pisav: glagolske Konstantina-Cirila, t. zv. cirilske in latinske. ¹¹⁷ Razen paleografije prihajata v poštev historična grafika in prapovis.

§ 23. Poleg historičnega vidika je enako važen in neobhoden primerjalno-jezikoslovni (lingvistični) vidik. S te strani je praslovanščina po poreklu vezana z indoevropsko skupino jezikov in v ožji zvezi s t. zv. baltskimi jeziki, staro pruščino, litavščino in letščino. ¹¹⁸ Poleg tega so se obravnavala in se obravnavajo še druga lingvistična vprašanja bližjega sorodstva, n. pr. z iranščino, ¹¹⁹ svoj čas zlasti z germanščino ¹²⁰ i. dr. A slovanskega primerjalnega jezikoslovja naloga je, določiti razmerja med slovanskimi jeziki, stopnjo sorodstva, podati klasifikacijo slovanskih jezikov. ¹²¹

§ 24. Historični reprezentant praslovanščine je v vsem glavnem (prim. predvsem fonetični zakon odprtih, stalno na vokal se glasečih zlo-

gov s samoglasniško veljavo obeh redukcijških vokalov *ъ—ь*) starocerkvenoslovnanščina, prvotno narečje t. zv. slovanskih apostolov, boljše učiteljev, Konstantina-Cirila in Metoda, rojenih Soluncev (prim. v Žitju Metodovem pogl. V ка во уста Голоуѣнина, да Голоуѣнке вѣси чисто словѣнскыи бесѣдоужитъ), ki sta okoli l. 863 ustvarila uprav na klasičen način prvi slovanski pismeni jezik ¹²² z lastno slovansko pisavo, t. zv. glagolsko azbuko (glagolico). ¹²³ Ime je dobila ta pisava pri rabi slovanskega bogoslužja v hrvatskem Primorju po obilnokrat v evangeliju ponavljajočem se glagolu *глаголати* (v seznamu besed v Marijanskem evangeliju — glej prip. 61 — štiri kolonne), torej duhovnik »glagolita« (od Romanov), hrv. glagol'aš itd. V stari Rusiji se je rabil še pravilnejši izraz *коуриловница*. Jezik se je imenoval *slovenŕskъ*; dvoumno pa bi bilo, imenovati ga »staroslovenski«, kakor ga je stalno nazival Miklošič, ki je to teorijo prevzel po Kopitarju, ¹²⁴ kajti tak naziv pripada jeziku slovenskih brižinskih spomenikov, ki se povsem razlikuje od starocerkvenoslovanščine. Ravno tako dvoumno pa bi bilo tudi, imenovati ga jezik »starobolgarski«, ¹²⁵ ker je to bil tedaj jezik turkotatarskih ustanoviteljev starobolgarske države, pa bi bil torej tak naziv z današnjega stališča velik anahronizem. Že na jugu v Carigradu in ne v stari vzhodnobolgarski državi se je v južno-vzhodnem macedonskem (solunskem) narečju poleg ustvaritve azbuke prevedel evangelistar, izbrani evangeliji za nedelje in praznike. ¹²⁶ Vse drugo književno delo slovanskih apostolov in njih učencev pa se je vršilo šele na severu na Moravskem in v Panoniji, državah Rastislava, Svetopolka ter Koclja. ¹²⁷ Tedaj so si bila slovanska narečja še

zelo blizu. Tako pravi n. pr. staroruski letopisec, ko govori o misiji slovanskih apostolov po Žitju Metodovem: а словѣнскѣ языкѣ и роусскѣ идинѣ, отъ Бартагѣ ко прозвашася Роусию, а перекѣ еѣша Словѣне; аще и полани звахуоу сѣ, нѣ словѣнскѣ рѣчѣ еѣк: Полани же прозваша сѣ, занеже въ полн сѣдахуоу, а языкѣ словѣнскѣ имѣ идинѣ.¹²⁸

§ 25. Iz jezikovnega okoliša na novem ozemlju je prineseni pismeni jezik privzel marsikaj novega jezikovnega blaga,¹²⁹ ki se je pozneje v prepisih na jugu opuščalo; izpreminjale pa so se tudi besede in oblike prvotnega južnovzhodnomacedonskega jezika in to že takoj celo v Bolgariji, državi Borisa in Simeona, dokaz, da se je tam sočasno govorilo drugo južnoslovansko narečje, različno od solunskega,¹³⁰ kar je tudi po historičnem ozadju pojmljivo. To izpričuje tudi jezik pisateljev iz vzhodne Bolgarske, kakor n. pr. Ivana eksarha bolgarskega i. dr.¹³¹ Stalno široki jakovski izgovor б brez zveze s sledečim zlogom ali konzontanom ali tudi akcentom, signatični aorist korenskih glagolov poleg prostega proti sestavljenemu na -охъ (несъ, нкъсъ : несохъ ; рекъ, рѣхъ : рекохъ), oblike aorista kakor ѡсъ, ѡтъ i. dr., posebno tudi mnoge razlike v slovarnem gradivu, pri katerem pa je treba ločiti prvotni sloj od pozneje na severu vnese-nega, vse to kaže na dialektično svojskost prvotne starocerkvenoslovanščine in njeno neidentičnost z jezikom vzhodne Bolgarske, kakor so še danes na istih ozemljih svojevrstne dialektične posebnosti, med drugim v prvi vrsti široki izgovor б proti le delno širokemu v zvezi s sledečimi glasovi v bolgarščini.¹³²

Na vzhodnem Bolgarskem koncem IX. stol. se je za časa carja Simeona, grško popolno izobraženega moža, tudi glagolska azbuka prele-

vila v drugo, napačno imenovano cirilsko, t. j. povsem grško uncialno (kapitalno) pisavo celo z vključenjem nekaterih posebnih znakov za števila, toda z dodatki za slovanske glasove iz glagolske azbuke, stiliziranimi seveda po obrazcu grškega pisma.¹³³

§ 26. Dasi originali, prvotna književna dela obeh slovanskih učiteljev in njih učencev, prevodi iz grščine za potrebe narodne cerkve in verskega pouka, a tudi raznega tedanjega literaturnega zanimanja, poleg prevodov seveda takisto originalni spisi (celo pesmi, legende, homilije, traktati, liturgični teksti i. dr.), niso do nas došli, se je vendar le v prepisih v starih spomenikih, starocerkvenoslovanskih in cerkvenoslovanskih, ohranilo toliko prvotnih jezikovnih črt, da nam je po večini z lahkoto obnoviti, rekonstruirati originalni tekst po njegovi jezikovni strani.

§ 27. Razlikovanje med starocerkvenoslovanskimi in cerkvenoslovanskimi spomeniki je potrebno, ker prvi predstavljajo v splošnem še stari tip jezika, rabo nosnih vokalov, starih oblik in izrazov, v drugih pa je opazati v vsem že vpliv poznejšega jezikovnega okolja. To so narodno različne recenzije ali redakcije starega jezika,¹³⁴ kakor so ga izpremenili po prenosu pismenstva z Velike Morave na Bolgarsko in v Macedonijo, od tam in od drugod v Rusijo in na Srbsko ter Hrvatsko, kamor pa je že prej pronicalo preko že iz Panonije. Tudi Češka je bila tega s strani Moravske kratkotrajno deležna. Doba prehoda starocerkvenoslovanske v cerkvenoslovansko sega v XI.—XII. stol. Najstarejši tak, datirani spomenik, je staroruski evangelistar Ostromirov, pisan l. 1056-7 v starem Novgorodu pri izlivu Volhova iz Iljmenskega jezera.¹³⁵ Kakor

pa so vsi ti poznejši spomeniki iz različnih razlogov za filološko raziskovanje važni, zlasti tudi za zgodovino posameznih slovanskih jezikov, v kolikor v njih odseva, je umevno v prvi vrsti važna starejša, starocerkvenoslovanska doba, ki je nudila in nudi še vedno obilo filološko-lingvističnega dela, posebno kritične izdaje spomenikov s študijami o njih v različnih smereh.¹³⁶

§ 28. Jeziki, ki so prevzeli in nadaljevali cerkvenoslovansko pismenstvo s sorodnim jim drugim slovanskim jezikom, kar je bilo naravno za slovanski versko pravoslavni svet s cirilico,¹³⁷ so ta jezik vedno bolj prilagajali svojemu in tako razvili svoj lastni književni, literaturni jezik. To velja predvsem za Rusijo in ruski jezik. Tu je nastopil ob prodiranju Turkov na Balkanu celo nov val vpliva cerkvenoslovanske na ruski literaturni jezik, zlasti v grafičnem in pravopisnem oziru, n. pr. ѣ za starejše ѣ, жд за ж kakor в нужда, плѣн за плен i. dr.¹³⁸ Posebno so zasloveli nekateri južnoslovanski pisci emigranti, kakor sv. Kiprian († 1406), metropolit kijeovski, l. 1376 v Carigradu posvečen za metropolita vse Rusije, Grigorij Camblak († 1419 ali 1432), Bolgar, leta 1414—1418 kijeovski metropolit, učenec znamenitega bolgarskega patriarha Evthimija in Srb Pahomij logothet (Логофетъ) kot pisec Žitij v XV. stol.¹³⁹

§ 29. Slovanski jeziki pa, ki so bili v območju latinstva z latinsko pisavo, so prišli do pismenstva in pismenega jezika z latinsko pisavo precej pozneje, Cehi v XIII., Poljaki v XIV., Hrvati regionalno v drugi polovici XIII., s pravimi literarnimi proizvodi-umotvori v XVI., Slovenci in lužiški Srbi pod vplivom reformacije v XVI., a Slovaki v XVIII. stol.¹⁴⁰

Manjši zapisi so seveda tudi od prej. Poseben izoliran znamenit jezikovni spomenik iz l. ok. 975 slovenskega porekla, a nedvomno vezan s starocerkvenoslovanskim pismenstvom predstavljajo slovenski brižinski spomeniki.¹⁴¹ Povsodi pa so tekom časa nastali literaturni in literarni jeziki. A vse ohranjeno zapisano gradivo je predmet študija historičnega razvoja slovanskih jezikov.

§ 30. Pri vsakem jeziku in v vsaki dobi je razlikovati tri različne njegove oblike: 1. literaturni, književni jezik s posebnim odtenkom umetniškega, literarnega, oboje produkt kulturnega razvoja, 2. splošni občevalni ali razgovorni jezik, 3. narečja, dialekti, ki v svojih medsebojnih prehodih ter arhaizmih (starih usedlinah) in neologizmih (novotvorbah) morejo marsikaj nuditi tudi za zgodovino jezika, njegov historični razvoj.¹⁴² Nazorno njihovo geografsko sliko predstavlja lingvistični atlas.¹⁴³ Iz narečij se črpa razno narodnoumetno duhovno jezikovno blago, reki, pregovori, basni, bajke, pravljice in pripovedke, narodne pesmi i. dr., t. zv. narodno slovstvo. Za razlago postanka narečij pa sta zgodovina naselitve in selitev (migracij) ljudstva, razvoja prometa (geopolitika) ter geografski prikaz ozemlja (teritorija) pomožni vеди.

§ 31. Vse tri oblike jezika, zlasti literaturni jezik, nahajajo svoj oris v gramatikah, opisni, historični in primerjalni.¹⁴⁴ Obžalovati je, da skoro povsodi, gotovo pa pri Slovencih in Rusih opisna gramatika ne koraka z razvojem boljšega literarnega jezika, ne sledi mu in naravnost zaostaja za njim, ne glede na to, da je še poleg tega polno nerešenih gramatičnih vprašanj. Normativno gramatiko ruskega literarnega jezika pripravlja akademija znano-

sti. Vsak literaturni in enak mu govorni jezik, n. pr. odrski i. dr., spremlja namreč tudi briga za pravilno rabo v govoru in pisavi, t. zv. normativni nauk, ki se kodificira v take vrste normativni slovnici s posebnimi in tudi posebno izdajanimi oddelki o pravorečju (ortoepiji) in pravopisu (ortografiji) ter pravilnem izrazoslovju (normativni stilistiki in frazeologiji). Je to v zvezi s t. zv. kulturo jezika, ki so ji običajno posvečeni tudi posebni časopisi.¹⁴⁵ Sem spada tudi skrb za pravilno razno specialno strokovno i. dr. terminologijo.¹⁴⁶

§ 32. Zakladnica vsega jezikovnega blaga po izdajah, oziroma še neizdanih rokopisih spomenikov, literaturnih in literarnih proizvodov, proizvodov narodnega slovstva, občevalnega, govornega jezika in besednega zaklada narečij so slovarji (leksikografija).¹⁴⁷ Mišljeni so pri tem seveda znanstveni in ne praktični slovarji, prednaznačeni za študij in razumevanje drugega jezika. Znanstveni pa morejo biti tako isto kakor gramatike in deloma še bolj razčlenjeni, in sicer ali splošnoslovanski skupni ali omejeni na posamezne slovanske jezike in njihova narečja. Prvo še daleč ni izvedeno. Po svoji svrhi so ali opisni, rus. *толковые словари*, s pomensko razlago in frazeologijo in to literaturnega jezika ali narečij (dialektološki), historični in primerjalni, primerjalno diferencialni z nalogo dognanja klasifikacije, določitve sorodstva slovanskih jezikov na podlagi leksike, ter etimološki. Pri etimoloških je upoštevati vedno tudi bistvo in zgodovino predmeta ali predstave, ki ju označuje tisti izraz.¹⁴⁸ Tej svrhi služijo še posebni, t. zv. realni leksikoni. V mnogem je osvetliti tudi razne tuje vplive, kulturne i. dr., prostovoljne in neprostovoljne stike s sosedi. Poseben primer za zadnje so pri Slo-

vanih predvsem njihovi odnosi z Germani, njihovimi dednimi sovražniki, ki so se neprestano vsiljevali, jih napadali in zvečine siloma raznarodovali.

§ 33. Oddvojeno jezikovno pomožno vedo o sličnem jezikovnem razvoju po geografskem sosedstvu in ne genetičnem sorodstvu v geografsko zaključenem ozemlju predstavlja za del Slovanov v poštevh prihajajoča balkanistika,¹⁴⁹ študij na ves polotok raztezajočih se enakih vplivov Rimljanov, Grkov in Turkov. Ustanovitelj te vede je bil J. Kopitar, nadaljevalec in glavni njen izvrševalec pa Fr. Miklošič (prim. str. 19). Poleg vplivanja more biti tudi govor o mešanju jezikov in problemu substratov (n. pr. trakoilirskem).

§ 34. Iz jezika se da sploh mnogo sklepati o narodovi zgodovinski usodi in kulturni zgodovini, tja do najstarejše pradobe, od koder ne segajo več nobeni zgodovinski viri, kvečjemu še arheološki sledovi. Ta drugim vedam pomožna veda je jezikovna paleontologija¹⁵⁰ (v dobesednem nerodnem prevodu »starobitoslovje«), vezana s starožitnostmi (glej doli). Ona včasih več pove in pojasni, nego arheologija in najstarejši zgodovinski viri. Medsebojno pa se v mnogem izpopolnjujejo. Zgodovina duhovne in materialne kulture in posebno še politična zgodovina služijo filologiji le kot pomožne vede. Posebna s slovansko filologijo precej zvezana zgodovinska panoga je zgodovina slovanske t. zv. vzajemnosti,¹⁵¹ to je na zavesti sorodstva jezika od najstarejših časov temeljčega čuta skupnosti in iz nje se porajajočega stremljenja k bodisi kulturno-literaturnemu, bodisi političnemu združenju, časovno seveda zavisno od splošnih kulturnopolitičnih prilik,

in tako v stalnem izpreminjanju in pojavljanju v obliki najrazličnejših struj in šol. Kak pregled Slovanstva je imel n. pr. staroruski letopisec (pogl. III):¹⁵² „... Отъ тѣхъ Словѣнѣ розидошася по земли и прозвашася имени своими, кде сѣдше на которомъ мѣстѣ. Яко пришедше сѣдоша на рѣцѣ именовъ Моравѣ, и прозвашася Моравы, а друзии Чеси нарекошася. А се тже Словѣне: Хорвати Бѣлии, Сербъ и Хорутане... Словѣне же ови пришедше и сѣдоша на Вислѣ, и прозвашася Ляхове, а отъ тѣхъ Ляховѣ прозвашася Поляне, Ляхове друзии Лютичи, инии Мазовшане, а инии Поморяне. Такоже и тѣже Словѣне пришедше сѣдоша по Днепру и нарекошася Поляне, а друзии Деревляне, зане сѣдоша въ лѣсѣхъ; а друзии сѣдоша межи Припѣтью и Двиною и нарекошася Дреговичи; и инии сѣдоша на Двинѣ и нарекошася Полочане, рѣчкы ради, яже втечетъ въ Двину, именовъ Полота, отъ сея прозвашася Полочане. Словѣне же сѣдоша около озера Илмера, и прозвашася своимъ именовъ и сдѣлаша городъ и нарекоша и Новъгородъ; а друзии же сѣдоша на Деснѣ и по Семи и по Сулѣ и нарекошася Сѣвера“.

§ 35. Metodološko in po svrhi pa sta z nalogo slovanske filologije kot realni odraz jezikovne strani v glavnem tesno zvezana za starejšo dobo Slovanstva nauk o starožitnostih, a za novejšo narodopis, seveda le z glavnim svojim jedrom in ne vsemi razrastki in krajnostmi, s katerimi sta tudi ti dve vedi samostojni in filologiji potemtakem možni.

Utemeljitelj vede o slovanskih starožitnostih in slovanskem narodopisu P. J. Šafařík (glej prip. 51) je mogel podati le prvi začetek. Njegovo klasično delo »Slovanské starožitnosti« (1836) obsega prav za prav samo historično-

geografski del. Slediti bi mu moral še drugi, kulturni del po njegovi zamisli o značaju, življenju, verstvy, socialni ureditvi, jeziku, pisavi in umetnosti Praslovanov.

S tolikim navdušenjem ob izidu sprejeta knjižica »Slowanský národopis« (1842) z lepo izdelano karto Slovanstva, tako da je bila naklada v nekaj dneh razprodana in je bila potrebna takoj nova izdaja (1843, tretja 1849), podaja po uvodnih oddelkih oris Slovanstva po posameznih narodih, pri vsakem na kratko opisujoč ozemlje in meje ter navajajoč plemena, statistiko, značilne črte jezika, narečja in glavne podatke iz književnosti. O Slovencih govori § 16 (str. 67—74) »Nářečí korutanské«, v kazalu obsega »Nářečí korutansko-slowenské«.

Nadaljevatelj obeh navedenih Šafaříkovih del L. Niederle (1865—1944) je v »Slovanské starožitnosti« (1902—1925) v historičnem delu obravnaval »Původ a počátky« najprej celokupnega slovanskega naroda (v dveh knjigah), potem pa še posebej južnih Slovanov (v dveh knjigah) ter zahodnih in vzhodnih Slovanov (po eni knjigi). Poleg histor. dela je uspelo Niederleju izvršiti tudi kulturni del »Život starých Slovanův«, obravnavajoč v šestih knjigah daleč preko Šafaříkovega plana v prvega dela prvi knjigi, pogl. I—III ozemlje, fizično življenje (tu o ženitvanjskih običajih) in pogreb, v drugi, pogl. IV—V nošnje in okras telesa ter prebivališče, v drugega dela prvi knjigi, pogl. VI—VII mitologijo in pravo (zadnje je dodatno 1934. l. v posebni knjigi obdelal Th. Saturník), v tretjega dela prvi knjigi, pogl. VIII—IX gospodarstvo in vas ter obrt, v drugi, pogl. X—XII trgovino, vojništvo, likovno umetnost, pesem, godbo, pisavo, štetje in merjenje časa ter značaj in kulturo.¹⁵³

Šafaříkovemu »Národopisu« ustrezajoč pa je Niederle v Энциклопедія славянској филологіи (1909, drugi zvezek, glej prip. 17) objavil Обзор современного славянства tudi z lepo izdelano etnografsko karto Slovanov,¹⁵⁴ kjer po splošnem uvodu na sličen način kakor Šafařík na kratko predstavlja posamezne slovanske narode, n. pr. Slovence str. 98—105 s historičnim uvodom, mejami ozemlja, statistiko in diferenciacijo z navedbo plemen in omembo narečij. Vse to čaka, razume se, še podrobnejše in naprednejše izdelave. Niederle je bil tudi sicer vodilna osebnost v razvoju narodopisja v smeri današnje razraslosti te obširne samostojne vede, ki ji je bil na Češkem od l. 1906 posvečen poseben strokovni časopis »Národopisný věstník českoslovanský«.

§ 36. V normalnih razmerah se mora sploh vsaka veda gojiti v njej namenjeni periodični publikaciji, z ene strani z napredujočim s sodobnostjo izpopolnjevanjem teoretičnega dela, izboljšanjem starih in nahajanjem novih metod (metodologije, prim. prip. 158), z druge s konkretnim delom iskanja novih znanstvenih rezultatov.¹⁵⁵

Vsako vedo pa mora spremljati seveda tudi nje kritično usmerjena zgodovina vede,¹⁵⁶ Tako mora tudi zgodovina slovanske filologije predstaviti njen postanek in razvoj v vsem njenem sistemu, reševanje in naraščanje problemov, podprto in pojasnjeno z biografskimi in bibliografskimi podatki.¹⁵⁷ A v iri so ji ne le študij znanstvenih del, temveč tudi življenjepisi znanstvenih delavcev in z obojim v zvezi njihove korespondence, katere so zlasti za prvo dobo slovanske filologije prvovrstne važnosti in katerih izdaja se stalno večja.

§ 37. Zaključek. Individualnemu obvladanju kakršne koli vede niso stavljene seveda nikakršne meje. Cesar si pa mora biti vsak slovanski filolog svest, to so jasne predstave o bistvu in nalogah svoje vede in splošen pregled njenega obsega in ustrežajočih potrebnih odsekov pomožnih ved. Poznati mora vsak glavne linije, ki ga morejo po izbiri iz nagnjenja vesti do podrobnega specialnega zanimanja tega ali onega predmeta, dela slovanske filologije, v prvi vrsti svojega ali tudi kakega drugega slovanskega jezika. A sloneti mora to na trdnem znanju za vse slovanske jezike središčnega starocerkvenoslovanskega jezika, kakor je bilo pojasnjeno, historičnega reprezentanta praslovanščine kot izhodišča in primerjalne slovanske slovnice v glavnih obrisih z vso potrebno teoretično podlago z nje preciznim pojmovanjem.¹⁵⁸ Nekakšno sliko tega podaja slovenska knjiga o Slovanskih jezikih, kjer je njihov razvoj predstavljen deljeno v skupni praslovanški dobi z vključitvijo starocerkvenoslovanščine (seveda z nekaterimi že iz pradobe izviraajočimi dialektičnimi črtami) in poznejši historični posameznih slovanskih narodov. Z vsem rečenim pa je tudi načrtan začetni potek študija slovanskega filologa.

PRIPOMBE

¹ Г. А. Ильинский, Что такое славянская филология? (Ученые Записки Государственного Саратовского Университета, том I, выпуск 3, 1923). — M. Weingart, O podstatě slovanské filologie (Sborník filosofickej fakulty university Komenského v Bratislave, ročník II., číslo 26/9, 1924). — A. Mazon, Le patrimoine commun des études slaves (Revue des études slaves, tome IV 113 sl., 1924).

² Prvo mesto se nahaja v dialogu Faidros 236 E o filozofiji kot edini pravi »retoriki«, drugo v dialogu Theaitétos 146 A o bistvu in svojstvu znanja.

³ Pri Dionysiju Thraksu je najti običajno gramatično terminologijo za osem besednih vrst: 1. *ὄνομα* — nomen, 2. *ἀντωνυμία* — pronomen, 3. *ῥῆμα* — verbum, 4. *ἐπιρῥημα* — adverbium, 5. *πρόθεσις* — praepositio, 6. *σύνδεσμος* — coniunctio, 7. *μετοχή* — participium, 8. *ἄρθρον* — articulus. Pozneje so bili dodani še *ἐπίθετον* — adiectivum, *τὸ ἀριθμητικὸν ὄνομα* — numerale in od latinskega rektorja Kvintiliana interiectio. Grško-latinski izrazi so podlaga tudi slovanskim. Cerkvonoslovanski prevodi neposredno iz grščine pripadajo pač že prvotni dobi starocerkvenoslovskega pismenstva. V Žitju Konstantina-Cirila, napisanem kmalu po njegovi smrti l. 869, se za »samoglasnike — soglasnike« bere v pogl. VIII *гласънага и съгласънага*, gr. *τὰ φωνήεντα* — *σύμφωνα*. V prvi, v poštev prihajajoči slovenski slovnici, Vodnikovi Pismenosti (1811), stoji: »Med črkami so ene glasne, druge soglasne... une so glasniki,

te so soglasniki.« Po »predgovoru« str. III—IV je Vodnik nekatere slovniske izraze prevzel od Smotriskega (ali tudi Smotrickega) in Lomonosova. Meletij Smotriskij (ok. 1578—1633) je izdal prvo dobro cerkvenoslovansko slovnico (Vilna 1619), Mihail Vasiljevič Lomonosov (1711—1765) pa prvo za svojo dobo znanstveno rusko (Sanktpeterburg 1755). Po njima je uvedel v slovensko slovnico še izraze kakor »glagol« (gl. str. 64), rus. глагол, ali »padež« (str. 13), rus. падеж, grško πᾶσις, lat. casus i. dr. Izraz »padež« pri Vodniku ni tedaj germanizem po nem. Fall, prevodu latinskega termina.

⁴ Osnovni deli sta J. Grimm, Deutsche Grammatik I—IV (Göttingen 1819—1837) in F. Diez, Grammatik der romanischen Sprachen I—III (1836—8).

⁵ Prvi spis o tem je bil F. Bopp, Über das Conjugationssystem der Sanskritsprache in Vergleichung mit jenem der griechischen, lateinischen, persischen und germanischen Sprache (Frankfurt am Main 1816). Temeljno delo pa je bilo F. Bopp, Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Lithauischen, (od drugega dela l. 1835 dalje) Altslavischen, Gothischen und Deutschen 1—6 (Berlin 1833—52). Ocena prvih štirih zvezkov je bil prvi spis Fr. Miklošiča (v dunajskih Jahrbücher der Literatur 1844, zvezek 105, str. 43—70).

⁶ Pri Slovencih Fr. S. Metelko, Lehrgebäude der slowenischen Sprache. Nach dem Lehrgebäude der böhm. Sprache des Hrn. Abbé Dobrowsky (Laibach 1825). Po istem vzorcu je napisana tudi dobra ruska slovnica A. J. Puchmayer, Lehrgebäude der russischen Sprache. Nach dem Lehrgebäude der böhm.

schen Sprache des Hrn. Abbé Dobrowsky (Prag 1820). Kot predgovor je dodan od samega Dobrowskega pretres dotedanjih ruskih slovníc: »Literatur der russischen Sprachlehren«.

⁷ Značilne črte južnovzhodne skupine (A) proti zahodni (B) so mu po »Institutiones linguae slavicae dialecti veteris« (1822) str. III-IV:

A.	B.
1. раз: разѣм	роз: розѣм
2. из: издати	вы: выдати
3. л ерeпtheticum: корабль, земля, поставлен	корабь, земля, поставен
4. сало, крило, правило, молитиса	д ерeпtheticum садо, кридо, правило, молитисе
5. пещи, мощи, пещ, мощ (печи, мочи)	пещи, мощи, пещ, мощ
6. звѣзда, цѣкъ	гѣзда, кѣкъ
7. тѣ (той)	тѣн
8. пепел	попел
9. птица, стѣденец	птак, стѣдница
10. десница	правица

⁸ И. В. Ягичъ, Письма Добровскаго и Копитара (Санктпетербургъ 1885, str. 22. Сборникъ Отдѣленія русскаго языка и словесности томъ XXXIX).

⁹ Ib. str. 46.

¹⁰ Archiv für slav. Philologie 1892, XIV 309. Prim. o Jagiču R. Nahtigal, Ljubljanski Zvon 1918, XXXVIII 724 sl.

¹¹ August Boeckh (1785—1867), eden najznamenitejših klasičnih filologov, je smatral za cilj klasične filologije vsestransko spoznanje in doumenje antičnega duha v nasprotju proti formalni filologiji, ki jo je zastopal

Gottfried Hermann (1772—1848), takisto znamenit klasični filolog, pri katerem je prevladala gramatično-kritična smer.

¹² V. Jagić, Bibliographische Übersicht der Erscheinungen auf dem Gebiete der slavischen Philologie und Alterthumskunde seit dem Jahre 1870 (Archiv für slavische Philologie 1876, I 465—607).

¹³ Fr. Pastrnek, Bibliographische Übersicht über die slavische Philologie 1876—1891, zugleich Generalregister zu Archiv Band I—XIII (Berlin 1892, Supplement-Band k Archiv XIII).

¹⁴ Lubor Niederle, Věstník slovan-ských starožitností, svazek 1—4, ročník I—II (Praha 1898—1900). — L. Niederle, F. Pastrnek, J. Polívka, J. Zubatý, Věstník slovanské filologie a starožitností, ročník I—II (Praha 1901—1902). Na vrhu naslovne strani je publikacija označena (s staro cirilico) še kot *Вѣстникъ языка и дѣяннн, словесности, людознанства и древности словянскыхъ*, po delitvi ustrezajoč Jagićevi.

¹⁵ Славяновѣдѣніе въ 1900 году. Систематическій указатель трудовъ по языкознанію, литературѣ, этнографіи и исторіи (Санктпетербургъ 1901). — Isto še za l. 1901, izšlo 1903.

¹⁶ Jagić poroča o tem v predgovoru (str. III—VI), ki je priložen prvemu po času natisnjenja, po številu v planu pa 12. zvezku, vsebujočem E. Будде, Очеркъ исторіи современнаго литературнаго языка (XVII—XIX вѣкѣ). Санктпетербургъ 1908.

¹⁷ Ib. VII—XIV. Ker je to le redko dostopno, naj sledi njega vsebina: Prospekt enciklopedije slovanske filologije. Uvod. 1. Zgodovina slovanske filologije. 2. Oris sodobnega Slovanstva. 3. Grafika pri Slovanih

(vprašanje o runah, grško pismo v IX. stol., glagolska, cirilska, tajna, latinska pisava, grška pisava pri Bolgarih). Prvi oddelek. Slovansko jezikoslovje: I. Splošno-slovanska vprašanja na polju jezika. 1. Psihične osnove, ustrezno slovanskim jezikom. 2. Fiziologija slovanskega govora. 3. Slovanski jezik v indoevropski sredini. 4. Oris praslovanske gramatike. 5. Slovanska besedotvoritev. 6. Glavne črte slovanske sintakse. 7. Praslovanski naglas. 8. Slovanska metrika v proizvodih narodne tvornosti. 9. Klasifikacija slovanskih jezikov, narečij in govorov. II. Posamezni slovanski jeziki v gramatičnem pogledu. 1. Cerkvenoslovanska skupina (historični uvod, gramatika cerkvenoslovanskega jezika po najstarejših spomenikih, izpremembe cerkvenoslovanskega jezika z dialektično primesjo na češko-moravskem, bolgarskem, srbskem, hrvatskem, ruskem in rumunskem ozemlju, naglas v cerkvenoslovanskih tekstih). 2. Ruska skupina (historični uvod, historična gramatika staroruskega jezika, nastanek sodobnega ruskega jezika, oris sodobnih velikorus. narečij, beloruska narečja, nastanek sodobnega literarnega malorus. jezika, malorus. narečja, rus. naglas). 3. Poljskopolabska skupina (historični uvod, gramatika staropoljskega jezika, nastanek sodobnega literarnega poljskega jezika, oris poljskih narečij, posebnosti kašubsko-pomorskih govorov, posebnosti polabskega narečja, naglas v poljskem jeziku). 4. Češko-lužiška skupina. A. Češki jezik (historični uvod, historična gramatika staročeškega jezika, nastanek sodobnega literarnega češkega jezika, oris češko-moravskih narečij, nastanek sodobnega literarnega slovaškega jezika, oris slo-

yaških narečij, češko-slovaški naglas). B. Lužiški jezik (po analogiji češkega jezika). 5. Južnoslovanska skupina. A. Slovenski jezik (historični uvod od St. Škrabca, nastanek sodobnega literarnega slovenskega jezika od K. Štreklja, oris slovenskih narečij in govorov v mejah Avstrije od K. Štreklja, posebnosti slovenskih govorov v severni Italiji od I. Boduena - de - Kurtene (J. Baudouin - de - Courtenay), slovenski naglas od St. Škrabca. B. Srbsko-hrvatski jezik (historični uvod, historična gramatika na podlagi cirilskih spomenikov do konca XV. stol., gramatika literarnega jezika Dalmacije in Dubrovnika, a tudi Bosne in Slavonije, od konca XV. do konca XVIII. stol., nastanek sodobnega literarnega srbsko-hrvatskega jezika, oris srbsko-hrvatskih narečij, štokavskih vzhodne in zahodne polovice ter čakavskih govorov, posebnosti kajkavskega narečja v nekdanji literaturi in živih govorih, srbsko-hrvatski naglas). C. Bolgarski jezik (historični uvod, nastanek sodobnega literarnega jezika, oris narečij in govorov, bolgarski naglas). III. Stiki slovanskih jezikov med seboj in z neslovanskimi jeziki. Vpliv na slovar in sintakso. 1. Praslovanski jezik (s sledovi najstarejšega tujega vpliva, pretežno germanskega). 2. Cerkvenoslovanski jezik (vpliv grški, zahodni — latinski, nemški, češko-moravski). 3. Ruski jezik (vpliv cerkvenoslovanski, grški brez cerkvenoslovanskega posredovanja, germanski, poljski, vzhodni, sledovi litavski in finski, vpliv francoski v literarnem jeziku). 4. Poljski jezik (vpliv češki, latinski, nemški, vzhodni, madžarski, italijanski in francoski). 5. Češki jezik (sledovi cerkvenoslovanskega vpliva, vpliv latin-

ski, nemški, ruski, madžarski v slovaškem jeziku). 6. Južnoslovanski jeziki (vpliv nemški in italijanski v slovenskem jeziku od K. Štreklja, nemški in italijanski v srbsko-hrvatskem jeziku, latinski v literarnem kajkavskem jeziku, grški brez cerkvenoslovanskega posredovanja v bolgarskem in srbskem jeziku, cerkvenoslovanski v srbskem jeziku, ruski v bolgarskem in srbskohrvatskem jeziku, hrvatski, češki in ruski v slovenskem jeziku od K. Štreklja, rumunski v bolgarskem jeziku, sledovi albanski v srbskem in bolgarskem jeziku, vpliv madžarski in turški v južnoslovanskih jezikih. 7. Sledovi slovanskega vpliva na sosedne jezike (na srednjegrški in novogrški, albanski, rumunski, madžarski, na jezike litavsko-letsko-pruske skupine, na jezik finski, sledovi slovanskih elementov v germanskih narečjih in v romanskih jezikih z izjemo rumunskega). — Pri posameznih predmetih so imenovani avtorji, ki bi jih predvidoma obdelali. Tu so, ker so brez pomena, izpuščeni. Navajajo se le pri slovenskih predmetih, ker bi to moglo Slovenca zanimati.

Od obilnega načrta se je razmeroma le malo izvedlo. Izšlo je: 1. И. В. Ягичъ, Исторія славянской филологіи (выпускъ 1, 1910). — 2. Л. Нидерле, Обзорніе современнаго славянства (съ картою, выпускъ 2, 1909). Izšlo tudi češki „Slovanský svět“ (Praha 1909) in v slovenskem prevodu J. A. Glonarja, „Slovanski svet“ (Ljubljana 1911, s karto po češki). Podobno delo je za Enciklopedijo napisal tudi T. D. Florinskij, Славянское племя. Статистико-этнографическій обзоръ современнаго Славянства. Съ приложеніемъ двухъ этнографическихъ картъ (Кіевъ 1907). Izšlo je posebej, posvečeno prijateljem in učencem. Zaradi raznih tendencioznosti ni

godilo za strogo znanstveno stvarno enciklopedijo (prim. Документы к истории славяноведения в России. Москва-Ленинград 1948, str. 271-2, 273). — 3. Графика у Славянъ: И. В. Ягичъ, Вопросъ о рунахъ у Славянъ. II. В. Гардтгаузенъ, Греческое письмо IX—X столѣтій. III. И. В. Ягичъ, Глаголическое письмо (вып. 3, 1911). — 4. I. П. А. Лавровъ, Палеографическое обозрѣніе кирилловскаго письма. I. У Болгаръ. II. У Сербовъ (выпускъ 4, I, 1915) s prilogo Альбомъ снимковъ съ югославянскихъ рукописей болгарскаго и сербскаго письма. — 4. II. Е. Калужняцкій, Кирилловское письмо у Румынъ s prilogo Альбомъ снимковъ съ кирилловскихъ рукописей румынскаго происхождения. Е. Калужняцкаго и А. Соболевскаго (выпускъ 4, II, 1916). — 5. М. Н. Сперанский, Тайнопись в югославянскихъ и русскихъ памятникахъ письма (выпускъ 4, III, 1929). — 6. О. Брокъ, Очеркъ физиологій славянској рѣчи (вып. 5, 2, 1910). Izšlo tudi nemški „Slavische Phonetik“ (Heidelberg 1911). — 7. С. М. Кульбакинъ, Грамматика церковно-славянскаго языка по древнѣйшимъ памятникамъ (вып. 10, 1915). — 8. А. А. Шахматовъ, Очеркъ древнѣйшаго періода истории русскаго языка (вып. 11, 1, 1915). — 9. Е. Будде, Очеркъ истории современнаго литературнаго русскаго языка, XVII—XIX вѣкъ (вып. 12, 1908) s Предисловіе in Проспектъ энциклопедіи славянској филологіи. Введение. Первый отдѣлъ. Славянское языковѣдѣніе od I. V. Jagića.

V načrt niso sprejeti iz umevnih razlogov slovarji. Pogrešati pa bi se mogli pri slovanski besedotvoritvi (I 5) »nomina propria« ter študija o panonizmih v starocerkvenoslovanskem jeziku (III 2), o čemer je že razno gradivo dognано, pa tudi historično podprto. Po »Libellus de conversione Bagoariorum et Carantanorum«

vemo, da je od solnograškega škofa poslani arhipresbiter Rihpald zapustil Koceljevo kneževino, ker je slovansko bogoslužje izpodrinilo latinsko. Žitje Konstantina-Cirila pogl. XV. poroča, da mu je Kocelj oddal 50 učencev, a po Žitju Metodovem pogl. VIII. je Kocelj poslal Metoda z 20 možmi čestiti papežu, da ga posveti za panonskega škofa. Za mnoge teme, ki jih ni uspelo obdelati v enciklopediji, so seveda iz starejše dobe že temeljna dela, tako zlasti od Miklošiča n. pr. za besedotvornost in nomina propria ter tuje vplive na slovansčino in slovanske vplive na sosedne jezike in drugo.

¹⁸ »Slovanska filologija v obširnem pomenu te besede obsega celotno življenje slovanskih narodov, kakor se zrcali v njihovem jeziku in pismenih spomenikih, v literaturnih delih bodisi posameznih oseb, bodisi splošne sile ljudskega ustvarjanja, končno v verskih predstavah, ustnih izročilih in običajih. Na tak način vključuje v krog svojih študij: prvič znanstvena razpravljanja o slovanskih jezikih, analizujoč kakor jezikovne spomenike tako tudi vse dialektične posebnosti živih govorov, ne prehaja je molče tudi literaturnih jezikov z vsemi včasih dovolj zapletenimi pogoji njihovega izvora in razvitja; drugič zgodovino slovanskih literatur, vpuščajoč se v pojasnjevanje celih epoch in oceno posameznih del, raziskavajuč vire ali odvisnost od tujega vpliva; tretjič zgodovino bitja in žitja, prikazujoč posebnosti narodovega življenja v vseh njegovih pojavih. V tem obsegu predstavlja slovanska filologija kompliciran organizem različnih predmetov, strnjenih v eno celoto.«

¹⁹ »Slovanska filologija je kulturno-historična disciplina, proučujoč duhovno dejavnost

Slovanstva, v kolikor se izraža v besedi (resp. v jeziku) in njenih proizvodih.« (Prim. Weingart o. c. str. 595.)

²⁰ »Slovanska filologija je historično-pri-merjalna veda o vseh slovanskih jezikih in vseh slovanskih literaturnih tvorbah, raziskovanih s posebnim ozirom na njihove medsebojne stike in skupne črte na podlagi vsega zgodovinskega razvoja Slovanstva.« (Weingart o. c. str. 604).

²¹ V. Jagić, Prošlost i budućnost slovenske nauke (slavistike) v »Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay dla uczczenia jego działalności naukowej 1868-1921« (Kraków 1921, str. 16-20).

²² Prim. o njem G. Polívke nekrolog v Archiv für slavische Philologie 1916, XXXVI 609-622 ali tudi Ottův Slovník Naučný 1900, XV 575-576.

²³ V takem širokem obsegu znanstvenih interesov bi se imel vršiti tudi že dvakrat preloženi kongres slavistov v Rusiji, katerega se ima n. pr. udeležiti tudi naš profesor zgodovine umetnosti dr. Fr. Stelè. Tako imata izraza »slavist« in »slavistika« zelo raztegljiv pojem, pa se v Rusiji krijeta s pojmom »slavjanovédénija«.

²⁴ A. Hirschberg, Zakaj so Poljaki podpirali drugega Dimitra Samozvanca; A. Jasinski, Prisega kmetov po češkem srednjeveškem pravu; F. Kopera, O sodobnem preučevanju umetnostnih spomenikov na Poljskem; M. Hruševskij, Običajna shema ruske zgodovine in zadeva racionalnega sistema zgodovine vzhodnega Slovanstva.

²⁵ К. Я. Гротъ, Объ изученіи Славянства. Судьба славяновѣднія и желательная постановка его преподаванія въ университетѣ и средней шко-

лѣ (С.-Петербургъ 1901, str. 64). Pogl. I „Историческій очеркъ развитія славяновѣднія“ (str. 5-39).

²⁶ »Slavjanovédénije (slavistika) je veda o Slovanstvu v njegovi celoti in v posameznosti o vsakem članu plemenske rodbine slovanske v vseh pojavih njegovega narodnega tipa in njegovega življenja v preteklosti in sedanjosti, — je vsestransko preučevanje Slovanov v oziru lingvističnem in etnološkem, arheološkem in historičnem, literaturnohistoričnem in folklorističnem, religioznem in cerkvenohistoričnem i. dr. Sicer vsaka slovanska narodnost v običajni rabi nekoliko omejuje obseg pojma slavistike, izključujoč iz njega sebe in razumevajoč pod njim vse področje drugoslovanskih preučevanj. Na ta način rusko slavjanovédénije v tem ožjem smislu zaključuje v sebi preučevanje vsega zamejnega, zahodnega in južnega Slovanstva, in sicer: gališkega, ogrskega in bukovinskega ruskega ozemlja, leške veje... Z druge strani v področje slavjanovédénija, posebno kot vede o Slovanstvu v njegovi celoti, spada včasih tesno z njim združeno preučevanje narodnosti, po svoji usodi in zgodovini nerazdružljivo s Slovanstvom zvezanih in tvorečih z njim en kulturnohistorični svet, in sicer Madžarov, Rumunov, Albancev itd.«

²⁷ П. А. Лавровъ, Обзоръ звуковыхъ и формальныхъ особенностей болгарскаго языка (Москва 1893. Изъ „Чтеній въ Имп. Обществѣ Истории и Древностей Россійскихъ при Московскомъ Университетѣ“). — О неки sedanji ruski študiji o makedonskem književnem jeziku gl. prip. 28.

²⁸ Обзоръ трудовъ по славяновѣднію, составляемое А. Л. Бемомъ, В. Н. Бенешевичемъ, Вс. И. Срезневскимъ, М. Р. Фасмеромъ и А. А. Шахматовымъ подъ редакціей В. Н. Бенешевича,

1911 г. Выпускъ I (до 1 февраля) в Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Академіи Наукъ. 1912. Т. XVI, кн. 1, приложіе. — Idem. 1911. Выпускъ II (до 1 декабря) равнотам кн. 4, прилож. ter enako т. XVII, кн. 1 in 2 (nadalfjevanje). — Za 1912. l. je izšel l. 1913 „выпускъ I (до 1 марта 1912)“ s sodelovanjem še M. G. Долобко, Ю. И. Клепанда in C. C. Лисовскій. — K zgodovini „slavjanovedenija“ prim. sedaj m. dr. „Документы к истории славяноведения в России (1850—1912)“, под редакцией акад. Б. Д. Грекова. Подготовили к печати и комментировали В. Р. Лейкина-Свирская и Л. В. Разумовская (Изд. Акад. Наук СССР, 1948, стр. 407.)

A kako se še danes slavistika pojmuje v Rusiji, kjer so v ospredju predvsem študije o zgodovini, je razbrati iz članka I. I. Udaljsova „О раду Института славистике Академіе наука СССР“ (Словенско братство, 1949, III, str. 61—65). Iz sektorja filologije (sektor vodi prof. S. B. Bernštejn) se navaja le S. B. Bernštejna študija o makedonskem književnem jeziku.

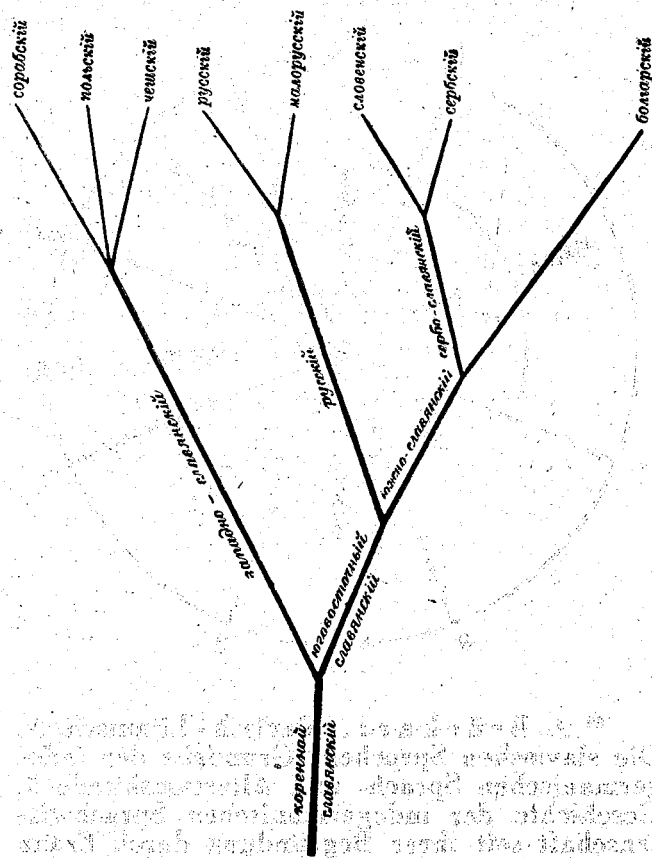
²⁹ Т. Флоринскій, Лекціи по славянскому языкознанию. Часть первая. I. Введение. II. Юго-западные славянскіе языки (болгарскій, сербохорватскій и словинскій). — Часть вторая. Сѣверо-западные славянскіе языки (чешскій, словацкій, польскій, кашубскій, серболужицкій и полабскій вымершій). Киевъ 1895, 1897. Prim. ocene V. Jagića v Archiv für slavische Philologie 1895, XVII 293-294 in V. Oblaka ib. 1896, XVIII 247-258 ter Ljubljanski Zvon 1896, XVI 127-128.

³⁰ А. М. Лукьяненко, Кайкавское нарѣчіе (Киевъ 1905, 8° XI 326). Sestavljena je študija po knjigah in ne po živem govoru. Obširna ocena je od V. Jagića v Archiv für slavische Philologie 1905, XXVII 578—586.

³¹ Fr. Miklosich, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. I. Lautlehre (Wien 1852, tu še brez splošnega naslova), v drugi izdaji 1879. — II. Stammbildungslehre (1875). — III. Formenlehre (1856, tu že splošni naslov), v drugi izdaji 1876 pod novim naslovom »Wortbildungslehre«. — IV. Syntax (1868—1874), v ponatisu 1883. V paralelni obdelavi v I. in III. delu si slede jeziki: Altslovenisch, Neuslovenisch, Bulgarisch, Serbisch (v drugi izdaji Serbisch und chrovatisch), Kleinrussisch, Russisch, Cechisch, Polnisch, Oberserbisch, Niederserbisch. Tako se Miklošič in Florinskij izpopolnjujeta. Miklošičevo oblikoslovje je izšlo tudi v ruskem prevodu pod uredništvom R. Brandta s pripombami „Сравнительная морфология славянскихъ языковъ (Москва 1886—7)“. — Sočasno s prvim delom Miklošičeve slovanske primerjalne slovnice je napisal tudi František Ladislav Čelakovský (1799—1852), pravi ocenjevalec in cenitelj Prešernov, neke vrste slovansko primerjalno slovnico »Čtení o srovnávací mluvnici slovanské na universitě pražské« (V Praze 1853, 8° XIV 357. Novočeská bibliotéka číslo XVII), toda tega poizkusa ne moremo smatrati za znanstveno delo, ker je napisano povsem nefilološki s primesjo poetične romantike in je že tedaj večji del bil zastarel. (Prim. V. Jagić, Истoria славянской филологии str. 725). Pač pa so obetale resen znanstven poizkus gramatične razprave Pavla Josipa Šafaříka (1795—1861) v Časopisu češkega muzeja l. 1846—1848, kažoče namero sestave slovanske primerjalne slovnice (glej o njih doli).

³² A. Schleicher, Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen (Weimar 1861—1862, v četrti

izdaji 1876) in Краткій очеркъ доисторической жизни сѣверо-восточнаго отдѣла индо-германскихъ языковъ (Записки Имп. Академіи Наукъ т. VIII, No 2, 1865). — J. Schmidt, Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen (Weimar 1872) in Zur Geschichte des

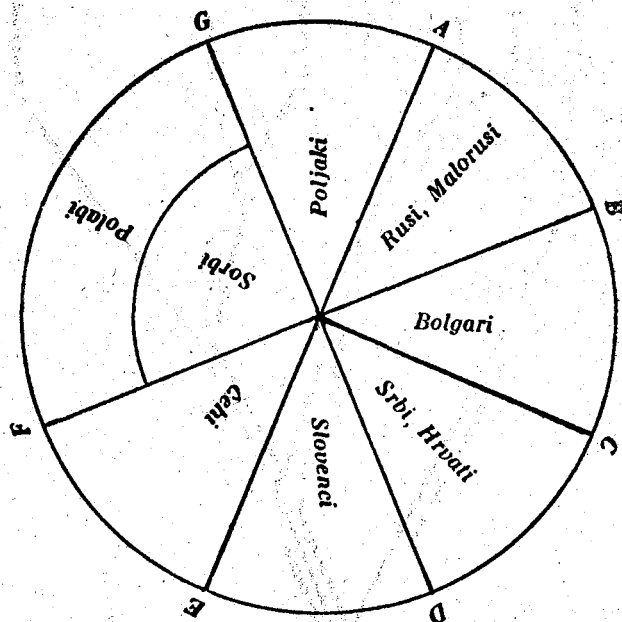

Schleicherjevo rodoslovno drevo (glej str. 67)

indogermanischen Vocalismus I—II (Weimar 1871, 1875).

V razpravi str. 61 riše Schleicher rodoslovno drevo slovanskih jezikov (gl. str. 66).

Schmidt ima pa v svojem drugem delu II 199 nastopni krog:

³³ A. Brückner, Slavisch - Litauisch. A. Die slavischen Sprachen (Grundriss der indogermanischen Sprach- und Altertumskunde 3. Geschichte der indogermanischen Sprachwissenschaft seit ihrer Begründung durch Franz Bopp II. Die Erforschung der indogermanischen Sprachen III (Strassburg 1917, str. 3—79).

³⁴ A. Brückner je smatral Miklošiča za največjega slavista. Prim. posvetilo v »Słownik etymologiczny języka polskiego« (Kraków 1927): »Pamięci największego slawisty Franciszka Miklosicha.« K temu naj je pripomnjenno, da je po sporočilu Jagičevem znameniti berlinski germanist Karl Viktor Müllenhoff (1818—1884), pisec nemških starožitnosti, imenoval Miklošiča »največjega gramatika XIX. stol.«, dunajski romanist Adolf Mussafia (1835—1905) pa »največjega filologa XIX. stol.« (M. Murko v Miklošičevem nekrologu v Letopisu Matice Slovenske 1891, str. 253).

³⁵ Prim. bibliografijo njegovih del v njegovem zborniku: Studja staropolskie. Księga ku czci Aleksandra Brücknera (Kraków 1928, str. 683—779). Tam glej tudi poljsko in ukrajinsko literaturo o njem (str. 780—784).

³⁶ S. Linde, Słownik języka polskiego I—VI (Warszawa 1807—1814, v drugi izdaji Lwów 1854—1860). Viri za slovenščino še niso obilni, razen tega se predstavlja po dveh narečjih, »kranjskem« in »vindijskem« (»na Štajerskem i. dr.«). Za prvo je gradivo črpano iz Bohoričeve slovnice »Horulae arcticae« (Vitembergae 1584) in Pohlinovih del »Tu malú besedishe treh jesikov« (Laibach z dodano letnico 1782), »Glossarium Slavicum, in supplementum ad primam partem Dictionarii Carniolicum« (Viennae 1792) ter drugo izdajo »Kraynska Grammatika« (Laybach 1783), za drugo pa iz celovške izdaje Megiserjevega slovarja »Dictionarium quatuor linguarum« (Clagenfurti 1744, prva izdaja je izšla Graecii 1592) in slovnice, celovške izdaje »Grammatica oder Windisches Sprach-Buch. — Mit einem ... Vocabulario« (Clagenfurt 1758), Sellenkove »Slovenska Grammatika« (Zilli 1791) in četrte izdaje

Gutsmannove »Windische Sprachlehre« (Klagenfurt 1799). V drugi izdaji Lindejevega slovarja je dodan še Gutsmannov slovar »Deutsch-windisches Wörterbuch« (Klagenfurt 1789).

³⁷ J. Jungmann, Slovník česko-německý I—V (V Praze 1834—1839). Jana Gebauerja (1838—1907) »Slovník staročeský« (V Praze 1903 in 1916) je izšel le v dveh knjigah do črke N. O Gebauerju glej Jagičev nekrolog v »Archivu« 1907, XXIX/ 629—633. — Tretji po obširnosti slovar tedanje dobe Slovaka Antona Bernolaka (1762—1813), utemeljitelja slovaškega literaturnega jezika na podlagi zahodnega narečja »Słowár Slowenski Česko-lat'insko-německo-uherski« (Budim 1825-1827, 8°, str. 5302) po pomembnosti ne dosega svojih vrstnikov.

³⁸ B. Kopitar, Glagolita Clozianus (Vindobonae 1836, fol. LXXX, 86). — Id., Psalterz królowej Małgorzaty... (Wiedeń 1834). Pri zadnjem stoji na naslovnem listu neupravičeno »wydany staraniem St. hr. Dunina-Borkowskiego« (glej o tem v izdaji Kopitarjevih spisov II. del, 2. knjiga, str. 352 sl. (Ljubljana 1945)).

³⁹ Prim. »Predgovor« k moji izdaji Kopitarjevih spisov str. XIII in XV—XVI. Glede Miklošiča je tu posebne omembe vredno mesto v pismu jezikoslovcu Augustu Friedrichu Pottu (1802—1887) z dne 9. julija 1842: »Doba mojega študija (star sem sedaj 64 let) se more smatrati za predsanskritsko; zato sem tudi na svojem mestu pred dvema letoma drugega slavista dr. Miklošiča 28-ih let z uspehom pregovoril, osvojiti si tudi neobhodni sanskrit.« (M. Vasmer, B. Kopitars Briefwechsel mit Jakob Grimm. Berlin 1938, str. 210).

⁴⁰ (B. Kopitar), Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. (Laibach 1808.)

⁴¹ Glej »Predgovor« k moji izdaji spisov str. IX. V njem glej tudi obširnejšo karakteristiko J. Kopitarja.

⁴² Prim. mojo izdajo Kopitarjevih spisov 2. knjiga, str. 132 prip. in str. 228 prip.

⁴³ Prim. T. Maretić, Život i književni rad F. Miklošiča (Rad Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti knj. CXII 107—119 »Rad oko neslavenskih jezika« U Zagrebu 1892).

⁴⁴ Spisi A. H. Vostokova: I. Разсужденіе о Славянскомъ языкѣ (Труды Общества любителей Россійской словесности 1820, XVII 5—61, ponatis v Ученыя записки втораго отдѣленія Имп. Академіи наукъ книга II, выпускъ I, стр. 1—27, Санктпетербургъ 1856 in И. Срезневскій, Филологическія наблюденія А. Х. Востокова (Сп. 1865, str. 1—27). — Грамматическія объясненія на три статьи Фрейзингенской рукописи (Собраніе словенскихъ памятниковъ, находящихся внѣ Россіи, составлено Петромъ Кеппеномъ, Сп. 1827, 4°, str. 21—86 s faksimili), ponatis v Филологическія наблюденія z nekim dodatkom I. I. Sreznjevskoga. — Описаніе русскихъ и словенскихъ рукописей Румянцовскаго музеума (Сп. 1842, 4° III 899). — Остромирово Евангеліе 1056—57 года съ приложеніемъ греческаго текста евангелій и съ грамматическими объясненіями (Сп. 1843, 4° VIII 320). — Словарь церковно-славянскаго языка I—II (Сп. 1858 in 1861, 4° 510 in 590). — Грамматика церковнословенскаго языка изложенная по древнѣйшимъ онаго письменнымъ памятникамъ (Сп. 1863, 8° 134). — Русская грамматика (Сп. 1831, v zadnji, 12. izdaji 1874).

⁴⁵ Tekst nosi naslov Поученіи на памѣть апостола или мученика, izpremenjeno tudi апостола Марка in se nahaja v t. zv. »prologu« (za 25. april), t. j. cerkvenoslovanski obredni knjigi, zborniku kratkih žitij svetnikov in homilij, branih pri bogoslužju. Prim. izdaje poleg Vostokova str. 22—23 В. М. Ундольскій, Климентъ епископъ Словѣнскій, съ предисловіемъ П. А. Лаврова (Москва 1895 str. 7—31 из Чтеній въ Имп. Обществѣ Исторіи и Древностей Россійскихъ при Московскомъ Университетѣ) in Л. В. Стояновичъ, Новыя слова Климента Словѣнскаго (Санктпетербургъ 1905, Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Академіи наукъ, томъ LXXX, No 1). K literaturi o še danes ne povsem dognani vezi z drugim brižinskim spomenikom prim. Fr. Grivec, Drugi frisinski spomenik (Dom in Svet, 1942, LIV 112 sl.).

⁴⁶ A. Leskien, Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslawischen) Sprache (Weimar 1871, v zadnji, šesti izdaji Heidelberg 1922).

⁴⁷ Jahrbücher der Literatur CXIX 1—39 (Wien 1847).

⁴⁸ F. Miklosich, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, emendatum auctum (Vindobonae 1862—1865). Delo je že povsem drugo nego prva izdaja Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti (Vindobonae 1858).

⁴⁹ V. S. Karadžić, Писменица сербскога језика, по говору прстога народа написана (У Виенни 1814). — Id., Српски рјечник, истолкован њемачким и латинским рјечма (У Бечу 1818). V uvodu je pridodana tudi slovnica, ki jo je opremljeno z zanimivim svojim uvodom nemški prevedel Jakob Grimm, Wuk's Stephanowitsch kleine serbische Grammatik (Leipzig und Berlin 1824). Gramatika in verba obscoena

so opuščena v 2. izdaji (U Beču 1852), nekaj izprememb je tudi v 3. izdaji (У Биограду 1898).

⁵⁰ Вук Стевановић, Додатак к Санктпетербургским сравнительним рјечницима свију језика и нарјечија, с особитим огледима бугарског језика (У Бечу 1822), sedaj lahko dostopno v Скупљени граматички и полемички списи Вука Стеф. Караџића књига II 178—240 (Београд 1894—1895). V naslovu Vukovega dodatka imenovani petrograjski primerjalni slovarji sta po pobudi in s sodelovanjem carice Katarine II. izdana slovarja *Linguarum totius orbis vocabularia comparativa I—II* (Petropoli 1787, 1789), v drugi izdaji I—IV (ravnotam. 1790—1791). Prim. o njih V. Jagić, *Исторія славянској филологји* str. 70 sl. in beležko Kopitarjevo v izdaji spisov II 1, str. 1—3. Slovensko gradivo sta prispevala Japelj in Kumerdej.

⁵¹ Tu v poštev prihajajoči spisi P. J. Šafařika: *Serbische Lesekörner, oder historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart. Ein Beitrag zur slawischen Sprachkunde* (Pesth 1833). — *Slowanské starožitnosti. Oddíl dějepisný* (W. Praze 1837, v drugi izdaji po smrti v »Sebrané spisy« I—II, ravnotam 1862). — *Slowanský národopis. S mappau* (W. Praze 1842, v drugi izdaji še isto leto, v tretji 1849). — *Gramatični spisi* v »*Časopis Českého museum*« 1846—1848, ročník XX—XXII, bolj dostopno v ponatisu v »Sebrané spisy« III 446—651 (V Praze 1865): O tvoření slov zdvojováním kořene (str. 446—457), O šíření časoslovných kořenův a kmenův vsouváním a přirážením souhlásek I—II (458—540), O přetvořování hrdelných souhlásek (541—573), Výklad některých gramatických forem v jazyku slovanškém (574—614), *Mluvoznápytný rozbor čísloslo-*

va (615—651). Prim. o njih M. Weingart, Šafařikovy práce jazykozpytné (*Literatura česká devatenáctého století, druga izdaja*, II 456 in pos. 470 sl., V Praze 1917). — *Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku* (*Časopis Českého museum* 1848, XXII 1—32, v ponatisu v »Sebrané spisy« III 163—191). — *Památky dřevního písemnictví Jihoslavanův* (V Praze 1851) z Žitjema slovanských apostolov, v drugi izdaji 1873, — *Památky hlaholského písemnictví* (V Praze 1853). — *Glagolitische Fragmente* (Prag 1857), izdaja odlomka glagolske obredne knjige iz XI. stol. češke cerkvenoslovanske recenzije. — *Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus* (Prag 1858). — Že po smrti je izdal njegov zet Josip Jireček »*Paul Jos. Šafařik's Geschichte der südslawischen Literatur.*« I. *Slowenisches und glagolitisches Schriftthum* (Prag 1864). II. *Illirisches und kroatisches Schriftthum* (Prag 1865). III. *Das serbische Schriftthum I—II* (Prag 1865). Slovenski del je, kakor je dognal I. Kunšič, Doneski k zgodovini književne zveze med Čehi in Slovenci (*Zbornik Slovenske Matice* 1899, I 79, 83, 128 sl., 149) v glavnem Čopovo delo.

⁵² Tu v poštev prihajajoči spisi I. I. Sreznjevskoga: *О славянскихъ нарѣчїяхъ* (*Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенїя* 1841, часть XXXI september 133—164), a k temu prim. še ib. 1845, ч. XLVIII, str. 149—186 *Обозрѣніе главныхъ чертъ сродства звуковъ въ нарѣчїяхъ славянскихъ.* — *Zpráva o Rezianech. Dopisy W. Hankowi* (*Časopis Českého museum* 1841, ročník XV 341—345). — *О сена Šafařikovega* »*Slowanský národopis*« (*ЖМ НПр.* 1843, ч. XXXVIII 1—30). — *Фриульские*

Славяне (Резяне и Словини) в Москвитянинъ 1844, ч. V, № 9, str. 207—234, ponatis pod istim naslovom Фриульскіе Славяне z nekimi dodatki, med njimi oceno I. Baudouina de Courtenay, Опытъ фонетики резьянскихъ говоровъ (Спб. 1881 pri Записки Имп. Академіи Наукъ т. XXXVIII № 4, str. 56). — Мысли объ исторіи русскаго языка (Годичный торжественный актъ въ Имп. Санктпетербургскомъ университетѣ, бывшій 8 февраля 1849 года. Спб. 1849, str. 61—186). V posebni izdaji Спб. 1850, str. 210 z „Дополнительныя примѣчанія“. O spisu prim. П. В. Владиміровъ, Пятидесятилѣтіе Мыслей объ исторіи русск. языка И. И. Срезневскаго (Кіевскія Унив. Извѣстія за 1. 1899 in posebej). — Древніе памятники русскаго письма и языка XI—XIV в. Общее повременное обозрѣніе и дополненія съ палеографическими указаніями, выписками и указателемъ (Извѣстія Имп. Академіи Наукъ по Отдѣленію Русскаго языка и словесности 1861—1863, томъ X). K temu je, izšlo še Древніе памятники русскаго письма и языка (X—XIV вѣковъ). Общее повременное обозрѣніе s prilogo 41 listov Снимки съ памятниковъ (С.-Петербургъ 1866, v drugi izdaji 1882). — Древніе памятники письма и языка югозападныхъ Славянъ (IX—XII вв.). Общее повременное обозрѣніе. (Сп. 1865). — Древніе глаголическіе памятники сравнительно съ памятниками кириллицы s prilogo 10 listov posnetkov (Сп. 1866, ponatis iz III—V тома Извѣстій Имп. Археологическаго Общества). — Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ I—XL, XLI—LXXX, LXXXI—XC (Сп. 1867, 1876, 1879). Izhajalo je v manjših oddelkih v publikacijah Akademije znanosti. Prim. bibliografijo spisov Sreznevskega v Сборникъ Отдѣленія русск. языка и словесности т. XXII,

№ 6, str. 79—126. Ravnotam str. 18 sl. so tudi biografski podatki o Sreznevskem. Kot № 5 istega zbornika iz l. 1881 pa je izšel posmrtno še XCI. prispevek Свѣдѣній. — Древніе славянскіе памятники юсоваго письма съ описаніемъ ихъ и съ замѣчаніями объ особенностяхъ ихъ правописанія и языка (Сп. 1868). Na prvem mestu str. 1—154 je izdan starocerkvenoslovanski cirilski evangelistar Savvina knjiga (izdaja ni povsem natančna). — Славяно-русская палеографія XI—XIV вв. (С.-Петербургъ 1885). — Матеріалы для словаря древнерусскаго языка по письменнымъ памятникамъ I—III in Дополненіе (Сп. 1893—1912, 4° IX in kolon 1420 + 1802+1684, Указатель сокращеній 1—49, дополненіе k njemu pri II 1—15).

⁵³ Fr. Ramovš, Historična gramatika slovenskega jezika VII. Dialekti (V Ljubljani 1935, str. XXV—XXVII). O potovanju Sreznevskega po slovenski zemlji prim. R. Nahtigal, Prezrta izdaja I. I. Sreznevskega slovenskih narodnih pesmi »Mlade Brede« in ziljskega »raja« (Slovenski jezik 1940, III 28 sl., 30). Spomin na njegovo bivanje na Slovenskem so Prešernovi verzi: »Gospodu Ismajlu Sresnjevskimu v spomin velkiga tédna léta 1841. Si slovénkiga rodú, te ne prasham kam, zhimu, kadar bosh prishel domú, sín neumrjozhe Sláve, spomni bratov se krog Sáve! Dr. Preshérin« (Ljubljanski Zvon 1900, XX 771; Fr. Kidrič, Prešeren I 222, 378).

⁵⁴ Е. Ф. Карский, Очерк научной разработки русскаго языка в пределах СССР (Ленинград 1926, Сборник отделения русск. языка и словесности Академіи наук СССР. Том CI № 1). Strani (10 mest, med njimi 42—44) glej po Указатель авторов.

⁵⁵ В. Григоровичъ, Очеркъ путешествія по европейской Турци (Казань 1848, v drugi izdaji 1877).

⁵⁶ О Копитарјеви izdaji glej str. 19 in prip. 38. Dva pozneje najdena lista je izdal Fr. Miklošič, Zum Glagolita Clozianus (Denkschriften dunajske akademije znanosti, filoz.-histor. razred 1860, X. Novo izdajo je oskrbel V. Vondrák, Glagolita Clozuv (V Praze 1893).

⁵⁷ F. Miklosich, Monumenta linguae palaeoslovenicae e codice Suprasliensi (Vindobonae 1851). V novi izdaji С. Северьяновъ, Супрасльская рукопись (Сп. 1904 v zbirki petrograjske akademije Памятники старославянскаго языка т. II, вып. 1).

⁵⁸ Fr. Rački, Assemanov ili Vatikanski evangelistar (U Zagrebu 1865) z jezikovno razpravo V. Jagića. V drugi izdaji z latinsko transkripcijo I. Črnčić, Assemanovo izborno evangjelje (V Rimu 1878). V novi, doslej le fototipični, faksimilni izdaji praške akademije znanosti: Jos. Vajs-Jos. Kurz, Evangelarium Assemani (Pragae 1929). Slediti ima cirilska transkripcija, študija in glosar.

⁵⁹ O izdaji I. I. Sreznevskega glej str. 75. V novi izdaji В. Щепкинъ, Саввина книга (Сп. 1903 v seriji Памятники старослав. языка т. I, вып. 2).

⁶⁰ V. Jagić, Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus (Berolini 1879).

⁶¹ V. Jagić, Quattuor evangeliorum versionis palaeoslovenicae codex Marianus glagoliticus (Berolini 1883 kot tisk); poleg tega pa je še ruski naslov kot izdaja petrograjske akademije Мариинское четвероевангеліе съ примѣ-

чаніями и приложеніями (Сп. 1883). Jezik izdaje je ruski.

⁶² L. Geitler, Euchologium, glagolski spomenik manastira Sinaj brda (U Zagrebu 1882, Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga II). V novi izdaji Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani R. Nahtigal, Euchologium Sinaiticum, starocerkvenoslovanski glagolski spomenik. I. del. Fotografski posnetek. II. del. Tekst s komentarjem (Ljubljana 1941 in 1942. Filoz.-filol.-histor. razred. Dela 1—2).

⁶³ L. Geitler, Psalterium, glagolski spomenik manastira Sinaj brda (U Zagrebu 1883, Djela Jugoslav. akademije knj. III). V novi izdaji petrograjske akademije С. Северьяновъ, Синайская псалтырь, глаголическій памятникъ XI вѣка (Петроградъ 1922, v zbirki Памятники старослав. языка т. IV). Izdaji je pridodan slovar in več posnetkov.

⁶⁴ V. Jagić, Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente (Wien 1890 v Denkschriften dunajske akademije znanosti filoz.-histor. razred XXXVIII, II 44—58 s fotografiskimi posnetki pri posebnih odtiskih). O njih je posebna študija s seznamom besed od V. Vondráka, O původu Kijevských listů a pražských zlomků (V Praze 1904, Spisův počtělých jubilejní cenou kr. České společnosti náuk číslo XV). Prva, ne povsem natančna izdaja je od I. I. Sreznevskega v Свѣдѣнія LXXVII (Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Академіи наукъ 1877, т. XV, №1, str. 529—545).

⁶⁵ Prim. o njih in izdajah W. Vondrák, Altkirchenslavische Grammatik, druga izdaja str. 27—28, 36 ali P. Diels, Altkirchenslavische Grammatik str. 9 sl. Prim. tudi pregled

starocerkvenoslovanskih spomenikov v R. Nahtigala novi izdaji Sinajskega evholo-gija I. del, str. X sl.

⁶⁶ R. Nahtigal, Starocerkvenoslovanske študije str. 17 sl., 5 sl., 31 sl. (V Ljubljani 1936, Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani 15, Filološko-lingvistični odsek 3).

⁶⁷ Romani (frc. église, ital. chiesa) imajo iz-raze iz gr.-lat. ecclesia »judovska cerkev.«

⁶⁸ E. Berneker, Slavisches etymologi-sches Wörterbuch I. (Heidelberg 1908—1913). Delo je nedokončano. Od II. knjige je izšel le en zvezek M — do mor'q, moriti. — A. Brück-ner, Słownik etymologiczny języka polskiego (Kraków 1927). — Ст. Младеновъ, Етимологи-чески и правописенъ речникъ на българския книжовенъ език (София ок. 1941). — O. Hujer, Úvod do dějin jazyka českého, druga izdaja str. 87 (V Praze 1924; v prvi izdaji je izšlo 1914). — P. Skok, Zeitschrift für slav. Philologie 1925, II 397. — A. Stender-Petersen, Slavisch-germanische Lehnwortkunde (Göte-borg 1927, str. 428).

⁶⁹ Prim. M. Kos, Conversio Bagoariorum et Carantanorum (V Ljubljani 1936, Razprave Znanstvenega društva 11, Historični odsek 3, str. 87, 89).

⁷⁰ Primerov izposojanja prvotno istega iz-raza v raznih časih in na raznih slovanskih ozemljih, a tudi po raznih tujih posrednikih je lahko več najti. Prim. v etimološkem slo-varju E. Bernekerja I 171 čertogъ (rus. чертoгъ — чердакъ, srb. čardak) ali str. 520 in 474 klobukъ — kalpák.

⁷¹ Izdal V. Jagić, Glagolitica (glej prip. 64).

⁷² A. Šachmatov, Der Ausdruck въсждъ in altkirchenslavischen Denkmälern (Archiv für slav. Philologie 1905, XXVII 141).

⁷³ П. А. Лавров, Материалы возникновения древнейшей славянской письменности (Ленинград 1930, str. 74. Труды славянской комиссии т. I. Издательство Академии наук СССР).

⁷⁴ Fr. Miklosich, Vita sancti Methodii (Vindobonae 1870, str. 16—17).

⁷⁵ Fr. Grivec, Žitja Konstantina in Me-todija str. 105 (V Celju 1936, Cvetje iz domačih in tujih logov 8).

⁷⁶ V. Jagić, Einige Streitfragen. 1. Zur Provenienz der Kijever glagol. Blätter (Archiv für slav. Philologie 1898, XX 11—12) ter Ent-stehungsgeschichte der kirchenslavischen Spra-che, druga izdaja (Berlin 1913, str. 335).

⁷⁷ A. Meillet, Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave. Seconde partie (Paris 1905, str. 323).

⁷⁸ P. Diels, Altkirchenslavische Gram-matik (Heidelberg 1932, str. 143, prip. 8).

⁷⁹ W. Braune, Althochdeutsches Lese-buch, deveta izdaja (Halle 1928, str. 283) i. dr. — R. Raumer, Die Einwirkung des Christen-thums auf die althochdeutsche Sprache (Stutt-gart 1845, str. 313).

⁸⁰ S. Pirchegger, Obersorbisch wu-(wó-, wo-) für mhd. wi- (Zeitschrift für slav. Philologie 1926, III 154—155).

⁸¹ А. Преображенскій (†1917), Этимологи-ческий словарь русскаго языка (Москва 1910—16, str. 103). Izšlo je le 16 snopičev do suleя.

⁸² Prim. Index verborum v Jagićevi izdaji Marijanskega evangelija (glej prip. 61) pod Давыдъ.

⁸³ J. Schatz, Althochdeutsche Gramma-tik (Göttingen 1827, str. 25).

⁸⁴ K. Štrekelj, Zur slavischen Lehnwörterkunde (Wien 1904, Denkschriften dunajske akademije znanosti, filoz.-histor. razred L 9, 11), kjer so podani še drugi primeri in se za podoben pojav v romanskih jezikih navaja W. Foerster, Zeitschrift für romanische Philologie XXII 264 sl., 509. — Glede legend prim. Андрианъ pri Lavrovu, Материалы (glej prip. 73) str. 33, 64, 73, 85, а Гондрихъ str. 34, Андрианъ pa se nahaja v rokopisu izdaje P. J. Šafaříka, Život sv. Methodia z rukopisu XVI. století (V Praze 1851, str. 5), Stcksl. Андриан glej po Indeksu v izdaji Marijinskega kodeksa (glej prip. 61). O vrinku *n* v Гондрихъ govori tudi N. Wijk, Über die Herkunft der Italienischen Legende (Südostforschungen V 946, 1940). — O *śędziwy* prim. zborna »Gramatyka języka polskiego« (W Krakowie 1923, str. 137 sl., 199 sl., 236) in Brücknerjev etimološki slovar poljskega jezika str. 486 (glej prip. 34).

⁸⁵ J. Gebauer, Slovník staročeský II 151 pod krleš in E. Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch I 502 pod kerblěš. Prim. tudi stnem. Kirleis (O. Schade, Altdeutsches Wörterbuch, druga izdaja. Halle 1872—1882, str. 543 pod leis.)

⁸⁶ И. И. Срезневский, Материалы для словаря древнерусского языка I 1377.

⁸⁷ Fr. Miklošič, Vergleichende Grammatik der slav. Sprachen. II. Stammbildungslehre str. 207 (glej prip. 31). — W. Vondrák, Vergleichende slavische Grammatik, druga izdaja I 600 (Göttingen 1924). — A. Meillet, Études II 319 (glej prip. 77).

⁸⁸ C. Mohlberg, Il Messale Glagolitico di Kiew (Atti della Pontificia Accademia Ro-

mana di Archeologia, ser. III, mem. II 311, Romae 1928).

⁸⁹ Prim. J. Jungmann, Slovník V 485 (glej prip. 37) in Fr. Št. Kott, Česko-německý slovník I—VII (V Praze 1878—1893, zakoník V 118).

⁹⁰ Fr. Miklošič, Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen str. 14 (Wien 1875, Denkschriften dunajske akademije znanosti XXIV). — O. Schade, Altdeutsches Wörterbuch str. 155 (glej prip. 85). — W. Braune, Althochdeutsches Lesebuch str. 227 (glej prip. 79).

⁹¹ Prim. v novi ljubljanski izdaji str. 208—216 (glej prip. 62).

⁹² Sv. Emmeramu je bila posvečena cerkev s samostanom v Regensburgu (lat. Ratisbona, češ. Režno), prestolnici nemških kraljev.

⁹³ W. Vondrák, Althochdeutsche Beichtformeln im Altkirchenslavischen und in den Freisinger Denkmälern (Archiv für slav. Philologie 1894, XVI 118 sl.).

⁹⁴ R. Nahtigal, Nekaj pripomb k pretresu Hrabrovega spisa o azbuki Konstantina-Cirila (Slavistična revija 1948, I 17—18).

⁹⁵ M. Kos, Conversio Bagoariorum et Carantanorum str. 79—80 (glej prip. 69).

⁹⁶ V. Novotný, České dějiny I 1, str. 284 (V Praze 1912).

⁹⁷ F. Grivec, Clozov-Kopitarjev glagolit v slovenski književnosti in zgodovini (Razprave Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Filoz.-filol.-histor. razred 1943, I 343—408 ali 1—68). — A. Vaillant, Une homélie de Méthode (Revue des études slaves 1947, XXIII 34—47).

⁹⁸ Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku II 166 (V Ljubljani 1906).

⁹⁹ Fr. Miklosich, Vita s. Clementis, episcopi Bulgarorum pogl. IV—V, X (Vindobonae 1874).

¹⁰⁰ Starocerkvenoslovanske študije str. 48—49, 51—52.

¹⁰¹ A. Meillet - A. Vaillant, Le slave commun, druga izdaja (Paris 1934, str. 496 in 501). — Tu lahko dodam še, da je Leskien opozoril B. Delbrücka, Die indogermanischen Verwandtschaftsnamen (Leipzig 1889, str. 596), da v potpéga tiči vsekakor (»jedenfalls«) staro *póti, medtem ko je drugi del dvomljiv.

¹⁰² A. Brückner, Wzory etymologii i krytyki źródłowej (Slavia 1924—1925, III 193, 211).

¹⁰³ Русский Филологический Вѣстникъ 1914, LXXI 23.

¹⁰⁴ Prim. o tem R. Nahtigal, Slovanski jeziki I 88—89 in 90—93 (V Ljubljani 1938). Na drugem mestu je tudi skupni tabelarni pregled obeh klasifikacij.

¹⁰⁵ Slovenska slovnica. Sestavil uredniški odbor (Ljubljana 1947, str. 57 sl.). — A. Breznik, Slovenska slovnica za srednje šole (Celovec 1916, str. 68 sl.) podaja nekoliko kompromisno sliko. — Primeri tudi Slovanski jeziki I 50 sl., 203 sl. Pretirano krivo sliko starocerkvenoslovanske deklinacije samostalnikov podaja sicer odličen strokovnjak filolog pokojni beograjski profesor slovanske filologije Stepan Mihajlovič Kuljbaikin (1873—1941) v učbeniku Старословенска граматика (Београд 1930), v katerem je sklanjatve predstavljena po spolu s pododdelki po osnovah (str. 69 sl.), enako pa tudi v francoski predelavi »Le vieux slave« (Paris 1929, izdano od Instituta d'études slaves). Taka delitev še za poznejše prepise spomenikov ne velja, s katero

se v mnogem identične sklanjatve n. pr. osnov na -o- moškega in srednjega spola ali osnov na -i- moškega in ženskega spola i. pod. ločijo. V znanstveni izdaji slovnice za Enciklopedijo slovanske filologije (glej prip. 17) je, razume se, gradivo podano po osnovah (str. 54 sl.).

¹⁰⁶ R. Nahtigal, Oblike po osnovah na -ü- v starocerkvenoslovanskih spomenikih (Zbornik filoloških i lingvističkih studija A. Beliću povodom 25-godišnice njegova naučnog rada. Beograd 1921, str. 87—96). — Prim. tudi podobne razprave istega »Starocerkvenoslovanski imperativ s formantom a (ê)« in »Starocerkvenoslovanski part. praes. act. gređei : gređy i. pod.« (Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani. Filoz.-filol.-histor. razred, Razprave knj. II, št. 4 in 5, str. 79—95 in 99—108. Ljubljana 1944).

¹⁰⁷ O. Hujer v oceni v sprednji pripombi omenjenega Zbornika (Listy filologické 1923, L 348).

¹⁰⁸ Prim. v novoustanovljenem časopisu »Slovesná věda. Sborník pro literární historii, teorii literatury a literární kritiku« (ročnik I 1947/48, číslo 3, str. 147—153) članek V. Polák, Věda o jazyce a věda o literatuře, ki ga uredništvo predlaga za diskusijo. — Od l. 1935 je izhajal list »Pražského lingvistického kroužku« Slovo a slovesnost (IX 1943). — Kot nekaj primer obdelave jezika enega avtorja, ne filološke v ožjem smislu besede, ampak liter.-hist. po historiku literature naj navedem razpravo akad. A. S. Орлова, Язык басен Крылова (Труды юбилейной научной сессии ленинградской универзы 1819—1944, Ленинград 1946, str. 267—278). Orlov sam pravi (str. 268): „Будучи литературоведом и принимая литературу как искусство, я и язык рассматриваю как элемент ли-

тературы, т. е. со стороны его изобразительных, стилевых данных. К сожалению, такое отношение к языку еще не достигло в науке полноты устойчивых категорий... Итак, подходом, сферой и компетенцией моего доклада является „язык в литературном отношении“.

¹⁰⁹ Take vrste prvi in za svojo dobo znamenit poizkus iz novejšega časa je bil Aleksandra Nikolajeviča Рупина (1833—1904) Обзор истории славянских литературъ (С.-П. 1879), v drugi znatno popolnjeni in razširjeni izdaji История славянскихъ литературъ I—II (С.-П. 1879 in 1881). Slovenci nastopajo pod starim imenom staroruskega letopisa Хорутане (I 283—303). Poljski del je prispeval W. D. Spasowicz. Zgodovina ruske literature ni vključena. Njo je Рупин pozneje posebej obdelal История русской литературы I—IV (С.-П. 1898—1899). О Рупину sicer glej I. Prijatelj v Ljubljanskem Zvonu 1906, XXVI 31 sl. — Paralelno so predstavljene zgodovine slovanskih literatur tudi v izdaji P. Hinneberga, Die Kultur der Gegenwart, Teil I, Abteilung IX, Die osteuropäischen Literaturen und die slavischen Sprachen (Berlin und Leipzig 1908). Na začetku je spis V. Jagića o slovanskih jezikih, nato pa slede zgodovine slovanskih literatur, ruska od A. Veselovskega, poljska od A. Brücknerja, češka od J. Máchala in južnoslovanska od M. Murka. To zadnje je napisano kombinirano. Najprej je govor o literaturi na cerkvenoslovanskem jeziku, potem pa v narodnih jezikih (str. 194—245). — Kratke paralelne preglede slovanskih literatur je podal tudi A. Brückner v zbirki »Lwowska biblioteka slawistyczna. Tom IX. Zarys dziejów literatur i języków literackich słowiańskich« (Lwów 1929).

Slovenska je predstavljena na štirih straneh (str. 138—141). Del o zgodovini slovanskih literarnih jezikov je napisal T. Lehr-Splawinski, o slovenskem na dveh straneh (str. 179—181).

¹¹⁰ J. Máchal, Slovanské literatury I—III (V Praze 1922—1929) kot číslo XXXVI izdaje »Novočeská bibliotéka... Národního musea«. Podana slika je v obliki neke predvsem sinhronistične prepletenosti.

¹¹¹ F. Wollman, Slovesnost Slovanův (V Praze 1928) kot Díl II. serijske »Slované. Kulturní obraz slovanského světa« izdaje »Vesmír«. Svoj poizkus imenuje avtor »synopticko-ideografský« (str. 237). Predstavljen je v 9 poglavjih: I. Stopy mythické tvorby. II. Církevně-slovanská vzdělanost a feudálně-národní písemnictví západoslovanské. III. Reformace, humanismus, katolisace, barok. IV. Ústní epika a lyrika. V. Obrodná hnutí za osvícenství. VI. Romantické obrození. VII. Tendenční realismus. VIII. Romantická syntesa a kosmopolitismus. IX. Moderna. Str. 237—250 se nahaja obširna literatura predmeta. S teoretičnimi vprašanji primerjalne zgodovine slovanskih literatur se je bavil isti avtor med dr. v spisu »K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské« (Brno 1936, Spisy filosofické fakulty Masarykovy university v Brně číslo 43). — Tu naj še omenim, da se je po mnenju F. Wollmana (Slovesnost Slovanův str. 238) prvi trudil izvesti pragmatično-sinhronistično metodo J. Karásek, Slavische Literaturgeschichte. I. Ältere Literatur bis zur Wiedergeburt. II. Das neunzehnte Jahrhundert (Leipzig 1906, Sammlung Göschen 277, 278). Manjka ruska literatura, za kar pa, kakor vem iz dobe, ko je avtor to pisal, ni bil kriv avtor. Ruska je v imenovanju zbirki izšla

mного pozneje od A. Brücknerja, Russische Literaturgeschichte I—II (Berlin und Leipzig 1919, Sammlung Göschen 166 in 788).

¹¹² Termin gramatika iz gr. *ἡ γραμματικὴ τέχνη* »umetnost, znanstvo pisanja« (po tem lat. *grammatica* pri Ciceronu) je izvedeno iz *γράφω* »píšem«, *τὸ γράμμα* »pismenka«, plur. *τὰ γράμματα* »pisanje in branje«, adj. *γραμματικός* „vešč pisanja in branja, pismen«, prim rus. *грамота* »branje in pisanje, pismenost; pismo; listina«, *грамотный* »pismen«. Prim. pri Vodniku v naslovu »Pismenost ali gramatika« (1811) ali pri Karadžiću „Писменица сербскога језика“ (1814), v izdaji pri »Srpskem rječniku« (1818) pa „Српска грама-тика“. M. Pohlin ima v »Besediše« (1781) pod »Kranjsku« le »grammatika«, O. Gutschmann (1789) pa prevaja »gramatika, govorni vuk, jezikna vmetalnost«; A. J. Murko (1833) navaja poleg »gramatika« Vodnikov izraz »pismenost« in še »pismenstvo«. Sedanji termin »slovnica« se nahaja pri prvi za Vodnikovo slovenski slovnici J. Muršca »Kratka slovenska slovnica za pervence« (V Gradci 1847), v rabi pa je bil že prej, n. pr. po Fr. Simoniča Slovenski bibliografiji I 479 pod »Slovnica«: »Nemška slovnica 1838.« Izvor besede kaže na Hrvatsko za časa ilirskega pokreta. Prim. prvo tako slovnico V. Babukića, Osnova slovnice slavjanske narččja ilirskoga (U Zagrebu 1836 kot ponatis iz Danice ilirske 1836, II, broj 10—15). V pripombi na začetku stoji, da se črka imenuje »pisme«, »slovo« pa zaznamuje besedo. Toda že pri L. Gaju, Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisaña (Vu Budimu 1830), ki se otvarja s citatom iz Kopitarjeve gramatike v hrvatskem prevodu, je navedeno pod njim »Iz Kopitara slovnice 1808, str. XXVII.« V Belostenčevem kajkavskem slovarju (1740) se »grammatica« tolmači

»navuk dobroga govorenja i pisanja,« beseda »slovo« pa se in enako tudi v drugih kajkavskih slovarjih (Habeliću 1670, Jambrešiću 1742) pojasnjuje kot črka in beseda. Rječnik zagrebske Akademije še ni tako daleč dospel. S terminom »slovar«, ki je prevzet iz ruščine, izraz »slovnica« nima neposredno ničesar opraviti.

¹¹³ Poleg tega stvari bolj ustrežajočega izraza (prim. pri T. Maretiću, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, druga izdaja, u Zagrebu 1931: tvorba riječi, polj. *słowotwórstwo*, rus. *словообразование* i. pod.) je v primerjalni slovanski gramatiki in sicer v rabi tudi debloslovje (prim. A. Breznik, Slovenska slovnica, Celovec 1916, str. 170, češ. *kmenosloví*), pri Fr. Miklošiću in V. Vondráku »Stambbildungslehre«, kar bi bilo gr. *θεματολογία* »osnovoslovje« po *θέμα* »osnova«. Toda z ene strani prihaja nauk o osnovah bolj v poštev v oblikoslovju, z druge se nauk o tvorbi besed bavi z nje različnimi načini, kakor so izpremembe v korenih (korenoslovje), pojav prevoja, reduplikacija (podvojitve korena), sestavljenke (composita iz različnih besednih vrst) in tudi pripone (sufiksi) same na sebi. Podstava besedi pa je včasih le zvokovno posnemanje čutnih vtisov ali zvokovna slika predstave, t. zv. onomatopoiija. Termin morfem za besedotvorni element ni popolnoma jasen, ker bi se prej mislilo na oblikoslovni, kakor je fonem glasoslovni. H gramatični in lingvistični terminologiji prim. I. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique* (Paris 1933).

¹¹⁴ Prim. Apollonija Dyskola *Περὶ συντάξεως* »De constructione« (glej gori str. 6) in pri Dionysiju Thraksu definicijo za stavkov člen: *λέξις ἐστὶ μῆρος ἐλάχιστον τοῦ παιᾶ*

σύνταξιν λόγων »beseda (besedna vrsta kot stavkov člen) je najmanjši del v sestavnem (smiselnem) govoru.«

¹¹⁵ Kakor so v skladnji veze z oblikoslovjem, tako v stilistiki s semasiologijo. Obdelavo stilistike najbližjega nam jezika, hrvatskega, prim. pri M a r e t i ć u (glej prip. 113). Tam je v predgovoru navedena tudi važnejša literatura o tem. O mestu stilistike v okviru jezikoslovja pa prim. S t. S z o b e r, Z j a w i s k a s t y l u w s t o s u n k u d o i n n y c h z j a w i s k j e z y k o w y c h i s t a n o w i s k o s t y l i s t y k i w o b e c j e z y k o z n a w s t w a (Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay dla uczczenia jego działalności naukowej 1868—1921, Kraków 1921, str. 162—171).

¹¹⁶ Teorijo fonološke metode prim. v knjigi N. S. T r u b e t z k o y, Grundzüge der Phonologie (Prag 1939), uporabi te metode pa so zvečine posvečeni Travaux du Cercle linguistique de Prague, n. pr. R. J a k o b s o n, Remarques sur l'évolution phonologique du russe comparée à celle des autres langues slaves (1929) ali N. T r u b e t z k o y, Description phonologiques du russe moderne II. Morphonologie i. dr.

O psihičnih podstavah jezikovnih pojavov je mnogo razmišljal in objavil J. Baudouin de Courtenay (1845—1929), sicer ustanovitelj ene iz dveh ruskih lingvističnih šol (glavna je bila šola F. F. Fortunatova, glej str. 106), nad vse precizen jezikoslovec fonetik in znani slovenski dialektolog. Že v začetku svojega znanstvenega delovanja (od l. 1865) je objavil spis »Einige Fälle der Wirkung der Analogie in der polnischen Declination« (Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung 1868, VI), eden prvih spisov take vrste. Prim. še n. pr. O psychicznych podstavach zjawisk językowych (Prze-

gląd Filozoficzny 1903, VI, 2, 122 sl.) i. dr. Glej bibliografijo njegovih spisov »Prace filologiczne«, t. XV, 1930, str. XXIV—LIV, nekrolog s karakteristiko dela pa Južnoslovenski filolog 1928—1929, VIII 181 sl. Rečeno pojasnjuje, da bi bil po planu Enciklopedije slovanske filologije v oddelku jezikoslovja imel napisati Baudouin de Courtenay Психическія основанія, примѣнительно къ славянскимъ языкамъ (glej prip. 17).

¹¹⁷ O njih glej prip. 123, 133 in 141.

¹¹⁸ Literaturo o tem prim. v drugi izdaji Le slave commun str. 9 (glej prip. 101) in Slovanski jeziki I 10, 312—313 (glej prip. 104). Neke dodatke primeri tudi H. H i r t, Indogermanische Grammatik I 52—53, 54 (Heidelberg 1927), a kratki pregled W. V o n d r á k, Vergleichende slavische Grammatik I 1—3.

¹¹⁹ Prim. o tem H. H i r t, Indogermanische Grammatik I 55—56. — M. V a s m e r, Iranisches aus Südrussland (Streitberg Festgabe, Leipzig 1924 str. 367—375). — H. A r n t z, Sprachliche Beziehungen zwischen Arisch und Baltoslawisch (Heidelberg 1933, o literaturi predmeta str. 5—7).

¹²⁰ А. Шлейхеръ, Краткій очеркъ доисторической жизни сѣверо-восточнаго отдѣла индогерманскихъ языковъ (Записки Имп. Академіи Наукъ т. VIII, кн. 1, № 2, 1865). — A. L e s k i e n, Die Declination im Slawisch - Litauischen und Germanischen (Leipzig 1876): rezultat negativen (prim. str. 157—158). V tej knjigi je tudi govor o razmerju slovanskih jezikov, deloma proti J. Schmidtu (glej prip. 32). Zastopa neko kompromisno stališče. — H. H i r t, Indogermanische Grammatik I 59—60: se priključuje Leskienu. — T. L e h r - S p ł a w i ń s k i, O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian (Poznań

1946. Wydawnictwo Instytutu Zachodniego): poudarja bolj zvezo z Germani, nego z Iranci, s čimer ni mogoče soglašati. Prim. obširni oceni v *Slavia occidentalis* 1947, XVIII 404 sl., 446 sl.

¹²¹ J. Dobrowský, *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* (Vindobonae 1822, str. III—IV: dve skupini (glej prip. 7). — O nazorih A. Schleicherja, J. Schmidta in A. Leskiena glej prip. 32 in 120. — V. Jagić, Ein Kapitel aus der Geschichte der süd-slawischen Sprachen (*Archiv für slav. Philologie* 1895, XVII 47—87). — Id., Verwandtschaftsverhältnisse innerhalb der slavischen Sprachen (ib. 1898, XX 13—53). — Še drugo literaturo prim. *Slovanski jeziki* I 319, o razmerju jezikov pa knjigo sploh (str. 11 sl.).

¹²² Prim. V. Jagić, *Entstehungsgeschichte der kirchenslawischen Sprache*, druga izdaja (Berlin 1913). — Poskus bibliografije spisov, tiščočih se Konstantina-Cirila in Metoda je podal G. A. Iljinski, *Опыт систематической Кирилло-Методьевской библиографии* (София 1934 8°, str. 303), kar je izšlo pri bolgarski akademiji znanosti „подъ редакцией и с дополнениями М. Г. Попруженка и Ст. М. Романского“. Zadnja imenovana sta izdala tudi kot rokopis „Библиографски прегледъ на славянскитъ кирилски източници за живота и дейността на Кирила и Методия“, publikacijo nalašč za to osnovane komisije: „Комисия за издаване източниците за живота и дейността на Кирила и Методия“.

Visoko starocerkvenoslovansko jezikovno kulturo in stilistično dovršenost v originalnem delu je pokazal N. Wijk ob legendi Konstantina-Cirila v razpravi »Zur sprachlichen und stilistischen Würdigung der altkirchenslawischen Vita Constantini« (*Südostforschungen* 1941, VI 74—102). Toda tudi legenda Metodova

ima svoj čar, ker jasno izpričuje preprosti, slovansko-realistični stil, kakor se n. pr. kaže v staroruskem letopisu.

Obširno zgodovino študij o starocerkvenoslovanskem jeziku in pismenstvu, o azbukah, staroruskem jeziku in pismenstvu s podrobno bibliografijo, torej stvarih, ki bi se tu tikale tudi predmetov v prip. 123, 124—125, 133 in 138, je napisal A. A. Kotljarevskij (1837—1881) pod naslovom „Древняя русская письменность. Опыт библиологического изложения истории ея изучения. I. Общее историческое обозрѣние. Исторія изучения древне-славянскаго и древне-русскаго языковъ и письма“ (Сочинения А. А. Котляревскаго, т. IV 207—400, СП. 1895, Сборникъ отдѣл. русск. языка и словесн. ИАК. т. L.). Omembe vreden je tudi njegov zgodovinsko-bibliografski spis „Сравнительное языкознание“ (Сочинения II 138—212. СП. 1889, Сборникъ XLVIII). Prvo delo pa je dalo povod A. A. Kočubinskemu (1845—1907) po prijateljskem pozivu samega Kotljarevskega izdati k njemu v obsegu cele knjige (str. 228) neke vrste dopolnitev „Итоги славянской и русской филологии“ (Одесса 1882). Kočubinskij je objavil tudi obširno delo „Начальные годы русскаго славяновѣдѣнія“ (Одесса 1887—1888, str. 324 + CLI).

¹²³ Prim. glagolski paleografiji: И. В. Ягичъ, *Глаголическое письмо* (glej prip. 17) in J. Vajs, *Rukověť hlaholské paleografie. Uvedení do knižního písma hlaholského*. (V Praze 1932). K njima prim. še študiji: R. Nahtigal, *Doneski k vprašanju o postanku glagolice* (*Razprave Znanstv. društva za human. vede v Ljubljani* 1923, I 135—178) in id., *Nekaj pripomb k presretu Hrabrovega spisa o azbuki Konstantina-Cirila* (*Slavistična revija* 1948. I 5—18).

¹²⁴ O t.zv. panonski teoriji porekla starocerkvenoslovskega jezika J. Kopitarja (zadnjič v Hesychii glossographi discipulus 1839, str. 48 sl. De linguae S. Methodii liturgicae pannonetate), P. Šafaříka (Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus 1858), Fr. Miklošiča (glej zlasti obširni predgovor k Altslovenische Formenlehre in Paradigmen 1874) prim. V. Jagić, Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, druga izdaja, 23—41, str. 145 sl., kratek pregled glej tudi pri Vondráku, Altkirchenslavische Grammatik, druga izdaja, str. 2 sl.

¹²⁵ Da Bolgari ta jezik tako imenujejo (n. pr. L. Miletič, Старобългарска граматика, София 1892), je umljivo. Med Nemci je rabil ta naziv kot nasprotje panonski teoriji, toda s pristavkom A. Leskien, Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache (šesta izdaja 1922). Njegov učitelj A. Schleicher, ki je proti Miklošiču zastopal mnenje o južnem poreklu jezika (prim. razpravo »Ist das Altkirchenslavische Slovenisch« v »Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung« 1858, I 319—328), je naslovil svojo jezikoslovno primerjalno napisano slovnico »Die Formenlehre der kirchenslawischen Sprache« (Bonn 1852), nadaljevatelj Leskienovega Handbucha P. Diels pa »Altkirchenslavische Grammatik« (Heidelberg 1932). Še pred Schleicherjem je praški slavist Slovak Martin Hattala (1821—1903) zastopal isto stališče v razpravi »O poměru cyrillčiny k nynějším nařečím slovanským« (Časopis Musea král. českého 1855, ročník XXIX, sv. 1, str. 88—104).

Njegova učenca sta bila Slovenec Lovro Mahnič, gimnazialni profesor v Osijeku, in

Čeh Leopold Geitler (1847—1885), zagrebški slavist, izdajatelj sinajskih glagolskih spomenikov (glej prip. 62, 63) in tudi glagolski paleograf (Die albanesischen und slavischen Schriften, Wien 1883, važno le kot gradivo). Prvi, znan zlasti po črtici hrvaškega pripovednika Avgusta Šenoe »Prijan Lovro«, je objavil v osiješkem gimnazijskem programu l. 1863 po stopnjah svojega učitelja razpravo »U kojem razměru su jugoslavenski jezici prema staroslovenštini s jedne, a medju sobom sa druge strane,« drugi je v Hattalovem smislu nazval izdani del starocerkvenoslovske slovnice »Starobulharská fonologie« (V Praze 1873), zaslužen s tem, da je k primerjanju vseskozi pritegnjena litavščina.

¹²⁶ Prim. Žitje Konstantina-Cirila pogl. XIV (o priliki Rastislavovega poslanstva v Carigradu): ... съ инѣми поспѣшныицы (var. съ-) ... тогда съложи писмена и начатъ вьсѣдъжъ писати евангѣльскъ, искони вѣ слово ... (t. j. začetek evangelistarja), Žitje Metodovo pogl. V: съ инѣми, иже вѣкахъ того же доуха, егоже и сѣтъ ... ани оустроишь писмена и вьсѣдъжъ съставѣтъ пшти сѣ матъ моравьска, понмъ Мѣдодитъ.

¹²⁷ O delu obeh slovanskih apostolov poroča Žitje Metodovo pogl. XV: от оученикъ своихъ посаждъ дѣва попа скорописьца съкло, прѣложи въ връзкѣ вьсѣмъ кѣнигы испльнь разекъ Макавѣи . отъ гръцьска ѣззыка въ словѣньскъ ... пьсалъ тырь бо вѣтъкъмо и евангѣлине съ апостоломъ и избѣраныими слоужьбами циркъвьныими съ философомъ прѣложилъ прѣвѣ . тыгда же и номоканонъ, рекъше законоу правило, и отъчьскы кѣнигы прѣложи.

¹²⁸ Fr. Miklosich, Chronica Nestoris (Vindobona 1860, str. 14).

¹²⁹ To vprašanje še zmerom čaka svoje dokončne obdelave. Na mešanost starocerkveno-

slovanskega jezika je (sicer brez podrobnejše utemeljitve) kazal z vnemo in prepričljivo dokazoval V. Lamanski že l. 1869 v spisu Непорѣщенный вопросъ (Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія 1869, январь (XLI 125, zlasti 127 sl.).

¹³⁰ V izdaji Fr. Račkega Assemanovega evangelistarja (glej prip. 58) je V. Jagić v Uvodu (str. XII—XCIX) primerjal jezik glagolskega Assemanovega evangelistarja z jezikom strus. Ostromirovega evangelistarja, katerega prvotni original je potekel iz vzhodne Bolgarije, in za beležil leksikalne variante (str. LX—LXXXI), obširne sezname pa je na podlagi vseh podobnih študij podal v Entstehungsgeschichte str. 281—421 i. dr. — O historičnem ozadju pa prim. med dr. Lamanskega spis (prip. 129) str. 124 sl.

¹³¹ Prim. V. Vondrák, O mluvě Jana Exarcha bulharského (V Praze 1896) in Altkirchenslavische Grammatik, druga izdaja str. 38 sl., a zlasti str. 41—43. — M. Weingart, Bulhaři a Čařihrad před tisíciletím (V Praze 1915). — N. Wijk, Geschichte der altkirchenslavischen Sprache (Berlin—Leipzig 1931, str. 11 sl., 14 sl.).

¹³² Prim. V. Oblak, Macedonische Studien. Die slavischen Dialecte des südlichen und nordwestlichen Macedoniens (Sitzungsberichte filoz.-histor. razreda dunajske akademije znarnosti 1896, Band 134, VIII. Abhandlung). Stalno široki izgovor je našel v narečju vasi Suhó, nekako v sredi med Solunom in Seresom, kakih osem ur daleč od Soluna (str. 25, 7). K temu prim. še M. Małeckı, Dwie gwary macedońskie (Suche i Wysoka w Soluńskiem) I. Teksty (Kraków 1934. Biblioteka ludu słowiańskiego, Dział A. Nr. 2).

¹³³ П. А. Лавровъ, Кирилловское письмо. I. У Болгаръ (Петроградъ 1915. Энциклопедія слав. филологіи, вып. 4, I, glej prip. 17). — Е. Карский, Славянская кирилловская палеография (Ленинград 1928 Издание Академии Наук). — И. И. Срезневский, Славяно-русская палеография XI—XIV вв. (С.-Петербургъ 1885). — В. Н. Щепкинъ, Учебникъ русской палеографіи (Москва 1918. Издание Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ при Московскомъ Университетѣ). — Kratko zgodovino vprašanja postanka in starosti obeh azbuk glej W. Vondrák, Altkirchenslavische Grammatik, druga izdaja str. 52 sl., obširno pa V. Jagić, Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, druga izd. str. 120 sl. — Tabela stare glagolske in cirilske azbuke ter pregled sedanjih slovanskih cirilskih azbuk glej R. Nahtigal, Slovanski jeziki str. XXXI do XXXII in XIX—XXX, o razvoju cirilske in rusko-cirilske azbuke ter prestiliziranju glagolskih znakov v cirilske za slovanske glasove pa idem, Ruski jezik str. XIX—XX.

¹³⁴ Njih kratko karakteristiko z navedbo važnejših spomenikov prim. v Vondrákovi Altkirchenslavische Grammatik, druga izdaja str. 43 sl.

¹³⁵ F. F. Fortunatov, Составъ Остромирова евангелія (Сборникъ статей посвященныхъ... В. И. Ламанскому по случаю 50-лѣтія его ученой дѣятельности. Часть II. С.-П. 1908, str. 1416—1479) je dokazal, da je imel tekst dve predlogi. Druga se pričinja s 25. listom in je bila starocerkenoslovanski original, medtem ko je prva bila pisana že v Rusiji. Študija Fortunatova, genialnega jezikoslovca in glave prve ruske lingvistične šole (glej o njem še str. 103, 106), je obenem lep primer združitve lingvističnega in

filološkega dela v eni osebi. O izdaji evangelistarja glej prip. 44.

¹³⁶ O izdajah gl. prip. 56-65. Navedbo razne literature o njih prim. v starocerkvenoslovenskih gramatikah, kakor Vondrákovi str. 16 sl., Kuljbakinovi v srbski prireditvi str. 7 sl., v francoski str. 19 sl., Wijkovi str. 3 sl., 33 sl. (N. Wijk, Geschichte der altkirchenslavischen Sprache I. Laut- und Formenlehre. Berlin 1931) in Dielsovi str. 7, prip. 1 sl. — Poizkus obširne, toda le še nepopolne bibliografije je od G. A. Iljinskega, Опыт систематической Кирилло-Мефодьевской библиографии в издaji bolgarske akademije znanosti (София 1934). Prim. prip. 122.

¹³⁷ Poleg Slovanov so slovansko bogoslužje in cirilsko pisavo, prirejeno za svoj jezik prevzeli tudi Rumuni, tako da predstavlja valaško-moldavska cerkvenoslovenska recenzija posebne vrste tip. Prim. v planu enciklopedije slovanske filologije (glej prip. 17) oddelek izpremembe cerkvenoslovenskega jezika na rumunskem ozemlju, sicer E. Голубинский, Краткий очерк истории православныхъ церквей, болгарской, сербской и румынской или молдо-валашской (Москва 1871, str. 329—416).

¹³⁸ Prim. С. К. Буличъ, Церковно-славянскіе элементы въ современномъ литературномъ и народномъ русскомъ языкѣ. Ч. I (Спб. 1893). — А. А. Шахматов, Очерк современного русского литературного языка, друга izdaja (Ленинград 1930, str. 91 sl. „Церковнославянские элементы“). — R. N a h t i g a l, Ruski jezik str. 92 sl. »IV. Cerкvenoslovanski element v sedanjem ruskem literaturnem jeziku«. — K zgodovini ruskega in drugih vzhodnoslovenskih ter cirilskih južno-

slovenskih literaturnih jezikov prim. še prip. 136.

¹³⁹ Prim. И. Мансветовъ, Митрополитъ Киприанъ и его литургическая дѣятельность (Москва 1882). — А. И. Яцимирский, Григорій Цамблакъ (СП. 1904). — И. Ст. Некрасовъ, Пахомій Сербъ, писатель XV в. (Одесса 1871). — А. Н. Пыпинъ, История русской литературы I 306 sl. (С.-П. 1898).

¹⁴⁰ O zgodovini slovanskih literaturnih jezikov ali bolje njihovem sedanjem stanju je izšel obširnejši zbornik pod uredništvom M. Weingarta, Slovanské spisovné jazyky v době přítomné (V Praze 1937), v katerem so pisali J. Haller o češkem, J. Stanislav o slovaškem, J. Páta o lužiško-srbskem, K. Krejčí o poljskem, J. Heidenreich o slovenskem (str. 147—170), isti o srbskohrvatskem, J. Páta o bolgarskem, J. Frček o ruskem, F. Tichý o ukrajinskem in isti o beloruskem. Kratko zgodovino literaturnih jezikov s pripadajočo literaturo predmeta pa je napisal T. Lehr-Splawinski, Dzieje języków literackich słowiańskich (t. j. cerkvenoslovenskega, ruskega, maloruskega, beloruskega, bolgarskega, srbskohrvatskega, slovenskega str. 179—181, češkega, slovaškega, lužiškega in poljskega) v knjigi »Zarys dziejów literatur i języków literackich słowiańskich« iz serije »Lwowska biblioteka slawistyczna« (Lwów 1929, prim. prip. 109). O slovenskem in srbskohrvatskem jeziku prim. posebej Fr. Ramovš, »Slovenački književni jezik« in »Slovenački jezik« (Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka IV 208—209, 192—208) in »Slovenski jezik« v »Leksikonu Minerva« (Zagreb 1936, col. 1295—7) ter A. B e l i č, Književni jezik srpskohrvatski (ib. II 347—358).

¹⁴¹ V. Vondrák, Frisinske památky, jich vznik a význam v slovanském písemnictví (V Praze 1896 s seznamom besed in faksimilom). — Fr. Ramovš in M. Kos, Brižinski spomeniki. Uvod. Paleografski in fonetični prepis. Prevod v knjižno slovenščino. Faksimile pergamentov (V Ljubljani 1937, na koncu str. 31 tudi važnejši bibliografski podatki). K zadnjim bi bilo pristaviti A. V. Isačenko, Jazyk a pôvod frizinských pamiatok (Bratislava 1943 v izdaji slovaške akademije znanosti in umetnosti), delo, ki izziva mnoge pomisleke in ugovore (primoceno Fr. Grivec v Acta Academiae Velehradensis 1947, XVIII 121—123). Razen tega se je z vsebino drugega brižinskega spomenika bavil Fr. Grivec v Glasniku Muzejskega društva 1941, str. 106—115 in v Domu in Svetu 1942, str. 122—129. — O priliki določitve časa napisanja brižinskih spomenikov je prihajala precej v poštev tudi latinska paleografija, katere nekaj domačih in drugih važnejših del naj je tu navedeno: I. Nagy, Nacrt latinske paleografije (Zagreb 1925 z literaturo, izdaja Državnega arhiva v Zagrebu). — M. Tentor, Latinsko i slavensko pismo (Zagreb 1932, izdaja Matice Hrvatske). — G. Friedrich, Učebná kniha paleografie latinské (Praha 1898. Bibliotéka historická, sv. I). — M. Prou - A. de Bouard, Manuel de paléographie latine et française, četrta izdaja (Paris 1924). — E. M. Thompson, An introduction to Greek and Latin palaeography (Oxford 1912), v italijanskem prevodu Gi. Fumagalli in v priredbi četrte izdaje Gi. C. Bascapé, Paleografia greca e latina (Milano 1940).

¹⁴² Posebnemu specialnemu zanimanju je prepuščen študij pri vseh narodih se nahajajočih tajnih jezikov (franc. jargon, ar-

got, angl. slang). So to umetna ali iz različnih virov nastala sporazumna občila krošnjarjev, mešetarjev, beračev, zlikovcev, tatov, solarjev i. dr.: slovenski latovski in rokovnjaški jezik, srb.-hrv. šatrovački jezik i. dr. Najzanimivejši in najbolj razprostranjen tak jezik je bil ruski офенский язык, jezik nekdanjih ruskih krošnjarjev (sing. офеня). Prim. o njem podrobnejše opisovanje pri V. Dalju, Толковый словарь живого великорусскаго языка, druga izdaja I 30 под офеня (С.-П. — Москва 1880). — Poleg tajnih jezikov so tudi tajne pisave in o taki v južnoslovanskih in ruskih spomenikih je izšla celo v obliki knjige študija v Enciklopediji slovanske filologije M. N. Speranskega Тайнопись в югославянских и русских памятниках письма (Ленинград 1929, glej prip. 17).

¹⁴³ Prim. dialektološke karte za posamezne slovanske jezike: Fr. Ramovš, Dialektološka karta slovenskega jezika (Ljubljana 1931) in id., Karta slovenskih narečij v priročni izdaji (Ljubljana 1935). — L. Tesnière, Atlas linguistique pour servir à l'étude du dialecte slovène (Paris 1925). — M. Rešetar, Der štokavische Dialekt (Wien 1907. Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung I. Südslavische Dialektstudien IV dunajske akademije znanosti) z dvema kartama ozemlja štokavskega narečja in dialektične na Hrvatskem in v Slavoniji. — A. Belić, Дialeктологическая карта сербскаго языка (Статьи по славяновѣдѣнію 1906, II. Изданіе Второго отдѣленія Императорской Академіи Наукъ) in id., Zur Frage über die Gruppierung der serbokroatischen Dialekte (Rocznik slawistyczny 1910, III 283 sl.) s karto razvrstitve in ozemlja srbskohrvatskih narečij. — M. Mažeticki, Slavenski govori u Istri (Jadranski kalendar 1935, str. 23 sl.) z mapo istr-

skih narečij in i d., Przegład słowiańskich gwar Istrji (Kraków 1930, Prace komisji językowej Nr. 17) s šestimi mapami. — L. j. Miletič, Das Ostbularische (Wien 1903, Schriften der Balkankommission itd. II) z dialektološko karto vzhodne bolgarščine in i d., Die Rhodopemundarten der bulgar. Sprache (Wien 1912, Schriften der Balkankommission itd. VI) z dialektološko karto rodopskih govorov. — Н. Н. Дурново — Н. Н. Соколовъ — Д. Н. Ушаковъ, Опытъ диалектологической карты русскаго языка въ Европѣ съ приложеніемъ очерка русской диалектологии (Москва 1915, Труды Московской Диалектологической Комиссіи) s karto v izdaji geografskega društva (Петроградъ 1914). — В. Ганцов, Діалектологічна класифікація українських говорів (Київ 1923, izdaja Ukrajinške akademije znanosti) s karto. — J. Зілинський, Карта українських говорів з поясненнями (Варшава 1933, Праці Українськ. наук. інстит. XIV). — П. Бузук, Спроба лінгвистичної географії Беларусі. Часть I, 1 (У Менску 1928). — K. Nitsch, Próba ugrupowania gwar polskich (Kraków 1910, Rozprawy Wydz. filol. t. XLVI) z mapo. — F. Lorentz, Geschichte der pomoranschen (kaschubischen) Sprache (Berlin und Leipzig 1925, Grundriss der slavisch. Philologie und Kulturgeschichte I) s karto pomorjanskih narečij. — A. M u k a, Statistika lužiskich Serbow. Wobličenje a wopisanje hornjo- a delno- lužiskeho Serbowstva w lětach 1880—1885. Z přidawkom nadrobneje khartry serbskich Hornich Lužic z lěta 1886 (Budyšin 1884—86). — F. Trávníček, Moravská nářečí (V Praze 1926), s pril. Dialektologická mapa Moravska in i d., Dialekty (češki) v dodatkih k Ottův slovník naučný »s mapkou« (V Praze 1932). — B. Havránek, Nářečí česká (Českoslov. vlasti-

věda. Díl III. Jazyk, str. 84 sl. z dialektološkimi risbami, v Praze 1934). — V. V á ž n ý, Nářečí slovenská (Československá vlastivěda itd., stran 219). — O pripravah za izdajo slovaškega dialektološkega atlasa glej sedaj I. Š t o l c, Atlas slovenského jazyka (Linguistica slovaca IV—VI 427—432, Bratislava 1946—1948 v izdaji slovaške akademije znanosti in umetnosti). — Manjške skice ali risbe so seveda še pri raznih posameznih dialektoloških monografijah.

¹⁴⁴ Bibliografije za nje in za nadaljnje je podana v moji knjigi »Slovanski jeziki«, za gramatike str. 318, 320 sl., 328 sl. Tu bi bilo še dodati, da se nahaja pregled slovenskih slovníc pri K. Štreklju, Historična slovnica slovenskega jezika (na Prevaljah - Maribor 1922), pregled srbskih pri A. Leskienu, Grammatik der serbokroatischen Sprache I, XLIV sl. (Heidelberg 1914), oris študija ruskega jezika pa je od E. F. Karskega, Oчерк научной разработки русского языка в пределах СССР (Ленинград 1926, glej prip. 54), oris študija poljskega jezika od Lehra-Splawińskega, Kratak pregled rada na proučavanju poljskog jezika (Južno-slovenski filolog 1933—4, XIII 142 sl.), literatura o češkem književnem jeziku od J. Hallerja, Spisovný jazyk český str. 59 (glej prip. 140). Sicer je omeniti posebno k ruskemu jeziku B. B. Виноградов, Русский язык. Грамматическое учение о слове (Москва-Ленинград 1947) in R. Nahtigal, Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči (V Ljubljani 1946), kjer je v predgovoru i. dr. navedene tudi nekaj novejših strokovne literature. Za polabščino prim. z literaturo T. Lehr-Splawiński, Gramatyka polabska (Lwów 1929, Lwowska biblioteka slawisty-czna tom VIII) in P. Rost, Die Sprachreste der

Draväno-Polaben im Hannöverschen s seznamom besed (Leipzig 1907).

Pri dveh delih gramatik, besedotvoritvi in sintaksi, je važen metodološki nazor obdelave. Pri besedotvoritvi prihaja v poštev razvrstitev po glasovih sufiksov ali njih pomenu. Miklošič in Vondrák imata v primerjalnih gramatikah prvo, drugo pa je vpeljal Leskien v starocerkvenoslovanski slovnici »Grammatik der albulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache« str. 69 sl. (Heidelberg 1909, v drugi in tretji izdaji 1919) ter v srbskohrvatski str. 228 sl. (glej gori). Po tem načinu je predstavljena besedotvoritev tudi od H. Ułaszyna v zborni »Gramatyka języka polskiego« (W. Krakowie 1923, str. 207 sl.). Po značilnem glasovnem elementu pa je, kakor je to pri Meilletu, Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave, seconde partie IV. Formation des noms (Paris 1905) in Le slave commun, druga izdaja str. 338 sl. (Paris 1934), objavil obširno študijo W. J. Doroszewski, Monografie słowotwórcze (Prace filologiczne 1928—1931, XIII 1—261, XIV 34—85, XV, część 2, str. 274—304). Zastarelo lingvistično razporeditev, toda bogato gradivo nudi Gj. Daničić, Korijeni s riječima od njih postalijem u hrvatskom ili srpskom jeziku (U Zagrebu 1877). Specialni pomenski skupini je posvečena starejša razprava P. Lavrovskega, Коренное значеніе въ названіяхъ родства у Славянъ (Записки Имп. Академіи Наукъ 1867, томъ XII, книжка 1. Приложение № 2). K njej prim. B. Delbrück, Die indogermanischen Verwandtschaftsnamen (Leipzig 1889).

Poseben oddelek besedotvoritve predstavljajo nomina propria, osebna in krajevna lastna imena. Temeljno delo za to je še vedno F. Miklošiča, Die Bildung der slavischen Per-

sonennamen (Wien 1860, Denkschriften X, filoz.-histor. razreda dunajske akademije znanosti), Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen (Wien 1864, Denkschriften XIV), Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen I—II (Wien 1872 in 1874, Denkschriften XXI in XXIII). V zvezi s tem naj bo še omenjena istega študija »Die slavischen Monatsnamen« (Wien 1867, Denkschriften XVII).

Na polju slovanske sintakse je v ospredju takisto metodološki problem izhodišča, kakor je storil to Miklošič (glej prip. 31), od pomena besednih vrst ali od stavka, kakor je zamislil svoje delo sočasno z Miklošičem (izhajala je sintaksa 1868—1874) A. Potebnja (1835—1891), Изъ записокъ по русской грамматикѣ I. Введеніе (Воронежъ 1874), II. Составные члены предложения и ихъ замѣны въ русскомъ языкѣ (Харьковъ 1874), v drugi izdaji Харьковъ 1889, a dodatni tretji del „Объ измѣненіи значенія и замѣнахъ существительнаго“ (Харьковъ 1899). O tem različnem pojmovanju sintakse s pretresom druge slovanske sintaktične literature razpravlja v uvodu V. Jagić, Beiträge zur slavischen Syntax. Zur Analyse des einfachen Satzes I (Wien 1899, Denkschriften XLVI), prim. tudi istega Исторія славянской филологіи str. 707 (o Miklošiču) in str. 553 sl. (o Potebnji). Metodološko so za sintakso važna tudi razmotrivanja F. Fortunova (glej o njem str. 106), O преподаваніи грамматики русскаго языка въ средней школѣ (Русскій Филологическій Вѣстникъ 1905, LIII, Педагогическій отдѣлъ str. 65 sl.). Iz novejše dobe je nekaj velikih del o sintaksi posameznih slovanskih jezikov, kakor posmrtno A. A. Шахматов (1864—1920), Синтаксис русскаго языка I. Учение о предложении и о словосочетаніяхъ. II. Учение о частяхъ речи. Дополнение

(1925, 1927 v izdaji leningrajske akademije), Z. Klemensiewicz, Składnia opisowa współczesnej polszczyzny kulturalnej z navedbo literature (Kraków 1937 v izdaji poljske akademije znanosti) in posmrtno J. Gebauer (1838—1907), Historická mluvnice jazyka českého. Díl IV. Skladba (V Praze 1929 v izdaji akademije znanosti). O A. A. Šahmatovu (1864—1920) gl. sedaj zlasti Сборник статей и материалов, под редакцией акад. С. П. Обнорского (Изд. Акад. Наук СССР, 1947, стр. 474). V ruskem jeziku so se pod vplivom Potebnje in Fortunatova ustanovile naravnost posebne sintaktične šole ali struje, iz katerih naj omenim nekaj imen: Д. Н. Овсянко-Куликовский, Руководство къ изучению синтаксиса русскаго языка, druga izdaja (Москва 1909); А. М. Пешковский, Русский синтаксис в научном освещении (Москва 1914, v četrti 1934); М. Петерсон, Очерк синтаксиса русскаго языка (Москва-Петроград 1923). V uvodu je historičen pregled ruskega sintaktičnega dela. Staro delo z bogatim gradivom, a le o sklonih, ki je izšlo še pred Miklošičevo sintakso, je izdal Gj. Daničić (1825—1882), Србска синтакса (V Београду 1858). V starocerkvenoslovansko slovnico je uvel sintakso že Dobrovský, Institutiones, pozneje pa je bilo pod vplivom lingvistične smeri z izjemo Miklošiča v ospredju zanimanja le glasoslovje in oblikoslovje. Šele v gramatikah V. Vondráka in St. Kuljbakina je našla tudi sintaksa zopet svoje mesto.

Kakor so svoj čas po vzorcu J. Dobrovškega »Lehrgebäude« izšle razne gramatike za posamezne slovanske jezike (glej prip. 6), tako je seveda vplivalo tudi Miklošičevo gramatično delo. A. Janežič, Slovenska slovnica (V Celovcu 1854) se v predgovoru str. IV celo zahvaljuje Fr. Miklošiču in Metelku, da sta mu

slovnico v rokopisu pregledala in sem ter tja popravila. J. Šuman je izdal »Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni« (V Ljubljani 1881), kjer je sintaksa (skladnja) obdelana natančno po Miklošičevi v dveh oddelkih »o besednih razpolih« in »o pomenu besednih oblik,« pridodan pa je na šestih straneh neki »vvodni del« o stavku. Podobno je v »Slovenski slovnici za srednje šole« (V Celovci 1884). V šolskih slovnica, tudi dr. slovan. jezikov, napisanih pod Miklošičevim vplivom, je umevno dodan še nauk o stavku po vzorcu staroklasičnih in drugojezičnih gramatik.

K primerjalno - jezikoslovnim spisom (Slovenski jeziki str. 319—320) bi bilo O. Hujerjevemu delu o slovanski nominalni deklinaciji dodati še nadaljevanje »K slovanské deklinaci zájmenné« (Sborník filologický III. razreda češke akademije znanosti 1911, II 188 sl.). K prvemu delu pa bi bilo primerjati Б. М. Ляпуновъ, Формы склонения въ старословянскомъ языкѣ. I. Склонение именъ (Одесса 1905).

¹⁴⁵ Prim. literaturne sezname v »Slovenski jeziki« za fonetiko in ortoepijo str. 316 sl., za akcent str. 317 (sicer str. 20 sl., 145 sl.), za ortografijo str. 327 sl., za časopise, posvečene kulturi jezika str. 327. O eksperimentalni fonetiki govori splošno A. I. Tomson, Общее языковѣдѣние, druga izdaja (Одесса 1910). Literature slovanskih eksperimentalno-fonetičnih študij tu ni mogoče podati. V slovenščini je poskus Fr. Bezlaja »Oris slovenskega knjižnega izgovora« (Ljubljana 1939, Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede 17, Filološko-lingvistični odsek 5). Izšel je iz praške šole. Tam je bil iz sprednjih eksperimentalnih fonetikov prof. J. Chlumský (prim. Časopis pro

moderní filologii 1931, XVII čís. 1—2 posvečeno J. Chlumskému ob 60-letnici). Pri Rusih je bil zadnje čase vodilni fonetik akademik L. V. Ščerba (1880—1944).

O ruskem akcentu prim. pojasnila in literaturo v uvodu h knjigi R. Nahtigal, Akzentbewegung in der russischen Formen- und Wortbildung I. (Heidelberg 1922). K literaturi o akcentu (str. 317 sl.) je dodati še Fr. Sedláček, K přízvukovým otázkám jazyků balto-slovanských (Sborník filologický III. razreda češke akademije znanosti 1910—1911, I 190 sl., II 172 sl.). Obravnava zlasti ruski akcent.

K nauku o prvotnem slovanskem akcentu bi bilo na splošno omeniti, da je sočasno z Brandtovo knjigo Начертание славянской акцентологии (С.-П. 1880) F. F. Fortunatov (1848—1914), ustanovitelj glavne ruske lingvistične šole (prim. o tem A. Белин, Руска лингвистичка школа в Јужнословенски филолог 1921, II 169—179 in nekrolog A. Šahmatova - V. Jagića v Archiv für slav. Philologie 1920, XXXVII 243—251), objavil spis »Zur vergleichenden Betonungslehre der litu-slavischen Sprachen« (Archiv für slavische Philologie 1880, IV 575—589), katerega nekako nadaljevanje je bilo še »Phonetische Bemerkungen, veranlasst durch Miklosich's Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen« (Archiv 1888, XI 561—575, prim. str. 570). Iz teh študij so izšli nauk o dveh prvotnih različnih intonacijah muzikaličnega akcenta že indoevropščine in razni slovanski akcentološki zakoni (prim. Slovanski jeziki str. 23 sl.). Potrebna razširitev gradiva so bile razprave A. Leskien: Untersuchungen über Quantität und Betonung in den slavischen Sprachen. I. Die Quantität im Serbischen A. Feste Quantität...

B—C. Das Verhältniss von Betonung und Quantität... (Leipzig 1885, 1893) in »Die Betonungstypen des Verbums im Bulgarischen« (Archiv 1899, XXI 1 sl.). Tudi v »Grammatik der serbo-kroatischen Sprache« (Heidelberg 1914) je temu posvečeno posebno poglavje »Betonung und Silbenquantität« z navedbo obilne literature (str. 119—227). Za navedbo druge, že ogromno narasle literature slovanske akcentologije poleg navedene v »Slovanski jeziki« (str. 317 sl.) ni tu mesta. Omembe je vredno, da je dvojno intonacijo slovenskega muzikaličnega akcenta dojel že V. Vodnik, Pismenost str. 4: »Dolgi (glasniki) so dvojni, eni predtégneni, drugi zatégneni... jutrišni dān (gravis označuje padajoči »predtégneni« naglas) nam kruh še ni dān; ga popade za vrāt ino nese do vrāt; tma še ni bila, kadar je ura osem bila.«

Za kulturo slovenskega jezika je pri akademiji znanosti in umetnosti poseben »Zavod«, katerega upravnik je bil akad. Oton Župančič.

¹⁴⁶ Za slovensko deluje posebna »Terminološka komisija« v okviru akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani.

¹⁴⁷ Literaturo o slovarjih glej Slovanski jeziki str. 312 in 322 sl. K njej je dodati za ruski jezik »Толковый словарь русского языка I—IV (Москва 1935—1940)« več sotrudnikov pod uredništvom D. N. Ušakova. Etimološkim se je pridružil za bolgarski jezik Ст. Младеновъ, Етимологически и правописен речник на българския книжовен езикъ (София 1941). Zaradi popolnosti naj je navedeno še nekaj starejših del: Н. В. Горяевъ, Сравнительный этимологический словарь русского языка (Тифлис 1896). — Fr. Miklosich, Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen (Wien, 1867, Denkschriften

XV). — A. Matzenauer, Cizí slova ve slovanských řečech (V Brně 1870). On je skozi dolgo vrsto let izdajal tudi »Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu« (Listy filologické 1878—1893, V 1 sl. — XX 1 sl.). — K. Štrekelj, Zur slavischen Lehnwörterkunde (Wien 1904, Denkschriften L). — Fr. Miklosich, Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen (Wien 1875, Denkschriften XXIV). — J. Šetka, Hrvatski kršćanski termini grčkoga porijekla (Šibenik 1940, Bogoslovna biblioteka — Makarska knj. 6). — Za stvarna pojasnila (glej dalje): Z. Gloger, Encyklopedja staropolska ilustrowana IV—IV (Warszawa 1900—1903).

¹⁴⁸ Isti svrhi je bil posvečen poseben časopis »Wörter und Sachen. Kulturhistorische Zeitschrift für Sprach- und Sachforschung« (Heidelberg 1909 sl.), katerega sourednik je bil M. Murko (* 1861). Pri njem je sodeloval z ustrežajočimi razpravami, objavljal je pa že preje podobne iz narodopisja. Posebno je poudariti njegov študij srbsko-hrvatskega narodnega pesništva, ki ga je preučeval na dialektološki način na terenu. Iz mnogih prispevkov o tem prim. od francoskega slavističnega Instituta izdano knjigo »La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle« (Paris 1929). Sicer se je bavil pretežno s slovan. literarno in kulturno zgodovino ter zgodovino slovan. filologije. Iz zadnjega je posebej omeniti njegov lep životopis Vatroslava Oblaka (1864—1896), ki je začetniku slavistu dober uvod v študij. Bibliografijo Murkovih spisov in biografijo glej v Murkovem zborniku »Rozpravy z oboru slovanské filologie« (V Praze 1937, Práce Slovanského ústavu sv. IV).

¹⁴⁹ Prim. literaturo o njej Slovanski jeziki str. 313.

¹⁵⁰ Prim. O. Schrader, Sprachvergleichung und Urgeschichte: I. Zur Geschichte und Methode der linguistisch-historischen Forschung (v prvem poglavju »Zur Geschichte der linguistischen Paläontologie«). II 2. Die Urzeit. tretja izdaja (Jena 1906, 1907).

¹⁵¹ J. Kollár, O literarnéj, vzajemnosti mezi kmény a nářečímí slavskými (Hronka, Podtatranská zábavnice I, 1836, Báňská Bystrice) in nemški Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation (Pesth 1837, v drugi izdaji Leipzig 1844, v češkem prevodu V Praze 1853). K temu prim. »Slovanská vzájemnost 1836—1936. Sborník prací k 100. výročí vydání rozpravy Jana Kollára o slovanské vzajemnosti (Praha 1938)« v izdaji češke akademije znanosti. — I. Первольфъ, Славянская взаимность съ древнѣйшихъ времянь до XVIII вѣка (Сп. 1874). — Isti, Славяне, ихъ взаимныя отношенія и связи I. Очеркъ исторіи Славянъ до XVIII в. (Варшава 1886). II. Славянская идея въ литературѣ до XVIII в. (ib. 1888). III. Славянская идея въ политическихъ и культурныхъ сношеніяхъ Славянъ до конца XVIII в. Часть I. Западныя Славяне (ib. 1890). Часть II. Славяне западныя и восточныя въ ихъ взаимныхъ сношеніяхъ (ib. 1893, posmrtno). — Zd. V. Tobolka, Slovaňská vzájemnost, panslavismus (Ottův Slovník naučný 1905, XXIII 438—447). — M. Weingart, Slovaňská vzájemnost. Úvahy o jejích základech a osudech (V Bratislavě 1926, Sbíрка přednášek a rozprav Extense university Komenského). — F. Wollman, Slovesnost a slovanství (Slovesná věda 1947, I 2—12). — J. Bělič, Havlíček a Slované (Praha 1940). — A. B. Флоровский, Чехи и восточныя Славяне. Очерки по исторіи чешско-рус-

ских отношений I. (Prag 1935, *Práce Slovanského ústavu sv. XIII*). — O ruski struji XIX. stol., t. zv. „Славянофильство“ prim. V. Jagić, *История слав. филологии* str. 456 sl., tudi 459 sl., in T. G. Masaryk, *Rusko a Europa I 1*, pogl. X, str. 292 sl. (V Praze 1919).

¹⁵² Лѣтопись по Ипатскому списку str. 3—4 (Сп. 1871. Издание Археографической комиссии). Očividne pomote v tekstu so popravljene; sicer pa je tekst v tej izdaji bolj staroruski, nego pri Miklošiču (glej prip. 128). Poglavlje je navedeno po njegovi izdaji.

¹⁵³ Francoski l'Institut d'études slaves je izdal v seriji *Collection de manuels I. francosko prireditve: L. Niederle, Manuel de l'antiquité slave. Tome I. L'histoire. II. La civilisation* (Paris 1923, 1926). — Tam (III) je izšlo tudi delo o zgodovini slovanskega prava: K. Kadlec, *Introduction à l'étude comparative de l'histoire du droit public de peuples slaves*. — Od drugih sem spadajočih del naj navedem: J. Janko, *O pravěku slovanském* (V Praze 1912). — J. Máchal, *Bájesloví slovanské* (V Praze 1907, Světová knihovna č. 566—7). — I. d., *Slavic Mythology* (Boston 1918, *The Mythology of all Races. Vol. III*). — A. Brückner, *Mitologja słowiańska* (W Krakowie 1918). — T. Margetić, *Slaveni u davnini* (Zagreb 1889, v izdaji »Matica hrvatske«).

¹⁵⁴ O podobni knjigi T. Florinskega glej prip. 17. O Slovencih je govor na str. 107—116.

¹⁵⁵ Bibliografijo strokovnih časopisov glej *Slovanski jeziki* str. 338 sl. Dodati bi bilo: *Slovanski jezik I—IV* (Ljubljana 1938—1941). — *Slavistična revija I* (Ljubljana 1948). — *Slovesna véda I* (V Praze 1947/8).

¹⁵⁶ Pregled in pretres spisov o zgodovini slovanske filologije glej v I. poglavju. H karak-

teristiki Jagićeve „История“ prim. sedaj še njegovo lastno v pismu A. A. Šahmatovu 6. (19.) avgusta 1908 v „Документы к истории славяноведения в России“ (glej prip. 28).

¹⁵⁷ *Literaturo o biografijah, bibliografiji, izdaji korespondence* glej *Slovanski jeziki* 337 sl. Zadnje i. dr. je stvar še posebej izpopolnitve. Pripomniti bi bilo, da je V. Jagić *Письма Добровскаго и Копитара* i. dr. izdal pod glavnim naslovom *Источники для истории славянской филологии*. Od enciklopedičnih del (*Slovanski jeziki* str. 340) prim. sedaj zlasti še *Малая Советская Энциклопедия. Т. I—X* (Москва 1928—1931), a „Большая“ (1926—1947) izhajajo v novi izdaji.

¹⁵⁸ V Rusiji se vedno bolj tudi v jezikoslovju poudarja uporaba materialistične dialektične metode stalnega, neprestanega gibanja in izpreminjanja materije, propadanja starega in nastajanja z njim v nasprotstvu nahajajočega se novega. Pri jeziku se to pojavlja s tesno naslonitvijo razvoja jezika na razvoj družbe in povezavo zgodovine jezika z zgodovino ljudstva, zlasti njenimi ekonomičnimi preobrazbami v zvezi z izpremembo proizvodnje. V teoriji je to nedvomno pozdraviti, v praksi pa seveda z ene strani mnogokrat nedostajajo potrebni podrobnejši podatki historičnega ozadja, z druge pa se v bistvu in razvoju jezika nahajajo tudi med seboj zelo prepleteni pojavi, ki so jih mogli povzročiti različni faktorji. V mnogem se je skušalo in se skuša priti do jedra stvari po raznih možnih poteh; saj vsak predmet po svoji naravi ureja specifični značaj metode svojega raziskavanja. Kako je v slovanski filologiji razlaga jezika v živi zvezi z življenjem ljudstva, je pokazano v prvem poglavju na nekih posebnih primerih, dokazujočih neobhodnost

stroge, kritične filološke metode za končno lingvistično obrazložitev.

Poleg omenjene splošne dialektično-materialistične teorije jezika pa je omeniti še posebni, kakor ga imenujejo, »novi nauk o jeziku«, „новое учение о языке“ kot „советское материалистическое языкознание“, ki ga je v rezkem nasprotju k indoevropskemu ali primerjalnemu jezikoslovju osnoval akademik Nikolaj Jakovljevič Marr (1864—1935), v akademiji znanosti predsednik „Академии истории материальной культуры“ in „Яфетического института при Академии наук СССР“. Akademik Marr je ustanovitelj znanstvene gruzinske filologije. Preučevanje živih kavkaških jezikov, jezika Baskov v Pirenejih, starih jezikov Sredozemnega morja in drugih neindoevropskih ga je privedlo do revizije jezikoslovnih metod in ustvaritve svoje lastne »jafetske teorije«, »jafetidologije« (яфетическая теория, яфетидология), ki jo je zbližal z marksizmom. Obrazložil jo je v spisu „Яфетическая теория. Общее учение о языке“ (Баку 1928), njegov učenec I. I. Meščaninov pa je napisal „Введение в яфетидологию“ (Ленинград 1929). Ime ji je po tretjem Noetovem sinu Jafetu, po primeru imenovanja Semitov in Hamitov, le da so Marru prvotno Jafetidi neindoevropski Kavkazci, sicer Indoevropci. Baval se je torej Marr s skupino jezikov kakor ljubljanski profesor K. Oštir, ki jo pa imenuje »alarodsko« po staroveškem narodu Alarodih, živčih v sedanji Armeniji. Ime pa je v zvezi tudi s hebrejskim nazivom gore Ararat, na kateri se je po pravljicnem pripovedovanju ustavila Noetova barka. Marrova »jafetidologija« je predvsem »glottogonija«, nauk o postanku človeškega jezika, ki je v svojem razvojnem procesu prešel vrsto stadijev, pa so nastali razni »sistemi«

jezikov, ne jezikovne družine (семьи) s svojimi prajeziki, ki so s svoje strani zopet bili dialekti starejše skupine, a »sistemi« so v vezi z določenimi socialno-ekonomskimi formacijami. V svojem prvotnem večjem mnoštvu so se jeziki med seboj križali in mešali. »Sistem« jafetskih jezikov naj bi bil najstarejši stadij glottogonskega procesa. Kot prehodna jezika k »prometejidskim« (to je indoevropskim) — ime je po grško-mitološkem Prometeju, sinu titana Japeta — smatra Marr armenski in albanski. Glede zadnjega napominja to na albansko-domaci diletantski romantični nazor o izvoru tega jezika iz jezika starih Pelasgov. Kakor se vidi, je to vse precej daleč od bistva in nalog slovanske filologije.

V čisto lingvističnem oziru je bila lani (l. 1948) seja „Ученого совета Института языка и мышления имени Н. Я. Марра“ in „Ленинградского отделения Института русского языка“ akademije znanosti, na kateri sta brala svoja referata I. I. Meščaninov „О положении в лингвистической науке“ in F. P. Filin „О двух направлениях в языковедении“ (Известия Академии наук СССР, Отделение литературы и языка, том VII, вып. 6, Москва 1948, str. 473—485 in 486—496). V njunem smislu je bila sklenjena celo „Резолюция“ (ib. str. 497—499), v kateri se t. zv. primerjalno jezikoslovje (n. pr. tudi učenje Fortunatova in Šahmatova) zavrača. Da pa ima tudi primerjalna metoda v zvezi s historično poleg drugega na pravem mestu svojo upravičenost, se lahko podpre z besedami J. V. Stalina „Вопросы ленинизма“ (deseta izdaja str. 507—8): »Dialektična metoda zahteva, da se na pojave ne gleda le z vidika njihove medsebojne veze in pojnosti, temveč tudi z vidika njihovega gibanja, izpreminjanja, razvoja, z vidika njihovega

vega nastajanja in odumiranja». Da je »novi nauk o jeziku« v Rusiji šele v začetnem štadiju izvedbe v praksi in ne samo v teoriji, ker je prvo mnogo teže nego drugo, je razbrati iz besed samega F. P. Filina (l. c. str. 496): „У нас до сих пор нет ни учебника по общему языкознанию, ни учебников по современному русскому языку, истории русского языка и русской диалектологии, ни многих других важных учебных пособий, которые отвечали бы требованиям марксистско-ленинской методологии“. Omeniti je, da je Filin v gori navedenih Izvestjih (т. VI, str. 417 sl., 1947) obelodanil „Наука о русском языке за 30 лет“.

Bodoče raziskovanje na podlagi novih metod bo nedvomno tudi na polju slovanske filologije izzvalo bogato in uspešno delo.

KAZALO OSEBNIH IMEN IZ LITERATURE PREDMETA*

Apollonij Dyskolos 6, 114	Búdde E. 16, 17 (60)
Aristarh 5	Búlić S. K. 138
Arntz H. 119	Buzúk P. 143 (100)
Babukić V. 112	Cámblak G., metropolit kijeviski 44, 139
Bascapé G. C. 141	Chlumský J. 145 (105—6)
Báudouin de Courtenay 12, 23; 17 (58), 21, 52 (74), 115, 116 (88—89)	Cicero 112
Belić A. 106, 140, 143, 145, (106)	Ciril glej Konstantin-Ciril
Bèlić J. 151	Čelakovský F. L. 31
Belostenec I. 112	Čop M. 19 (2×), 51 (73)
Bem A. L. 28	Črnčić I. 58
Benešević V. N. 28	Dalj V. 142 (99)
Berneker E. 27, 28; 68, 70, 85	Daničić Gj. 144 (102, 104)
Bernolak A. 37	Delbrück B. 101, 144 (102)
Bernštejn S. B. 28 (64)	Diels P. 30, 65, 78, 125, 136
Bezljaj F. 145	Diez F. 6, 4
Bizjak Z. 4	Dionysij Thraks glej Thraks D.
Bodjanski O. M. 23	Dobrovský J. 6—8, 11 (2×), 17—18, 18 (2×), 19 (3×), 20 (3×), 37; 6 (54—55), 7, 8, 121, 144 (104—2×), 157
Boeckh A. 8, 11	Dolóbkó M. G. 28 (64)
Bohorič A. 19, 36	Dominik, duhovnik v Pa- noniji 33
Bopp F. 6, 5, 33	Doroszewski W. J. 144 (102)
Boris, bolg. car 42	Dunin-Borkowski St. 38
Brandt R. 31, 145 (106)	Durnová N. N. 143 (100)
Braune W. 79, 90	Dyskolos glej Apollonij D.
Breznik A. 105, 113	Eratosthènes 5
Broch O. (Brok) 17 (60)	Evthimij, patriarh bolg. 44
Brückner A. 17—18, 18, 19, 21 (3×), 22 (3×), 24, 25 (4×), 27, 36; 33, 34, 35, 68, 84, 102, 109 (2×), 111 (86), 153	

* Številke strani so tiskane stoječe, številke pripomb pa ležeče. Pri zadnjih v oklepajih stoječe številke označujejo mesto na drugi strani, nego začetek pripombe. Ruska imena so akcentuirana.

Fasmer glej Vasmer
 Filin F. P. 158 (113, 114—2×)
 Florinskij F. D. 16—17, 17 (59), 29, 31, 154
 Floróvskij A. V. 151
 Foerster W. 84
 Fortunátov F. F. 116, 135, 144 (103, 104), 145 (106), 158 (113)
 Frček J. 140
 Friedrich G. 141
 Fumagalli G. 141

Gaj L. 112
 Gáncov V. 143 (100)
 Gardthausen V. 17 (60)
 Gaudericus, škof velletrij-skij 32
 Gebauer J. 37, 85, 144 (104)
 Geitler L. 24, 62, 63, 125 (93—2×)
 Gloger Z. 147 (108)
 Glonar J. 17 (59)
 Golubinskij E. 137
 Gorjájev N. V. 147
 Grékov B. D. 28 (64)
 Grigoróvič V. I. 22 (2×), 24—25; 55
 Grimm J. 6, 8; 4, 39, 49
 Grivec F. 45, 75, 97, 141 (2×)
 Gröt K. J. 14, 17; 25
 Gruševskij M. 13, 24
 Gutschmann O. 36 (69), 112

Habdélič J. 112 (87)
 Hadrian, papež 29, 30, 32
 Haller J. 140, 144
 Hanka V. 52
 Hattala M. 125 (92, 93)
 Havránec B. 143 (100)
 Heidenreich J. 140
 Hermann G. 11 (56)
 Hirschberg A. 13, 24
 Hirt H. 118, 119, 120
 Homer 5
 Hrabec 123

Hruševskij glej Gruševskij
 Hujer O. 27, 37; 68, 107, 144 (105)

Ilijinskij G. A. 5, 10—11; 1, 122, 136
 Ioan, eksarh bolg. 42, 131
 Isáčenko A. V. 141
 Ivan glej Ioan

Jacimírskij A. I. 139
 Jagić V. (I. V.) 8—12, 15, 17 (2×), 22, 23, 24, 25, 30 (2×), 31, 36; 8, 10, 12, 14, 16, 17 (59, 60—3×), 21, 29, 30, 31, 34, 37, 50, 58, 60, 61, 64, 71, 76, 82, 84, 109, 121 (2×), 122, 123, 124, 130, 133, 144 (103), 145 (106), 151 (110), 156 (111), 157

Jákobson R. 116
 Jambrešić A. 112 (87)
 Janez VIII., papež 34
 Janežič A. 144 (104)
 Janko J. 153
 Japelj J. 50
 Jasinskij A. 13, 24
 Jireček J. 51 (73)
 Jungmann J. 18, 37, 89

Kadlec K. 153
 Kałužniacki E. 17 (60—2×)
 Karadžić Vuk Stef. 18, 19 (2×), 21; 49, 50, 112
 Karásek J. 111
 Kárskij E. F. 23, 54, 133, 144
 Katarína II. 50
 Képpen (Köppen) P. I. 20 (2×), 44
 Kidrič F. 53
 Kiprián, metropolit kijev-ski in vse Rusije 44, 139
 Klecanda J. I. 28 (64)
 Klemensiewicz Z. 144 (104)
 Kliment, učenc slovanskih apostolov 20, 35, 45
 Kobal F. 16

Kocelj, panonskoslovenski knež 34, 35, 41; 17 (61)
 Kočubinskij A. A. 122 (91)
 Kollár J. 151
 Konstantin-Ciril 7, 9, 11, 25 (2×), 32 (2×), 33, 35, 40, 41, 42, 43; 3, 17 (61), 51 (73), 75, 84, 122 (3×), 126
 Kopera F. 13, 24
 Kopitar J. (B.) 7, 8, 18—19, 20 (3×), 21, 22, 47; 8, 38, 39, 40, 41, 50, 56, 112, 124, 157
 Kos F. 98
 Kos M. 69, 95, 141
 Kotljarevskij A. A. 122 (91)
 Kott St. 89
 Krejčí K. 140
 Krylón I. A. 108
 Kuljbákin S. M. 17 (60), 105, 136, 144 (104)
 Kumerdej B. 50
 Kunšič I. 51 (73)
 Kurz J. 58
 Kvintilián 3

Lamánskij V. I. 13, 15, 16; 129 (94), 130, 135
 Lavrov P. A. 15, 17 (60), 27, 45, 73, 84, 133
 Lavróvskij P. 144 (102)
 Lehr-Splawiński T. 109 (85), 120, 140, 144 (2×)
 Léjkina - Sviřtskaja V. R. 28 (64)
 Leskien A. 21, 37; 46, 101, 120 (2×), 121, 125, 144 (101), 102), 145 (106—7)
 Letopisec staroruski 30, 42, 48; 128, 152
 Linde S. B. 18, 36
 Lisóvskij S. S. 28 (64)
 Ljapunón B. M. 144 (105)
 Lomonósov M. V. 19, 3 (54)
 Lorentz F. 143 (100)
 Lukjanénko A. M. 30

Máchal J. 39, 109, 110, 153
 Mahnič L. 125 (92—93)

Maček M. 132, 143 (99—100)
 Mansvétov I. 139
 Maretić T. 43, 113, 115, 153
 Marouzeau I. 113
 Marr N. J. 158 (112, 113—2×)
 Marulić M. 32
 Masáryk T. G. 151 (110)
 Matzenauer A. 147 (108)
 Mazon A. 5, 1
 Megiser H. 36
 Meillet A. 30, 36; 77, 87, 101, 118, 144 (102)
 Meščaninov I. I. 158 (112, 113)
 Metelko F. S. 6, 144 (104)
 Metod 7, 9, 29, 30, 32, 34 (4×), 35, 41, 42, 43; 17 (61), 51 (73), 75, 84, 122 (3×), 126, 127
 Mihael, bizantinski cesar 33
 Miklošič 8, 16, 17 (4×), 18, 19 (2×), 21 (3×), 22 (2×); 30, 33, 47; 5, 17 (61), 31, 34, 39, 43, 47, 48, 56, 57, 74, 87, 90, 99, 113, 124, 125, 128, 144 (102—2×, 103, 104—4×, 105), 145 (106), 147 (107, 108), 152
 Miletič L. 125, 143 (100)
 Mladenov St. 27, 68, 147
 Mohlberg C. 88
 Muka (Mucke) A. 143 (100)
 Murko A. J. 112, 148
 Murko M. 34, 109
 Muršec J. 112
 Mussafia A. 34
 Müllenhöf K. V. 34

Nagy J. 141
 Nahtigal R. 3—4, 4, 27, 34, 35, 36, 51; 10, 38, 39, 41, 42, 50, 53, 62, 65 (78), 66, 91, 94, 100, 104, 105, 106, 118, 121, 123, 133, 138, 144 (101—2×, 105), 145 (105, 106—2×, 107), 147, 149, 155, 157 (2×)

Nekrásov I. St. 139
 Nestor 128 (glej tudi Leto-
 pisec staroruski)
 Niederle L. 49—50, 14, 17
 (59), 153
 Nitsch K. 143 (100)
 Novotný V. 96

Oblak V. 17, 29, 132, 148
 Obnórskij S. P. 144 (104)
 Orlóv A. S. 108
 Oštir K. 158 (112)
 Otrębski J. 120 (90)
 Ovsjaniko-Kulikovskij D.
 N. 144 (104)

Pahómij logothét, pisec žitij
 44, 139
 Pastrnek F. 13, 14
 Páta J. 140 (2X)
 Pérvolj I. 151
 Peškóvskij A. M. 144 (104)
 Pétersen M. 144 (104)
 Pirchegger S. 80
 Platon 4, 5
 Pohlin M. 36, 112
 Polák V. 108
 Polívka J. 14, 22
 Popruženko M. G. 122
 Potebnjá A. 144 (103, 104)
 Pott A. F. 39
 Preis P. I. 22
 Preobraženskij A. 81
 Prešeren F. 53
 Pribina, panonski knez 33
 Prijatelj I. 109
 Prou - de Bouard A. 141
 Ptolomej 5
 Puchmayer A. J. 6
 Pýpin A. N. 109 (3X), 139

Rački F. 58, 130
 Ramovš F. 4, 23 (2X); 53,
 140, 141, 143
 Rastislav, velikomoravski
 knez 33, 5, 41; 126
 Raumer R. 79
 Razumóvskaja L. V. 28 (64)
 Rešetar M. 143

Rihpald, solnograški arhi-
 presbiter v Panoniji 17
 (61)
 Romanski M. 122
 Rost P. 144
 Rudnicki M. 120 (90)

Saturník T. 49
 Schade O. 85, 90
 Schatz J. 83
 Schleicher A. 16, 32 (66, 67),
 120, 121, 125
 Schmidt J. 16, 32 (66, 67),
 120, 121
 Schrader O. 150
 Sedláček F. 145 (106)
 Sellenko glej Zelenko
 Severjánov S. 57, 63
 Simeon, bolg. car 42 (2X).
 Simonič F. 112
 Skok P. 27, 68
 Smotrickij (-sk-) Melétij 3
 (54)
 Sobolévskij A. I. 17 (60), 103
 Sokolov N. N. 143 (100)
 Sokrat 4, 5
 Sovrè A. 4
 Spasowicz W. D. 109
 Speránski M. N. 17 (60),
 142 (99)
 Sreznévskij I. I. 22—24, 44,
 52, 53, 59, 64, 86, 133
 Sreznévskij V. I. 28
 Stalin J. V. 158 (113)
 Stanislav J. 140
 Stelè F. 23
 Stender - Petersen A. 28, 68
 Stojanovič L. V. 45
 Svetopolk, velikomoravski
 knez 35, 41
 Szober St. 115

Šafařík P. J. 19, 21—22, 24,
 25, 32, 48—49, 50; 31, 51,
 52, 84, 124
 Šáhmatov A. A. 29, 30, 31;
 17 (60), 28, 72, 138, 144
 (103, 104), 145 (106), 156
 (111), 158 (113)

Ščépkín V. 59, 133
 Ščérba L. V. 145 (106)
 Šenoa A. 125 (93)
 Šetka J. 147 (108)
 Škrabec St. 17 (58—2X)
 Štolc J. 143 (101)
 Štrekelj K. 17 (58—2X,
 59—2X), 84, 144, 147 (108)
 Suman J. 144 (105)

Tentor M. 141
 Tesnière L. 143
 Thietmar 32
 Thompson E. M. 141
 Thraks Dionysij 6, 3, 114
 Tichý F. 140
 Tobolka Z. V. 151
 Tómsón A. I. 145
 Trávníček F. 143 (100)
 Trubeckój N. S. 116 (2X)

Udaljčov I. I. 28 (64)
 Ułaszyn H. 144 (102)
 Úndoljskij V. M. 45
 Ušakov D. N. 143 (100), 147

Vaillant A. 36, 97, 101, 118
 Vajs J. 58, 123

Vasmer M. R. 28, 39, 119
 Važný V. 143 (101)
 Veselóvskij A. 109
 Vinográdov V. V. 144
 Vladímírov P. V. 52 (74)
 Vodnik V. 3 (53—54), 112,
 145 (107)
 Vondrák V. 33, 56, 64, 65,
 87, 93, 113, 118, 124, 131,
 133, 134, 136, 141, 144 (102,
 104)
 Vostókov A. H. 18, 20—21;
 44, 45
 Vuk glej Karadžić

Weingart M. 5, 10—11; 1,
 19 (62), 20, 51 (73), 131,
 140, 151
 Wijk N. 84, 122, 131, 136
 Wollman F. 39, 111, (3X),
 151

Zelenko 36
 Zubatý J. 14

Zilýnskyj I. 143 (100)
 Zupancič O. 145 (107)

VSEBINSKO KAZALO

Predgovor	3
I. Kratek historični pregled in pretres dosedanjih orisov zgodovine slovanske filologije in njenih definicij z metodološkim ekskurzom §§ 1—19 . . .	5
II. Pojem in obseg slovanske filologije §§ 20—37 . . .	37
Pripombe 1—158	53
Kazalo osebnih imen iz literature predmeta	115

Knjigo napisal
DR. RAJKO NAHTIGAL

Delo
UVOD V SLOVANSKO FILOLOGIJO

Založba
DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE
(predstavnik Ciril Vidmar)

Tiskalo
GRAFIČNO PODJETJE MNZ V LJUBLJANI

Dotiskano septembra 1949

Naklada 1500 izvodov

Vse pravice, posebej še za prevod, pridržane